

**BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN GELİŞİMİNİN EKONOMİK BÜYÜME
ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ**

(Yüksek Lisans Tezi)

Emine GÜMÜŞ

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Mahmut Ünsal ŞAŞMAZ

Uşak

Mayıs, 2018

**BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN GELİŞİMİNİN EKONOMİK BÜYÜME
ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ**

Emine GÜMÜŞ

Yüksek Lisans Tezi

Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Ana Bilim Dalı

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Mahmut Ünsal ŞAŞMAZ

Uşak

Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Mayıs, 2018

ÖZET

BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN GELİŞİMİNİN EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Emine GÜMÜŞ

Maliye Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi

Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mayıs, 2018

Danışman: Dr. Öğretim Üyesi Mahmut Ünsal ŞAŞMAZ

Finansal sistem içerisinde önemli bir yere sahip olan bankacılık sektörünün dinamik bir sektör olması ve ekonomik büyümenin tüm ülkeler için önem arz etmesi bankaları, modern ekonomilerin vazgeçilmezi haline getirmiştir. Bankalar toplamış oldukları tasarrufları verimli yatırımlara kanalize ederek ekonomik büyümenin itici konumundadır. Bu tez çalışmasında 1960-2017 dönemlerinde Türkiye’de bankacılık sektöründeki gelişim ve doğrudan yabancı sermaye girişleri ile ekonomik büyüme arasındaki uzun dönemli ilişki ve nedensellik incelenmiştir. Çalışmada ilk olarak değişkenlerin durağanlıklarını tespit etmek amacıyla tek kırılmaya izin veren Zivot-Andrews (1992) birim kök testi, ardından ARDL yaklaşımına dayalı eşbütünleşme testi yapılmıştır. Son olarak Toda ve Yamamoto (1995) nedensellik testi yöntemi kullanılarak nedensellik testi yapılmıştır. ARDL test sonuçlarına göre hem bankacılık sektörünün hem de DYSY girişlerinin uzun dönemde ekonomik büyüme üzerinde pozitif bir etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir. Toda Yamamoto test sonuçlarına göre bankacılık sektörünün gelişiminden ekonomik büyümeye doğru ve ekonomik büyümeden DYSY girişlerine doğru tek yönlü nedensellik olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bankacılık Sektörü, Ekonomik Büyüme, Doğrudan Yabancı Sermaye Girişleri

ABSTRACT**INFLUENCE ON ECONOMIC GROWTH AND BANKING SECTOR
DEVELOPMENT: IN TURKEY**

Emine GÜMÜŞ

Department of Public Finance Master Thesis

Usak University Institute of Social Sciences, May, 2018

Advisor: Assist. Prof. Mahmut Ünsal ŞAŞMAZ

The banking sector, which has a significant place in the financial system, is a dynamic sector and the economic growth is important for all countries, making the banks indispensable for modern economies. Banks are the driving force of economic growth by channeling their savings to productive investments. This thesis with development and foreign direct investment inflows in the banking sector in Turkey in the 1960-2017 period in the study of causality between economic growth and long-term relationships were examined. In the study, Zivot-Andrews (1992) unit root test, which allowed only one break to detect the stationarity of the variables, followed by the cointegration test based on the ARDL approach. Finally, Toda and Yamamoto (1995) conducted causality test using the causality test method. According to the ARDL test results, both the banking sector and the FDI inflows have a positive effect on economic growth in the long term. According to Toda Yamamoto test results, it was determined that the banking sector's one-way causality from economic growth to economic growth and economic growth to FDI inflows

Key Words: Development of The Banking Sector, Economic Growth, Foreign Direct Investment

UŞAK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

.....Ana Bilim / Ana Sanat Dalı Tezli
Yüksek Lisans ProgramıNo'lu öğrencisi'ın
"....." adlı tezi /.... / tarihinde,
aşağıdaki jüri tarafından Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü
Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca, Yüksek Lisans
tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Jüri	Adı Soyadı	İmza
Danışman	: Dr. Öğr. Üyesi. M. Ünsal ŞAŞMAZ	
Üye	: Doç. Dr. Yılmaz BAYAR	
Üye	: Doç Dr. Veli YILANCI	
Üye	: Dr. Öğr. Üyesi Mustafa TAYTAK	
Üye	: Dr. Öğr.Üyesi Ö.Faruk ÖZTÜRK	

Prof. Dr. Mehmet KARAYAMAN
Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Bu tezin hazırlanmasındaki bütün aşamalarda, tüm bilgi birikimini ve değerli zamanını benden esirgemeyen, çalışmalarında bana yol gösteren saygıdeğer danışman hocam Dr.Öğr. Üyesi Mahmut Ünsal ŞAŞMAZ' a en derin şükranlarımı sunarım.

Bu tezin hazırlanma sürecinde bana yol gösteren ve akademik tecrübelerini benden esirgemeyen değerli hocam Doç.Dr. Yılmaz BAYAR'a teşekkürü bir borç bilirim.

Beni büyütüp bugünlere getiren babama ve anneme; bu tez çalışmasında tecrübelerini benden esirgemeyen Maliye Bilim Uzmanı Yunus Emre YAYLA'ya; eğitim hayatım boyunca üzerimde emeği olan öğretmenlerime, hocalarıma ve üzerimden manevi desteğini esirgemeyen sevgili Gülsüm TEKİN, Metin TEKİN, Bera TEKİN, Begüm Sena TEKİN ile Hande BARDAKÇI'ya teşekkürlerimi sunarım.

Emine GÜMÜŞ

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Emine GÜMÜŞ
Doğum Yeri ve Tarihi : Kırıkkale-18.11.1986
Lisans Öğrenimi : Afyon Kocatepe Üniversitesi Uşak İİBF Maliye Bölümü
Yüksek Lisans Öğrenimi : Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı
Yabancı Diller : İngilizce

İletişim Bilgileri

Mail Adresi : emigumus@ziraatbak.com.tr

İş Bilgileri

İşyeri: T.C. Ziraat Bankası A.Ş., Aralık 2009-Halen Yönetmen Yrd. Halıpazarı/Uşak Şubesi

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
ABSTRACT.....	iv
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI.....	v
ÖNSÖZ.....	vi
ÖZGEÇMİŞ.....	vii
İÇİNDEKİLER.....	viii
TABLolar LİSTESİ.....	xi
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xii
GİRİŞ.....	1

1. BÖLÜM

BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN TANIMI, GELİŞİMİ VE TÜRKİYE'DE BANKACILIK SEKTÖRÜ

1.1. BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN TANIMI.....	4
1.2. BANKALARIN SINIFLANDIRILMASI.....	5
1.2.1. Sermaye Kaynaklarına Göre Bankalar.....	5
1.2.2. Faaliyetlerine Göre Bankalar.....	6
1.2.3. Kapsamlarına Göre Bankalar.....	8
1.3. BANKALARIN FAALİYET ALANLARI.....	10
1.4. BANKALARIN İŞLEVLERİ.....	11
1.5. BANKALARIN TARİHSEL SÜREÇTE GELİŞİMİ.....	17
1.5.1. Dünyada Bankacılık Sektörü ve Gelişimi.....	18
1.5.2. Türkiye'de Bankacılık Sektörü ve Gelişimi.....	19

1.5.2.1. Osmanlı Döneminde Bankacılık.....	19
1.5.2.2. 1923-1980 Döneminde Bankacılık.....	21
1.5.2.3. 1980-2000 Döneminde Bankacılık.....	23
1.5.2.4. 2000 Sonrası Dönemde Bankacılık.....	24

2.BÖLÜM

EKONOMİK BÜYÜME VE BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN EKONOMİK ETKİLERİ

2.1. EKONOMİK BÜYÜMENİN TANIMI VE ÖLÇÜLMESİ.....	28
2.1.1. Ekonomik Büyümenin Tanımı.....	28
2.1.2. Ekonomik Büyümenin Ölçülmesi.....	29
2.2. EKONOMİK BÜYÜME MODELLERİ.....	35
2.2.1. Klasik Büyüme Modelleri.....	35
2.2.2. Çağdaş Büyüme Modelleri.....	37
2.2.2.1. Keynesyen Büyüme Modeli.....	37
2.2.2.2. Neo-Keynesyen Büyüme Modeli.....	38
2.2.2.2.1. Harrod-Domar Büyüme Modeli.....	38
2.2.2.2.2. Kaldor Büyüme Modeli.....	41
2.2.2.3. Neo-Klasik Büyüme Modeli.....	42
2.2.2.4. İçsel Büyüme Modelleri.....	44
2.3. BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN EKONOMİK ETKİLERİ.....	50
2.3.1. Bankacılık Sektörünün Gelişimi ve Tasarruflar.....	50
2.3.2. Bankacılık Sektörü ve Kaynakların Tahsisi.....	52

2.3.3. Bankacılık Sektörü ve Girişimcilik.....	53
2.3.4. Bankacılık Sektörü ve Vergi Gelirleri.....	55
2.3.5. Bankacılık Sektörü ve Kayıt dışı Ekonomi.....	56
2.3.6. Bankacılık Sektörü ve Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları.....	58

3.BÖLÜM

BANKACILIK SEKTÖRÜ GELİŞİMİNİN EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

3.1. LİTERATÜR TARAMASI.....	62
3.2. VERİ VE EKONOMETRİK YÖNTEM.....	71
3.2.1. Veri.....	71
3.2.2. Ekonometrik Yöntem.....	72
3.2.2.1. Zivot-Andrews (1992) Birim Kök Testi.....	72
3.2.2.2. ARDL Yaklaşımına Dayalı Eşbütünleşme Testi.....	73
3.2.2.3. Toda ve Yamamoto (1995) Nedensellik Testi.....	73
3.3. AMPİRİK ANALİZ.....	74
3.3.1. Zivot-Andrews (1992) Birim Kök Testi	74
3.3.2. ARDL Yaklaşımına Dayalı Eşbütünleşme Testi.....	75
3.3.3. Toda ve Yamamoto (1995) Nedensellik Testi Nedensellik Analizi....	78
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	79
KAYNAKÇA.....	84

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1.1 : Türk Bankacılığının Sektörel Yapısı.....	27
Tablo 2.1: Üretim Gelir ve Harcama Yöntemleri ile GSMH; SMH ve MG Hesaplama Yöntemleri.....	31
Tablo 3.1: Değişkenlerin tanıtımı.....	72
Tablo 3.2: Zivot-Andrews (1992) birim kök testi sonuçları.....	75
Tablo 3.3: Eşbütünleşme Testi Sonuçları.....	75
Tablo: 3.4: ARDL (1,4,2) Modelinin Tahmini.....	76
Tablo: 3.5: ARDL (1,4,2) Modelinden Elde Edilen Uzun Dönem Katsayıları.....	77
Tablo: 3.6: ARDL (1,4,2) Yaklaşımına Dayalı Hata Düzeltme Modeli Sonuçları...	78
Tablo 3.7: Toda ve Yamamoto (1995) Nedensellik Testi Sonuçları.....	78

KISALTMALAR LİSTESİ

ATM	:	Otomatik Vezne Makinesi
ARDL	:	Otoregresif Dağıtılmış Gecikme
Ar-Ge	:	Araştırma ve Geliştirme
BANK	:	Bankacılık Sektörünün Gelişimini Temsil Etmektedir.
BDDK	:	Bankacılık Denetleme ve Düzenleme Kurumu
BÜY	:	Kişi Başına Düşen Büyüme Temsil Etmektedir
DYSY	:	Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları
EFT	:	Elektronik Fon Transferi
FED	:	ABD Merkez Bankası
GSMH	:	Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	:	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
KOBİ	:	Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
POS	:	Satış Noktası Terminali
PÖS	:	Perakende Ödeme Sistemi
SMH	:	Safi Milli Hasıla
TBB	:	Türkiye Bankalar Birliği
TL	:	Türk Lirası
TMSF	:	Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
TÜİK	:	Türkiye İstatistik Kurumu

GİRİŞ

Dünya’da 1980’li yıllardan itibaren ülkeler arası mal, hizmet ve sermaye akışları üzerindeki kısıtlamalar kaldırılmaya başlamıştır. Dünya ekonomisinin bütünleşmesi arttıkça, yeni teknoloji ve yeni piyasalara erişim ülkeler arası sermaye akışlarında kayda değer artışlara yol açmıştır. Bunun sonucunda dünyada doğrudan yabancı sermaye yatırımları ile yabancı portföy yatırımlarında önemli miktarda artmış ve küresel finansal varlıkların toplam değeri 225 trilyon dolara ulaşmıştır (Lund vd., 2013). Ancak küresel finansal kriz ve Euro bölgesi borç krizi sonrasında daralmıştır. Diğer yandan dünyada doğrudan yabancı sermaye yatırım girişleri 1970 yılında 10,172 milyar dolardan, 2007 yılında 3,099 trilyon dolara ulaşmış, daha sonra küresel finansal kriz ile Euro Bölgesi borç krizi nedeniyle daralmış ve 2016 yılında 2,398 trilyon dolar olarak gerçekleşmiştir (World Bank, 2018a).

Özellikle gelişmekte olan ülkeler ile yükselen piyasa ekonomilerinde bankacılık sektörü, finans sektörünün sürükleyicisi durumundadırlar. Bankalar, tasarrufları mobilize ederek, riski çeşitlendirerek, tasarrufları en üretken yatırımlara tahsis ederek ve yöneticilerin fonları bölüşürmesini izleyerek tasarruf ve yatırım kararlarını etkileyebilir, dolayısıyla da ekonomik büyümeyi etkileyebilir (Petkovski ve Kjosevski, 2014).

Türkiye, 24 Ocak kararları ile birlikte ithalata dayalı büyüme modelinden, ihracata dayalı büyüme stratejisine geçmiş, mal, hizmet ve sermaye üzerindeki kısıtlamaları kaldırmaya başlamıştır. Buna paralel olarak bankacılık sektörü gelişme kaydetmiş ve bankalar tarafından özel sektöre verilen kredilerin GSYH’ye oranı 1960 yılında %17,65’ten 2016 yılında %65.73’ye yükselmiştir (World Bank, 2018b). Bu çalışmada 1960-2017 dönemine zaman serisi analiz kullanılarak Türkiye’de bankacılık sektöründeki gelişmelerin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi analiz edilmiştir. Çalışma sonucunda bankacılık sektörünün gelişiminin uzun dönemde ekonomik büyüme üzerinde etkili olduğu tespit edilmiştir.

- **Araştırmanın Konusu;** Türkiye’de bankacılık sektörünün gelişimi ve ekonomik büyüme arasında ilişkidir. Bu tez çalışmasında 1960-2017 dönemlerinde Türkiye’de bankacılık sektöründeki gelişim ve doğrudan

yabancı sermaye girişleri ile ekonomik büyüme arasındaki uzun dönemli ilişkinin incelenmesidir.

- **Araştırmanın Önemi ve Amacı;** finansal sistem içerisinde en önemli kurum olan bankacılık sektörünün ekonomik büyüme üzerindeki etkisini incelemek bu çalışmanın önemini oluşturmaktadır. Bankaların ekonomik büyüme üzerindeki etkisi önem arz etmektedir. Bankacılık sektörü gelişmiş olan ekonomiler, ülkeye doğrudan yabancı sermaye girişlerini çekmektedirler. Bu durum ekonominin sürdürülebilir bir büyüme sağlamasında etkin bir rol oynamaktadır. Bu tez çalışmasında Türkiye’de 1960-2017 dönemine bankacılık sektörünün gelişimi ve ekonomik büyüme üzerindeki etkisi incelenecektir. Diğer yandan bankacılık sektörü ve ekonomik büyüme arasında bir ilişki olup olmadığını tespit etmek bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır.
- **Araştırmanın Yöntemi;** Türkiye ekonomisinde bankacılık sektörünün gelişimi ve ekonomik büyüme üzerindeki etkisi ekonometrik yöntem kullanılarak tespit edilmeye çalışılmıştır. Tez çalışmasında ekonometrik model olarak zaman seri analizi yapılmıştır. Analizde, tek kırılmaya izin veren Zivot-Andrews (1992) birim kök testi, ARDL yaklaşımına dayalı eşbütünleşme testi ve Toda ve Yamamoto (1995) nedensellik testi kullanılmıştır.

Bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, bankacılık sektörünün tanımı, bankaların sınıflandırılması, bankaların faaliyet alanları, bankaların işlevleri ve bankaların tarihsel süreçte gelişimi açıklanmıştır.

İkinci bölümde; ekonomik büyümenin tanımı ve ölçülmesi, ekonomik büyüme modelleri ve bankacılık sektörünün ekonomik etkileri açıklanmıştır.

Üçüncü ve son bölümde; bankacılık sektörünün gelişimi ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki, ekonomik büyüme ve doğrudan yabancı sermaye yatırımları arasındaki ilişkiye ilişkin ampirik literatür taraması yapılmıştır. Daha sonra veri ve ekonomik yöntemlere yer verilmiştir. Ekonometrik yöntem olarak değişkenlerin durağanlıklarını tespit etmek amacıyla tek kırılmaya izin veren Zivot-Andrews (1992) birim kök testi, ardından ARDL yaklaşımına dayalı eşbütünleşme testi yapılmıştır. Son olarak Toda ve Yamamoto (1995) nedensellik testi yöntemi

kullanılarak 1960-2017 dönemlerinde Türkiye’de bankacılık sektöründeki gelişim ve doğrudan yabancı sermaye girişleri ile ekonomik büyüme arasındaki uzun dönemli ilişki ve nedensellik analiz edilmiştir.

1. BÖLÜM

BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN TANIMI, GELİŞİMİ VE TÜRKİYE'DE BANKACILIK SEKTÖRÜ

1.1. BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN TANIMI

Finansal sektörün en önemli aktörlerinden bir olan bankaların ekonomiler açısından önemi her geçen gün artmaya devam etmektedir. Bankalar, fon fazlası olanlar ile fon ihtiyacı olanları bir araya getirerek, fon arz-talep dengesini sağlamaktadırlar. Bankalar, ekonominin sağlam ve istikrarlı bir şekilde sürdürülmesinde önemli rol üstlenmektedirler (Genç ve Şaşmaz, s.119-120). Özellikle bankaların karlılık durumları ve mali yapılarının güçlü olması ülke ekonomi açısından büyük önem arz etmektedir.

Finansal sektör, fonların etkin bir şekilde yatırımlara kanalize edilmesine aracılık etmesi ve ekonomideki diğer sektörler ile olan bağlantıları sebebiyle tüm ekonomilerin vazgeçilmez bir parçasıdır. Finansal sektör ekonominin motoru şeklinde ifade edilmektedir. Dolayısıyla finansal sektör ekonomide hızlı değişim ve gelişim gösteren dinamik bir sektördür (Tunay, 2001, s.63).

Tüm dünya dillerinde çok küçük bazı değişikliklerle ifade edilen “banka” kelimesinin aslı İtalyanca “banco” dan geldiği daha sonra kelimenin “banka” olarak kullanıldığı görüşü yaygındır. Banco kelimesinin İtalyancadaki karşılığı sıra, masa ve/veya tezgahdır. İlk bankerler olarak kabul edilen Lombardiya’lı tüccarlar bankacılık hizmetlerini pazarlara koydukları masalarda (bankolar) yapmaktalardı (Parasız, 2005, s.101). Günümüz modern bankacılığında ise banco olarak ifade edilen şey para ödeme birimleri olan vevneler olarak bilinmektedir. Bu anlamda banco; para bozma gişesi, para bozma yeri anlamına gelmektedir.

Banka tanımlarına bakıldığında; banka, mevduat toplayan ve topladığı mevduatı krediye dönüştüren, havale, virman, Elektronik Fon Transferi (EFT), Perakende Ödeme Sistemi (PÖS) gibi para transferlerine aracılık eden, kiralık kasa gibi saklama hizmetleri olan vb. diğer finansal konularda çeşitli hizmetler yaparak yaşamı kolaylaştıran finansal kurumlardır (Afşar, 2010, s.331).

Bankalar, fon transferine aracılık yaparak tasarrufların yatırıma dönüşmesini sağlamaktadırlar. Bu anlamda bankalar, kaydi para yaratan, kişi veya kurumlara hizmet sunan finansal kuramlardır. Para piyasasının önemli kurumlarından olan bankalar, özellikle sermaye piyasası geliştirmekte olan ülkelerde ekonomik istikrarı ve büyümeyi gerçekleştirmede önemli görevler üstlenmektedirler. Bu sebeple bankacılık faaliyetinin aksamadan yürütülmesi, bankaların varlık ve kaynaklarının korunması önem arz etmektedir (Kayalı ve Yüksel, 2012, s.163).

Türk yasalarına bakıldığında net bir banka tanımına rastlanılmamaktadır. Gelişen bankacılık faaliyetlerinin artması sonucu net bir banka tanımı yapmayı zorlaştırmaktadır. Ancak genel itibariyle bankalar; halkın belli bir zaman içinde harcamadığı paraları yani tasarrufları belli bir faiz karşılığında kabul ederek, bunları fon ihtiyacı olan birey, firma veya devlete belli faiz karşılığında kredi olarak kullandıran, ödemelerde aracılık eden, para transferi, senet tahsili, kasa kiralama, döviz, altın ve menkul kıymet alım-satımı yapma gibi çok çeşitli hizmetlerde bulunan finansal kuruluşlardır.

1.2. BANKALARIN SINIFLANDIRILMASI

Bankaların sınıflandırılması; sermaye kaynaklarına göre bankalar, faaliyetlerine göre bankalar ve kapsamlarına göre bankalar olarak açıklanacaktır.

1.2.1. Sermaye Kaynaklarına Göre Bankalar

Sermayelerine göre bankalar kamu, özel ve karma bankalar olmak üzere üçe ayrılmaktadır. *Kamu bankaları*, sermayesinin tamamı kamuya ait yani kamu adına hazine veya kamu tüzel kişilerine aittir. Ziraat Bankası gibi bankalar kamu sermayeli finansal kuruluşlardır. Kamu bankaları, bir kamu hizmeti olarak özel kişi ve kurumlar için karlı olmayan alanlarda sosyal, siyasal ve ekonomik amaçlar için kurulmuşlardır. Kamuya ait bu bankalar, özel ve yabancı bankaların kamulaştırılması suretiyle ortaya çıkabilmektedir. TMSF tarafından el konulan özel sermayeli bankaların kamulaştırılması söz konusu olabilmektedir (Doğan, s.72-73).

Özel bankalar, sermayelerinin tamamı özel kişi ve kurumlara ait bankalardır. Özel bankaların sermayesinde kamu sermayesi bulunmamaktadır. Bankacılık faaliyetlerinin başlangıcından beri var olan bir banka türüdür. Özellikle Neo-Liberal ekonominin hakimiyetini hissettirdiği 1970'lerden itibaren dünya genelinde ve 1980

sonrası Türkiye’de genel eğilim özel bankalara yönelirken var olan kamu sermayeli bankalar özelleştirme yoluyla özel bankalara dönüştürülmüştür (Selçuk, 2016, s.177).

Karma bankalar, sermayelerinin bir kısmının özel kişi ve kurumlara bir kısmının ise kamuya ait olduğu bankalardır. Karma sermayeli bankaların birçoğu karma ekonomik model arayışlarının hakim olduğu 1950’li ve 1960’lı yılların bir yansımasıdır. Özelleştirme dönemlerinde kamu sermayeli bankaların halka arz vb. yöntemlerle özelleştirilmeleri sırasında payların bir kısmı özel sektöre geçmesi doğmuş bir karma bankacılık dönemidir. Günümüzde kamu bankaları olarak tanımlanan bankaların bir kısmı gerçekte karma mülkiyetli bankalardır. Bu bankaların sermayelerinin bir kısmı halka arz olunmuş olmakla beraber genelde sermayenin çoğu kamuda olduğu için kamu bankası olarak ifade edilmektedir (Selçuk, 2016, s.177).

1.2.2. Faaliyetlerine Göre Bankalar

Faaliyetlerine göre bankalar; merkez bankaları, mevduat bankaları, yatırım bankaları, kalkınma bankaları ve katılım bankaları olarak sınıflandırılmaktadır.

Merkez Bankası, emisyon yetkisiyle donatılmış, parasal otoritelerdir. Merkez bankası kağıt paranın basılması ve dolaşıma sokulmasından sorumludur. Ulusal paranın istikrarından sorumlu olup para politikasının yürütülmesiyle görevlidir. Bu kapsamda merkez bankasının temel görevi faiz, kur ve para politikalarını yürütmek ve bu şekilde ekonomik dengelerin oluşumuna katkıda bulunmaktır (Eğilmez, 2004, s.53). Merkez bankasının temel amacı ise, fiyat istikrarını sağlamaktır. Diğer görev ve yetkilerini bu amaçla çelişmeksizin kullanması gerekmektedir. Merkez bankası, fiyat istikrarını sağlarken para politikası aracılığıyla faiz oranlarını, döviz kurlarını, diğer finansal varlıkların fiyatlarını ve bankacılık sektöründeki kredi hacmini doğrudan etkilemektedir. Diğer yandan merkez bankası, toplam arz ve talep dengesini dolaylı yollardan etkileyerek fiyatlar genel düzeyini değiştirebilme gücüne sahiptir (Büker, Aşıkoğlu ve Sevil, 2008, s.423). Merkez Bankaları, ekonomide düzenleyici, denetleyici ve yönlendirici bir güce sahip etkin bir kuruluşlardır. Merkez bankaları, finansal sistemin merkezinde önemli yetkilerle donatılmış olarak kaynak kullanımını kontrol etmektedirler (Şahin, 2007, s.472).

Ticaret Bankaları, mevduat bankaları olarak da bilinen ticaret bankaları, para ve/ veya menkul değerlerin alım satım faaliyetidir. Bu bankaların esas fonksiyonu, toplumdaki topladıkları fonu yani mevduatı yine topluma kredi olarak kullandırmaktır. En önemli fonksiyonu kaydi para yaratmaktır. Mevduat bankalarının fon kaynaklarını, öz sermaye ve yabancı kaynaklar oluşturmaktadır (Erdem, 2014, s.218-219). Ticari bankalar, satın alma gücü üreten finansal kuruluşlar olarak merkez bankasından sonra gelmektedir. Bu bankaların kaydi para yaratma özellikleri bulunmaktadır. Bu yüzden ticari bankaların toplam para arzı içinde önemi son derece büyüktür (Babuşcu ve Hazar, 2016 s.61).

Yatırım Bankaları, fon toplama yetkisine haiz olmayıp tahvil ihracı ve kredi kullanarak sağladıkları fonları kendi nam ve hesaplarına menkul kıymet alımı yaparak ve girişicilere yatırım ve proje kredisi finanse etmektedirler. Yatırım bankaları, portföylerindeki menkul tekrar vatandaşlara sattıkları için menkul kıymet taciri olarak da adlandırıldığı görülmektedir (Akbulak, 2004, s.82).

Kalkınma Bankaları, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde sermaye yetersizliği içindeki girişimcilere yapacakları yatırımlar için kaynak ve teknik yardım sağlayan endüstriyel gelişmeyi hızlandırmayı amaçlayan kuruluşlar olarak tanımlanabilir (Erdem, 2014, s.233). Kalkınma bankaları, devlet desteği veya özel çabalarla kurulabilir. Bu bankalar, sağladıkları fonları endüstriyel ve ticari yatırımlar ile konut yapımının finansmanı için kullanılmaktadırlar. Yatırım projelerine uzun vadeli kredi ve ortaklık şeklinde fon aktarmaktadırlar. Ayrıca yabancı sermayenin yatırımlara ortak olmasını sağlamaktadırlar. Bu bankaların mevduat toplama yetkileri bulunmadığından, menkul kıymet ihraç etmek suretiyle fon sağlayabilecekleri gibi hükümetten aldıkları mali yardımlar ve uluslararası piyasalardan sağladıkları krediler ile de kaynak sağlamaktadırlar. Bu bankalar yatırım sermayesinin yanı sıra teknik yardım sağlamak yoluyla da kalkınma sürecine katkıda bulunmaktadırlar (Pınar ve Erdal, 2017, s.219).

Katılım Bankaları, geleneksel banka hizmetlerinin dışına çıkan, faiz istemeyen müşterilerinin kredi ihtiyacını ve tasarruflarını değerlendirerek onların bankacılık hizmetlerinden yararlanmaları amacıyla mevduat bankalarına seçenek olan finans kuruluşlarıdır (Coşkun, 2005, s.111-115). Toplumdaki bir kısım insanlar faize duyarlılığı nedeniyle faizi içeren işlemlerden dolayısıyla faiz esasına göre

çalışan klasik bankalardan uzak durmaktadırlar. Ülkede katılım bankacılığı olmadığına mevduat bankalarına dahil olmayan tasarruflar finans sektörü ve reel ekonomi açısından kayıptır. Bu nedenle faiz endişesi yaşayan mevduat sahiplerinin ekonomiye kazandırılması amacıyla kâr/zarar esasına göre bankacılık faaliyeti yapan finansal kuruluşlar kurulmuştur. Katılım bankalarının kurulmasına ilişkin girişimler 1960'lı yılların başına kadar gitmektedir (Aras ve Öztürk, 2011, s.168).

Bankanın kurulmasındaki temel amaçları şu şekildedir (Aras ve Öztürk, 2011, s.170):

- Ülkede faiz kaygısı sebebiyle klasik bankalarla ilişki kurmak istemeyen tasarruf sahiplerinin atıl fonlarını ekonominin reel kesimine kazandırmak,
- İslam ülkelerinin birbirleriyle olan ilişkilerini geliştirmek,
- Petrol zengini olan İslam ülkelerinden ülkeye portföy yatırımlarını çekmeyi amaç edinmektir.

1.2.3. Kapsamlarına Göre Bankalar

Kapsamlarına göre bankalar; özel bankacılık, perakende bankacılık, toptancı bankacılık, uluslararası bankacılık, holding bankacılığı, kıyı bankacılığı ve evrensel bankacılık olarak sınıflandırılmaktadır.

Özel bankacılık, banka müşterilerinin varlıklarının onların belirlediği risk ve beklentilere göre özel olarak yönetildiği bankacılık türüdür (Yağcılar, 2011, s.10). Özel bankacılıkta bankaca müşteri portföyü belirlenmekte olup kişilerin ihtiyaç ve yatırım taleplerine göre özel ürünler sunulmaktadır. Bu sayede kişilerin varlıkları, kendilerinin belirleyeceği risk doğrultusunda yönetilmektedir. Bankanın hizmetleri şubeler aracılığıyla sunulmaktadır (Ayanoğlu, 2016, s.9).

Perakende bankacılık, kişi ve firmaların finans işlemlerine yönelik tasarruflarını değerlendirmeleri için mevduat kabulü ve finansman ihtiyaçlarını sağlamalarına yönelik kredi kullandıran bankacılık sistemidir. Perakende bankacılığında bu işlemlerin tutarı küçük olup kredi ve mevduat toplamı geniş hacimli olduğu sistemdir (Matthews ve Thompson, 2005, s.55). Diğer bir ifadeyle

kişilerin ve işletmelerin mevduat ve kredi taleplerinin gerçekleştirildiği bankacılık türüne perakende bankacılık denir. Perakende bankacılık işlemleri, çok sayıda ve küçük tutarlı olup toplam hacmi büyüktür (Ayanoğlu, 2016, s.9).

Toptancı bankacılık, müşterilerin büyük hacimli kredi ihtiyaçlarını finanse etmek için, diğer kuruluşlardan, özellikle uluslararası piyasalardan yüksek hacimli fon tedarik eden bankalardır. Diğer yandan faktöring ve forfaiting yöntemlerini kullanarak geniş kapsamlı iş hacmine sahip müşteri portföyü ile yakın ilişkileri olan bankalardır (Balak ve Seymen, 1996, s.18).

Uluslararası bankacılık, dünyada geniş bir şube ağı ve işlem hacmine sahip olan yerli ve yabancı müşterilerine toptancı veya perakendeci bankacılık hizmetlerini sunan uluslararası faaliyette bulunan bankalardır. Bir diğer ifadeyle uluslararası bankacılık, ülke dışında şube veya temsilcilikleri bulunan mevduat bankası, konsorsiyum veya muhabir banka hizmetlerini sunan bankacılık türüdür (Kaya, 2015, s.75).

Holding bankacılığı, bir finans kuruluşunun direkt ya da endirekt olarak birden fazla bankaya sahip olması ya da birlikte kontrol ettiği bankalar olarak tanımlanmaktadır (Parasız, 2005, s.127). Genellikle bir bankanın yönetim ve denetimi bir holdingin denetiminde olduğu bankacılık türüdür. Bu bankalar bağlı oldukları gruplara daha kolay kaynak sağlamaktadır. Holding bankacılığının doğuşu, fon sağlama arayışındaki holding ve iş gruplarının daha kolay fon sağlayabilecekleri arayışıdır. Holding bankacılığı, bir bankanın birçok banka ya da finansal kurumu yönetmesidir (Selçuk, 2016, s.184).

Kıyı bankacılığı, çok uluslu müşterilere sahip olan, faaliyetlerine müdahale ve vergilendirmenin en az seviyede tutulduğu bankacılık türüdür. Kıyı bankaları, konvertibl para birimleri ile işlem yapmakta ve ülke dışından sağladıkları fonların yine ülke dışında kullanılmayı amaçlamaktadırlar (Coşkun, 2010, s.112).

Evrensel Bankacılık, çok amaçlı bankalar olarak da bilinir. Bir bankanın, ticari bankacılık, yatırım bankacılığı ve sigorta işlemlerini bir arada yürütmesi olarak ifade edilmektedir (Pınar ve Erdal, 2017, s.219).

1.3. BANKALARIN FAALİYET ALANLARI

Bankaların faaliyet alanları 5411 Sayılı Bankacılık Kanununun 4. Maddesinde şu şekilde ifade edilmiştir;

“Bankalar, diğer kanunlarda öngörülen hükümler saklı kalmak kaydıyla aşağıda belirtilen faaliyetleri gerçekleştirebilirler:

- a) Mevduat kabulü.*
- b) Katılım fonu kabulü.*
- c) Nakdî, gayrinakdî her cins ve surette kredi verme işlemleri.*
- d) Nakdî ve kaydî ödeme ve fon transferi işlemleri, muhabir bankacılık veya çek hesaplarının kullanılması dahil her türlü ödeme ve tahsilat işlemleri.*
- e) Çek ve diğer kambiyo senetlerinin iştirası işlemleri.*
- f) Saklama hizmetleri.*
- g) Kredi kartları, banka kartları ve seyahat çekleri gibi ödeme vasıtalarının ihracı ve bunlarla ilgili faaliyetlerin yürütülmesi işlemleri.*
- h) Efektif dahil kambiyo işlemleri; para piyasası araçlarının alım ve satımı; kıymetli maden ve taşların alımı, satımı veya bunların emanete alınması işlemleri.*
- i) Ekonomik ve finansal göstergelere, sermaye piyasası araçlarına, mala, kıymetli madenlere ve dövizde dayalı; vadeli işlem sözleşmelerinin, opsiyon sözleşmelerinin, birden fazla türev aracı içeren basit veya karmaşık yapıdaki finansal araçların alımı, satımı ve aracılık işlemleri.*
- j) Sermaye piyasası araçlarının alım ve satımı ile geri alım veya tekrar satım taahhüdü işlemleri.*
- k) Sermaye piyasası araçlarının ihraç veya halka arz yoluyla satışına aracılık işlemleri.*
- l) Daha önce ihraç edilmiş olan sermaye piyasası araçlarının aracılık maksadıyla alım satımının yürütülmesi işlemleri.*

m) Başkaları lehine teminat, garanti ve sair yükümlülüklerin üstlenilmesi işlemleri gibi garanti işleri.

n) Yatırım danışmanlığı işlemleri.

o) Portföy işletmeciliği ve yönetimi.

p) Hazine Müsteşarlığı ve/veya Merkez Bankası ve kuruluş birlikleri nezdinde oluşturulan bir sözleşme kapsamında üstlenilen yükümlülükler çerçevesinde alım satım işlemlerine ilişkin piyasa yapıcılığı.

r) Faktöring ve forfaiting işlemleri.

s) Bankalararası piyasada para alım satımı işlemlerine aracılık.

t) Finansal kiralama işlemleri.

u) Sigorta acenteliği ve bireysel emeklilik aracılık hizmetleri.

v) Kurulca belirlenecek diğer faaliyetler.

Mevduat bankaları birinci fıkranın (b) ve (t), katılım bankaları (a), kalkınma ve yatırım bankaları (a) ve (b) bentlerinde belirtilen faaliyetleri gerçekleştiremezler.”

1.4. BANKALARIN İŞLEVLERİ

Gelişen ekonomilerde bankaların işlevleri her geçen gün artmaktadır. Bu bölümde bankaların işlevleri olarak; mali aracılık işlevi, mali istikrar işlevi, kaynaklara akışkanlık (likidite) işlevi, kısa süreli fonların uzun vadeli ve büyük ölçekli fonlar haline dönüştürme işlevi, kaynak kullanımını iyileştirme işlevi, fonları hareketlendirme ve rasyonel kullanımını sağlama işlevi, ulusal para politikasının etkinliğini artırma işlevi, ulusal ve uluslararası ticareti geliştirme İşlevi, kaydi para yaratma işlevi, gelir ve servet dağılımını etkileme işlevi, finansal danışmanlık işlevi, hizmet işlevi, kredi taleplerini değerlendirme ve izleme ile asimetrik bilgi problemini çözme işlevi açıklanacaktır.

Bankaların mali aracılık işlevi, bankaların temel ekonomik işlevlerinden bir tanesidir. Bankaların mali fonksiyonları neticesinde, ödünç verilen fon arz ve talebi artmaktadır. Neticede, mali piyasaların hacmi genişlemekte, milli gelir ve istihdamda

artış yaşanmaktadır. Finansal sistemde toplanan fonların ekonomik büyümeye ve dolayısıyla kalkınmaya en yüksek katkıyı sağlayacak sektörlerle yönlendirilmesi önemlidir (Arslan ve Yapraklı, 2008, s.8).

Mali istikrar işlevi, piyasaya dışarıdan müdahale edilmeksizin finansal kurumların yükümlülüklerini yerine getirirken ve piyasadaki fiyatların önemli dalgalanmalar göstermeden ekonominin esaslarının geçerli olduğu duruma mali istikrar denir. Bir ülkede finansal sistemin içinde yer alan önemli kurumlar ile öncü piyasalar istikrarlı ise mali istikrar sağlanabilir. Bankacılık sektörü ekonomide mali istikrar işlevini yerine getirmede önem arz etmektedir (Erdoğan, 2007, s.51).

Finansal piyasaların temel işlevi, ekonomide sınırlı olan kaynakların etkin dağılımı önem arz etmektedir. Finansal sistem, bir ekonomide reel yatırımların finansmanını sağlamaktadır. Ekonomideki fonlar verimli yatırımlara kanalize edilmez ise etkinsizliğe yol açar ve ekonomik büyüme performansında düşme yaşanır (Erdoğan, 2007, s.52). Ekonomide kıt olan kaynakları etkin ve verimli sektörlerle aktarmak finansal piyasaların temel işlevidir.

Bankaların kaynaklara akışkanlık (Likidite) işlevi, bankalar vadesiz mevduat ürünü ile gerçek ve tüzel kişilere istediklerinde nakit çekme olanağı sağlamaktadırlar. Diğer yandan sağladıkları kredi plasmanlarıyla, likiditenin ekonominin geneline yayılmasını sağlamaktadırlar (Kalaycı, 2010, s.9).

Bankaların kısa süreli fonların uzun vadeli ve büyük ölçekli fonlar haline dönüştürme işlevi, bankalar kısa süreli fonları uzun vadeli ve büyük ölçekli yatırımlara yönlendirerek tasarruflara hareketlilik sağlamaktadır. Kişisel tasarruflar sahipleri, bir borçlanıcı sıfatıyla fonlama konusunda yetersiz ve isteksiz kalmaktadırlar. Finansal kuruluşlar, farklı hanehalklarının tasarruflarını bir araya getirebilmekte ve bu tasarrufları kredi olarak yatırımlara aktarmaktadırlar. Bu anlamda bankalar, tasarruflara hareketlilik sağlamaktadır. Neticede bu fonları kredi olarak yatırımlara aktarmaktadırlar (Çulha vd., 2005, s.73). Bankalar, hane halkından topladıkları bu küçük tutardaki fonları uzun vadeli büyük fonlara dönüştürmekte imkanlarına sahiptirler.

Bankaların kaynak kullanımını iyileştirme işlevi, bankacılık sektörü tasarrufları uygun şekilde tahsis etmekte ve kaynak kullanımını iyileştirmektedir. Finansal kuruluşlar, alanında uzman oldukları için nitelikli yatırım ve proje imkanlarını değerlendirme ve müşterilerinin moralitesine belirlemede diğer ekonomik birimlere göre maliyetleri düşüktür (Khan, 2000, s.6). Dolayısıyla bankalar düşük maliyetler ile toplamış olduğu tasarrufları verimli yatırımlara aktararak kaynak kullanımını iyileştirmektedirler.

Bankaların fonları hareketlendirme ve rasyonel kullanımını sağlama işlevi, bankalar ekonomideki atıl durumda olana yastık altı fonları ekonomiye dahil ederek bu fonları kredi olarak verimli yatırımlara kanalize etmektedirler. Bu şekilde fonları hareketlendirerek rasyonel kullanımını sağlamaktadırlar.

Bankaların ulusal para politikasının etkinliğini artırma işlevi, bankacılık sektörü, finansal piyasaların yapısına bağlı olarak para politikası uygulamalarının faiz oranları aracılığıyla aktarımını sağlamaktadır. Bankalar, finansal yapıda meydana gelen değişikliklerin faiz oranları ile para politikası uygulamalarına doğrudan doğruya etkilemektedirler. Bankaların varlık ve yükümlülükleri üzerindeki politikalar, kredi arzındaki değişimler ulusal para politikasının etkinliğini artırmaktadır. (Aklan ve Nargeleçekenler, 2008, s.118).

Bankaların ulusal ve uluslararası ticareti geliştirme işlevi, bankalar uluslararası ödeme yöntemleri ile uluslararası ticareti finanse etmekte önemli bir role sahiptirler. Bu sayede bankalar, dış ticaret işlemlerinin hızlı, kolay ve güvenilir şekilde gerçekleşmesini sağlamaktadırlar. Bankalar, uluslararası ticaret uygulamaları ile ulusal ve uluslararası ticaret hacminde artış yaşanmasına katkı sağlamaktadırlar (Ayanoğlu, 2016, s. 5).

Bankaların kaydi para yaratma işlevi, mevduat bankaları diğer bir ifade ile ticari bankalar, faaliyetlerini yerine getirirken para yaratmaktadırlar. Yarattıkları bu para, mevduat parası veya kaydi para olarak ifade edilmektedir. Mevduat bankaları, fon transfer eden mali kuruluşlar olduklarından mali kurumlar arasında en aktif olanıdır. Mevduat bankalarının temel fonksiyonu, ekonomik birimlerden mevduat toplamaları ve bunları kredi olarak kullandırmalarıdır (Karan, 2011, s.9). Mevduat bankalarının temel fonksiyonu, vadesi, tutarı, para birimi farklı olan fonları toplayıp,

bunları ihtiyacı olanlara aktararak ekonomik büyümeyi desteklemektir. Bu süreçte mevduattan krediye dönüşüm beraberinde kaydi para yaratma işlevini sağlamaktadır. Bankalar sayesinde para politikaları da etkin bir şekilde yapılmaktadır (Kale, 2017, s.210).

Bankaların gelir ve servet dağılımını etkileme işlevi, Gelir ve servet dağılımı, bir ekonomide yaratılan kaynakların piyasa tarafından veya merkezi siyasi karar mekanizması yoluyla bu kaynakları üreten faktörler arasında dağıtılması olarak ifade edilmektedir. Gelir ve servet ölçülebilir büyüklükler oldukları için bir ülkedeki refah dağılımı gelir ve servete bağlı olarak ölçülmektedir (Kirmanoğlu, 2012, s.201-203). Türkiye’de 24 Ocak Kararları sonrasında uygulanan ekonomi politikalarının temel unsuru yüksek faizler olmuştur. Yüksek faiz uygulamaları, fonlara enflasyonun üzerinde bir kazanç sağlamayı amaçlamaktadırlar. Bu yüzden ödünç verilebilir fonları yükseltmek ekonomik büyümenin hızlanması, ödemeler bilançosunun iyileştirilmesi ve gelir dağılımının adilleştirilmesi gibi uzun vadeli amaçlar ile enflasyon düzeyinin düşürülmesi gibi kısa vadeli amaçları vardır (Güçlü ve Bilen, 1995, s.166).

Bankaların finansal danışmanlık işlevi, bankacılık sektörünün gelişmiş olduğu ülkelerde bankalar, bireylerin veya kurumların finansal varlıklarının, yatırım projelerinin veya ulusal veya uluslararası ticari aktivitelerinin yönetiminde etkin bir finansal danışmanlık hizmeti sağlamaktadırlar. Servet danışmanlığı, portföy danışmanlığı, dış ticaret danışmanlığı ve yatırım danışmanlığı hizmetleri, bankaların en yaygın danışmanlık faaliyetleri arasındadır (Vurucu ve Arı, 2017, s.77).

Bankaların hizmet işlevi bankalar, müşterilerinin ihtiyaçlarını değerlendiren ve her türlü finansal hizmeti sunan kuruluşlardır. Müşterilerin ihtiyaçlarının zamanla değişmesi bankaların hizmetlerinin de çeşitlenmesine neden olmuştur (Kale, 2017, s.2010). Bankaların sunmuş oldukları hizmetlerden bireyler, işletmeler ve devlet yararlanmaktadır. Bankacılık işlemlerinden yararlanan bireyler hemen hemen her yaş grubu ve meslek grubundan olmak üzere geniş bir yelpazeye yayılmaktadır. Bankacılık hizmetleri müşterilerin ulaşabileceği dağıtım kanallarından yapılmaktadır. Dağıtım kanalları en başta şubeler olmak üzere ATM (Otomatik Vezne Makinesi), internet bankacılığı, telefon bankacılığı, mobil bankacılık olarak sınıflandırılmaktadır. Bankalar için müşteri memnuniyeti banka müşterilerinin

gelecekteki sergileyecekleri davranışlarını belirlemede önem taşımaktadır. Banka müşterilerinin memnuniyeti arttıkça müşterilerin sadakat düzeyi artmaktadır. Müşterilerin sergiledikleri davranışlar örneğin tekrar yeni ürün satın almaları, banka hakkında olumlu konuşmaları müşteri sadakatinin göstergeleridir (İlter ve Gökmen, 2009, s.5).

Bankaların kredi taleplerini değerlendirme ve izleme işlevi, kredinin kelime anlamı itibar, güven, saygınlıktır. Kredi, Latince’de inanma anlamına gelen “credere” kökünden gelmektedir. Bir kimseye şahsına nakit vermek ya da sonradan almak şartıyla gayri nakdi bir şey vermek, kefalet etmek, garanti etmek şeklindeki uygulamalar kredi olarak tanımlanabilmektedir (Parasız, 2005, s.219).

Kredi, bir finansal kuruluşun yapacağı değerlendirmeler sonucunda talepte bulunan gerçek veya tüzel kişilere, yasal düzenlemeler ile bankanın iç kuralları ve kaynaklarını da göz önünde bulundurarak, belirli limitler dahilinde ve teminat karşılığı ya da teminatsız şekilde nakit ya da nakit dışı kullandırmalardır (Vurucu ve Arı, 2017, s.396). Krediler, bankaların aktifinde yer alan en önemli aktif kalemi ve en büyük gelir kaynağıdır (Dinçer, 2001, s.3).

Ticari bankalar; birey, firma veya kurumlardan mevduat kabul etmektedirler ve topladıkları bu mevduatları yine onlara kredi kullandırmaktadırlar. Ticari bankalar, kredi ihtiyacı olan müşterilerinin taleplerini değerlendirmektedirler. Bankaların, kredi talep eden şahıs veya firmaların kredibilitesini ölçebilecek personel ve teknolojik altyapıya sahiptirler. Bundan dolayı bankalar, müşterilerinin kredibilitesini düşük bir maliyetle ayırabilmektedirler. Bankalar, bilgi ve gelişmiş teknolojileri ile ekonomide verimli yatırım ve projeleri seçip kredilendirilmektedirler. Bu nedenle mevduat sahiplerinin ve yatırımcıların arada bankalar olmadan karşılaşmaları zordur. Bu bakımdan bankalar, topladıkları fonları (mevduatları) nitelikli yatırımlara kredi kullandırmaktadırlar. Kullandırılan bu krediler ödeninceye kadar izlenmektedirler (Kalaycı, 2010, s.5-6).

Bankalar, müşterilerinin kredi taleplerini değerlendirerek kredi kullandırmaktadırlar. Bankalar, kredi kullandırırken müşterilerin mali ve sosyal statüsüne göre değerlendirmektedirler. Banka için kredi vermek kadar kredinin geri dönüşü ve takibi önem taşımaktadır. Kredilerden getiri sağlanarak geri dönüşlerinde

yani takip sorunu yaşanmadan kredi kullandırılmaları önem arz etmektedir (Güney, 2017, s.84-86). Bankaların verimli ve karlı bir şekilde çalışabilmeleri için vermiş oldukları kredilerin geri dönüşlerinin periyodik olarak tahsil edilmesi önemlidir. Geri ödenmeyen, takibe düşen her bir kredi banka açısından ek bir maliyet unsuru taşımakta ve banka bilançosunu bozmaktadır (Genç ve Şaşmaz, 2016, s.127).

Bankaların asimetrik bilgi problemini çözme işlevi, bankacılık sektöründe asimetrik bilgi problemi, finansal piyasaların etkin olarak işlemlerini engellemektedir. Genel olarak bakıldığında asimetrik bilgi, ekonomik birimler arasında bilgi düzeyinin aynı olmaması olarak tanımlanmaktadır. Başka bir ifadeyle ekonomik birimlerden birinin bilgi düzeyinin tam olmasına karşın diğerinin eksik ya da yanlış bilgiye sahip olmasıdır. Ekonomik birimler arasında bilginin tam ve eşit olması koşulunda kaynaklar etkin bir şekilde dağıtılmaktadır. Bu anlamda kaynakları etkin tahsis eden bankacılık sektörü asimetrik bilginin sebebi veya sonucu olabilmektedir. Ters seçim, ahlaki tehlike gibi problemler bu durumun başında gelmektedir (Köksel ve Yöntem, 2015, s.108).

Asimetrik bilgi kavramı, iktisadi birim olan birey ya da firmaların bir tarafın diğerine göre fazla bilgiye sahip olması olarak tanımlanmaktadır. Bu durumdaki piyasada daha fazla bilgiye sahip olan birey ya da firma diğerine karşı haksız üstünlük sağlayabilir. Asimetrik bilginin var olduğu piyasalarda iktisadi faaliyetler etkin bir şekilde gerçekleşmez. Tam rekabet piyasasında kaynakların etkin biçimde kullanılması için bilgi akışının tam olması zorunludur. Bilgi akışının tam olarak sağlanamadığı piyasalarda asimetrik bilgi problemi ortaya çıkmaktadır (Karahan, 2006, s.151-152). Limon (Lemons) Problemi, finansal piyasaların işleyişine nasıl etki ettiğine dair ilk çalışma George Akerlof'a aittir. Ters seçim problemi, otomobil piyasasındaki sorunlu otomobillerin yol açtığı probleme benzer olmasından kaynaklanmaktadır. Ona göre piyasada dört çeşit otomobil bulunmaktadır. Bunlar; yeniler, kullanılmış olanlar, iyiler ve limonlar olarak nitelendirilmektedir. Yeni bir otomobil iyi ve limon olabileceği gibi benzer durum ikinci el otomobiller için de geçerli olabilir. Kişiler otomobil alırken satın aldıkları otomobilin iyi veya limon olduğunu bilmeden almaktadırlar. Ancak bireyler başlangıçta iyi araba olma olasılığının q , limon olma olasılığının ise $1-q$ olduğunu farkındadırlar. Kişiler otomobillerini kullandıktan bir süre sonra otomobilin kalitesi

hakkında bilgisi olmaktadır. Başlangıçta iyi olarak düşünölen bir otomobil limon olabilir ve böylece asimetrik bilgi oluşmaktadır. Sonuçta ters seçim problemi oluşacaktır (Şen, 2006, s.14).

Otomobil sektörüne benzer bir durum finans sektöründe de yaşanmaktadır. Şayet para ve sermaye piyasasına borç verenler, kaliteli borçlular ile kalitesiz borçluları ayırt edemezse, kaliteli ve kalitesiz borçluların ortalama bir faiz oranından kredi kullanacaklardır. Sonuçta kaliteli borçlular, daha yüksek bir faiz oranından kredi kullanmak zorunda kalacaklardır. Diğer yandan kalitesiz borçlular ise, daha düşük bir faiz oranından kredi kullanacaklardır. Neticede kaliteli borçluların piyasayı terk etmelerine sebep olacak ve verimli proje ve yatırımlar kaçırılacaktır (Şen, 2006, s.14). Ahlaki tehlike problemi, finans piyasasında ortaya çıkan kredi borçlusunun kredi satıcısının (bankanın) bilgisi dışında istenmeyecek bir şekilde krediyi alarak veya kredi satıcısına göre ahlaki olmayan faaliyette bulunarak, kredi finansörünün çıkarlarını zedelemesi durumudur (Fidan, 2011, s.45). Bankalar, finansal piyasalardaki ters seçim ve ahlaki tehlike problemlerini çözebilmektedirler (Kalaycı, 2010, s.8).

Stiglitz ve Weiss, asimetrik bilgi probleminin finansal piyasalarda kredi tayinlemesine yola açtığına dair ilk çalışmayı yapmışlardır. Onlara göre, bankalar kredibilitesi olan ve olmayan müşteriler için ek bir faiz oranı belirlemeleri gerekmektedir. Kredibilitesi olmayan müşteriler, aldıkları kredileri geri ödeme kapasitesi düşük olan müşterilerdir. Bu sebeple Stiglitz ve Weiss faiz oranları ile risk arasında ters bir nedenselliğin olduğunu öne sürmüşlerdir. Bankalar, geri ödeme kapasitesi düşük olan müşteri grubuna kredi vermek istemezler. Bu durum kredi tayinlemesi olarak ifade edilmekte olup, kredi talebinin kredi arzını aşarak cari faiz oranından karşılanmamasıdır. Bankalar, faiz oranlarını yükselterek kredi dengesini sağlayacağı gibi kredi tayinlemesine da gidebilmektedir (Köksel ve Yöntem, 2015, s.110).

1.5. BANKALARIN TARİHSEL SÜREÇTE GELİŞİMİ

Bankaların tarihsel süreçte gelişimi, Dünya’da ve Türkiye’de bankacılık sektörü ve gelişimi olarak iki bölümde açıklanmıştır.

1.5.1. Dünyada Bankacılık Sektörü ve Gelişimi

Sosyal bir varlık olan insanların birlikte yaşamaya başladıklarından beri ihtiyaçlarını tedarik etmek amacıyla çeşitli malları takas etmeye başlamaları ticaretin doğmasına ve akabinde bankacılık sektörünün oluşmasına neden olmuştur (Yazıcı, 2016, s.2).

MÖ. 3500'lü yıllara dayanan ilk bankacılık işlemleri Sümer ve Babil Medeniyetlerine dayandığı varsayılmaktadır. M.Ö. 2000'li yıllarda Mabelerde rahipler tarafından çiftçilik ile uğraşan köylülere hasat zamanı ödenmek üzere tohum vb. hammadde olarak aynı veya parasal krediler verildiği saptanmıştır. Bu kredilerin karşılığı olan faiz ise genellikle ürün fazlalığı olarak harman zamanı çiftçilerden tahsil edildiği düşünülmektedir. Ünlü Hammurabi Kanunları (M.Ö. 1688-2000) ödünç verme işlemleri ile ilgili yasaları düzenlemiştir (Akdiş, 2006, s.83).

Eski Yunan'da MÖ. VII. yüzyılda kralların adlarına para bastırdıkları bilinmektedir. Pers'ler, Sinop, Sicilya, Kartaca ve Lidya'yı ele geçirdikten sonra bankacılığın Ortadoğu'ya geçtiği görülmüştür (Aydın, 2006, s. 21).

Ortaçağ'da denizciliğin gelişmesi sonucu yeni keşfedilen yerlerden kıymetli madenlerin Avrupa'ya getirilmiştir. Zenginleşen Avrupa ülkelerinde bankacılık sektörü daha da büyüyüp gelişmiştir. Yeni bir bankacı tipi oluşmuştur. Ortaçağ'da bankacılık faaliyetleriyle uğraşan kişilere yalnızca vatandaşlık hakkı verilmesine rağmen Rönesans döneminde bu kişilere toplum içinde önem verilmiş ve kendilerini tüm sınıflara kabul ettirmeyi başarmışlardır (Kaya, 2003, s.8). Avrupa'da modern anlamında ilk banka on yedinci yüzyılların başlarına kadar gitmektedir. Modern anlamdaki ilk banka 1609 yılında Hollanda'da kurulan Amsterdam Bankası'dır. Aynı dönemde diğer Avrupa ülkelerinde de ticaret bankaları kurulmuştur (Takan, 2002, s.3).

Tarihte ilk merkez bankası 1694 yılında kurulan İngiltere Merkez Bankası'dır. Modern anlamda ilk merkez bankası ise 1913 yılında kurulan Amerikan merkez bankası olan Fedaral Rezerv Bank (FED)'tir (Tarlan, 1992, s.58).

XX. yüzyılda bankacılık faaliyetlerinin biraz değiştiği görülmektedir. Bu dönemde özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra gelişmiş ekonomilerin finansal açıdan kalkınmalarını sağlamak için "kalkınma bankacılığı" olarak ifade edilen yeni

banka türleri kurulmuştur. Örneğin, Uluslararası Para Fonu, Dünya Bankası, Avrupa Yatırım Bankası gibi finansal kuruluşlar dönemin bankaları olmuştur (Aydın, 2006, 22).

1.5.2. Türkiye’de Bankacılık Sektörü ve Gelişimi

Türkiye’de bankacılık sektörünün gelişimi Osmanlı döneminde bankacılık, 1923-1980 döneminde bankacılık, 1980-2000 döneminde bankacılık ve 2000 sonrası dönemde bankacılık şeklinde incelenmiştir

1.5.2.1. Osmanlı Döneminde Bankacılık

Türkiye’de bankacılık tarihinin Osmanlı Devleti’ne kadar gittiğini görmekteyiz. Osmanlı Devletinde bankacılık tarihine baktığımızda Tanzimat dönemine kadar bankacılık ile ilgili herhangi finans kuruluşuna rastlanmadığını görmekteyiz. İngiltere gibi Batı Avrupa devletlerinin 18. ve 19. Yüzyıllarda sanayi devrimini tamamlaması ve Osmanlı Devletinin sanayi devrimine geçememesi ve ülke ekonomisindeki duraklama, ekonominin dış borçlanma dolayısıyla dışa bağımlı hale gelmesi ülkedeki bankacılık faaliyetlerinin gelişimini engellemiştir (Akgüç,1992,s.10).

Tanzimat dönemine kadar geçen sürede banka ya da bir bankere rastlanmasa bankacılık hizmetleri sarraflar tarafından yapılmaktaydı. Ticari senetlerin ve kamuya ait bonoların iskontosu sarraflar tarafından gerçekleştirilmekteydi. Kamunun çıkarmış olduğu altın ya da gümüş madenlerden oluşan paraların değerlerinde yapılan değişiklikler yüzünden farklı değerde paralar bulunmaktaydı. Bu paraları birbirleriyle değiştirmek, bozmak işlemleriyle uğraşan sarrafların, sarraflığın giderek gelişmesine yol açmıştır (Sarısır, 2009, s.200).

1844 yılında İstanbul ve diğer liman şehirlerinde ortaya çıkan mali sıkıntılar nedeniyle dış ticaretin tıkanması sonucu ekonomide yaşanan krizi aşmak amacıyla dönemin hükümetinin desteğiyle Galata bankerleri tarafından ilk Osmanlı Bankası olan İstanbul Bankası (Bank-ı Dersaadet) 1847 yılında faaliyete geçmiştir. İstanbul Bankası’nın kuruluş amacı daha çok kağıt paranın değerini muhafaza etmektir. Ancak banka uzun ömürlü olmamış 1852 yılında iflas ederek tasfiye edilmiştir (Özdemir, 2005, s.871).

1856 yılında Osmanlı Devleti'nde "Ottomon Bank" (Bank-ı Osmani) kurulmuştur. Banka İngiltere sermayesine ait olup merkezi Londra'da ve ana bürosu İstanbul'dadır. 1863 yılına kadar Bank-ı Osmani olarak faaliyetlerine devam ettirmiştir. 1863 tarihinde Fransız sermaye sahipleri bankaya ortak olarak faaliyetlerine ve "Bank-ı Osmani-i Şahane" (Banque Imperiale Ottomane) adıyla devam etmiştir (Kazgan, 1991, s.28).

İlk merkez bankası kabul edilen Osmanlı Bankası'nın devlet bankası olma özelliği incelediğinde en çok üzerinde durulan nokta bankanın, hükümetin bankacılık işlemlerini yerine getirmesi ve kamu haznedarlığı görevidir. Hükümet ile ilgili bankanın fonksiyonları ise; kredi ilişkisi, kamu gelirlerinin hükümet adına banka şubeleri aracılığıyla tahsili ile merkeze nakli veya kamu harcamaları ile ilgili ödeneklerin şubeler aracılığıyla yapılması, hükümetin iç ve dış borç servisine dair işlemlerinin yapılması, hükümete mali konularda danışmanlık yapması ve önerilerde bulunmaktaydı (Bayraktar, 2011, s.93).

19. yüzyılın başlarında ülkede ticaret ve finansmanda önemli bir rol alan yabancı bankalar faaliyet göstermeye başlamıştır. Ülkede yeterli sermaye ve kaynak olmadığından milli bir banka da yoktu. Kamu bankasının olmamasından en çok zarar gören kesim ise çiftçilerdi. Hatta çiftçiler, özel kesim ticaret erbaplarına %900'lere varan faiz ödemekteydi. Bu duruma çözüm bulmak amacıyla Mithat Paşa 20.11.1863 tarihinde Pirot Kasabası'nda "Memleket Sandıkları" denilen organizasyonu kurarak ulusal bankacılığın ilk örneği olmuş ve Ziraat Bankası'nın temelleri oluşturulmuştur. 15.08.1888'de modern finans kuruluşu Ziraat Bankası, on milyon lira sermaye ile resmi olarak kurulmuştur. (www.ziraatbank.com.tr).

1856-1875 yılları arasında Osmanlı Devleti'nde yabancılara ait on bir banka kurularak faaliyete geçmiştir. 1875-1922 yılları arasında ise yabancı sermayeli yedi bankanın kurulduğu, on sekiz yabancı bankanın ise ülkede şube açtığı görülmektedir. Yabancı sermayeli bankalar, hazineye borç vermişler, kendi ülkeleri ile Osmanlı Devleti'nin ilişkilerini artırmaya çalışmışlar, ulaşım ve madencilik sektöründe yatırım faaliyetlerinde bulunmuşlar veya yatırıma yönelecek sermaye sahiplerine aracılık ettikleri görülmektedir (Nişancı vd, 2001, s.11).

Yirminci yüzyılın başlarında hükümet milliyetçilik akımının etkisiyle ülkede faaliyet gösteren yabancı sermayeli bankaların finansal sektörde etkili olmasından

rahatsızlık duymuştur. Bu yüzden ulusal sermayeyi güçlendirmek ve yerli unsurları da ticaret ve sanayide söz sahibi hale getirmeye yönelik ekonomi politikaları uygulamışlardır. İttihatçılar kredilerin ekonomide ne kadar etkili olduğunu görmüş ve yabancı sermayeli bankaların hakim olduğu kredi politikasının kontrol altına alınması gerekliliğini vurgulamışlardır. Diğer yandan bu yabancı sermayeli bankalarından en etkin olan Osmanlı Bankası'nın devletin çıkarlarıyla uyuşmayan politikalar izlemesi hükümetin milli bankacılığı benimsemesinde önemli olmuştur. Ayrıca milli sermayeli bir devlet bankası ekonomik bağımsızlık için önem arz etmektedir (Toprak, 1982, s.137-139).

Milli iktisat akımı ile ulusal ve yerel bazda pek çok milli sermayeli banka kurulmuştur. Bunlar; 1911 yılında İktisad-ı Milli A.Ş. (Konya), 1918 Ahali Bankası (Konya), 1916 Akşehir Osmanlı İktisat A.Ş. (Akşehir), 1918 Çiftçi Bankası Osmanlı A.Ş. (Eskişehir), 1917 Bağcılar Bankası (Manisa), 1919 Emniyet Bankası (Adapazarı), 1916 Milli İktisat A.Ş. (Kayseri) ve 1914 yılında Milli Aydın Bankası'dır (Aydın) (Tarlan, 1986, s.76-77).

Bu dönemde milliyetçilik akımının etkisiyle Osmanlı Bankası'nın yabancı sermayeli olması tepkilere neden olduğundan merkez bankasına ihtiyaç duyulmuştur. Bu amaçla kamu sermayeli bir merkez bankası kurulma girişimleri Mart 1917 tarihinde Osmanlı İtibar-i Milli Bankası'nın kurulması ile sonuçlandığı görülmektedir. Fakat amacına ulaşamamıştır (<http://www.tcmb.gov.tr>).

Kurtuluş Savaşı öncesi dönemde kurulan bu milli bankaların çoğunluğu Osmanlı İmparatorluğu sınırları içindeki yabancı sermayeli piyasa yapıcı olan bankalar ile rekabet edecek donanımları olmadığından faaliyetlerine son vererek tasfiye edildikleri görülmektedir (Altay, 2010, s.328).

Milli bankalardan sadece Ziraat Bankası faaliyet göstermeye devam etmiş diğer kamu bankaları yabancı bankalar ile rekabet edemeyip faaliyetlerine son vermişlerdir.

1.5.2.2. 1923-1980 Döneminde Bankacılık

Cumhuriyetin ilk yıllarında kurulan bankaların çoğu Osmanlı İmparatorluğunun son zamanlarında faaliyet gösteren yabancı sermayeli bankalardır. Cumhuriyet döneminde bankacılık sektörünün özellikle bu yabancı sermayeli

bankaların elinde olması bankacılık sisteminde bağımlılığın ortadan kaldırılması amacıyla özel sektör bankacılığının teşvik edildiği görülmektedir (Artun, 1979, s.41-42).

İzmir İktisat Kongresi'nde açıklanmış olan esaslar noktasında yıllarda Türk ticari ve sanayisini finanse edecek bankalar kurulmuştur. 1924 yılında ilk milli sermayeli özel banka olan İş Bankası kuruldu. 1924 yılında Ziraat Bankası yapısında önemli değişikliklere gidildi. Ziraat Bankası, sadece çiftçilere kredi veren bir banka değil aynı zamanda her türlü bankacılık işlemlerini yapabilen anonim şirkete dönüştürüldü ve bankanın sermayesi artırıldı. 1925 yılında Türkiye Sınai ve Maadin Bankası kuruldu. 1926 yılında emlak sektörünü desteklemek amacıyla Emlak ve Eytam Bankası kuruldu. Osmanlı Devleti döneminde kurulan İtibari Milli Bankası 1927 yılında İş Bankası'na devredildi. Merkez bankası olarak görev yapan Bank-ı Osman-i Şahane'nin yetkileri 1930 yılında kurulan T.C Merkez Bankası'na devredildi. Cumhuriyetin ilk yıllarında en önemli gelişmelerden biri de çok fazla mahalli bankaların faaliyete geçmiş olmasıdır. Tahmini olarak yirmi dokuz adet banka faaliyete geçmiştir. Bu dönemde ülkenin ulusal milli gelirinde dış ticaretin payı oldukça büyüktür. Altı adet yabancı bankanın ülke sınırları içerisinde faaliyete geçtiği görülmektedir (Paçacı, 1998, s.3400).

1929 Büyük Buhran nedeniyle 1930'lu yıllar boyunca ekonomide daha kapalı ve korumacı bir ekonomi politika uygulamaları izlenmiştir. Özel amaçlı devlet bankaları kurulduğu görülmektedir. 1933 yılında Sümerbank, 1935 yılında Etibank, 1938 yılında Denizcilik Bankası ve 1938 yılında Halk Bankası kuruldu. 1940-1945 İkinci Dünya Savaşı boyunca yaşanan ekonomik daralma bankacılık sektörünü olumsuz etkiledi. Savaş sonrasında ise iş ve üretim hacmindeki artış yeni bankaların kurulmasına ortam hazırladı (Yıldırım, 2004, s.3).

İkinci Dünya Savaşı (1940-1945) boyunca dünyada olduğu gibi ülkemizde de ekonomik anlamda daralmaya sebep olduğu görülmektedir. İkinci Dünya Savaşı sonrası ülkede kapalı bir ekonomi politikaları izlenmiştir. Bu dönemde devlet eliyle özel kesimi destekleyen politikalar izlenmiştir. 1950'li yılların başlarında bankacılık sektörü ivme kazanmıştır. Bunun sonucunda da özel sektör banka sayısında hızlı bir artış yaşanmıştır (Atlı, 2015, s.112).

Türkiye Bankalar Birliği (TBB) 1958 yılında kurulmuştur. TBB'nin kuruluş gayesi, tam rekabet piyasası koşulları ve bankacılık etik kuralları çerçevesinde bankaların hak ve çıkarlarını savunmaktır. TBB, sektörünün sağlıklı bir şekilde çalışması, rekabet gücünün artması ve mesleğinin gelişmesi yönelik düzenlemeler yapmaktadır. TBB'nin görevi ise, sektörde rekabetçi bir ortamın oluşması için gerekli tedbirleri almak, uygulamak ve uygulamasını istemektir (Coşkun, 2012, s.11).

1.5.2.3. 1980-2000 Döneminde Bankacılık

Bankacılık sektörü, 1980 yılı öncesinde devlet kontrolünde ve sınırlı bankacılık ürünleri ile faaliyette bulunmuştur. 1980 yılından itibaren küreselleşme yönünde önemli adımlar atılmıştır. Neticede, bankacılık ürün çeşitliliği ve denetimleri artmıştır (Bakdur, 2003, s.12).

3182 Sayılı Bankalar Kanunu 1985 yılında yürürlüğe girmiştir. Bu dönemde bankacılık ile ilgili pek çok köklü değişikliklere gidilmiştir. Uluslararası gözetim ve denetim sistemleri ile uluslararası bankacılık standartları kullanılmaya başlamıştır. Tek düzen hesap uygulaması getirilmiş, bilançolar dış denetime tabi tutulmuştur. Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF) 1983 yılında kurulmuştur. Yakın izleme ve takipteki kredilere karşılık uygulaması değiştirilmiştir. Bireylere döviz bulundurma ve döviz tevdiat hesabı açma izni verildiği görülmektedir. Merkez Bankası, açık piyasa işlemleri yapmaya başlamıştır. Döviz piyasasının 1988 yılında kurulduğu görülmektedir. Sermaye hareketleri ve döviz işlemlerinin 1989 serbest bırakıldığı görülmektedir. Türk Lirası (TL)'nin 1990 yılında konvertibilitesinin ilan edildiği görülmektedir. Merkez Bankası 1990 yılında, finansal piyasalardaki öngörülebilirliğin artması ve belirsizliklerin azaltılması amacı ile para programını uygulamaya gitmiştir. Ayrıca, 1992 yılında, elektronik fon transfer (EFT) sistemine geçildiği görülmektedir (Keskin vd., 2008, s.8).

Bu dönemde ulusal bankaların yurtdışında bankacılık faaliyetlerine başladığı, şube açtıkları ya da banka kurdukları, bankalara iştirak ettikleri görülmektedir. Bir diğer önemli gelişme ise toptancı bankaların, dış ticaret işlemlerinin finansmanının sağlanmasına aracılık etmektedir. Bu bankalar, uluslararası finansal piyasalarda finansmanı artırdıkları görülmektedir (Parasız, 1994, s.125-127).

Bu dönemde finansal liberasyon ile birlikte, yabancı bankalar da Türkiye’de şube açtıkları ya da banka kurdukları görülmektedir. Yabancı bankaların yurtiçinde faaliyet göstermeye başlamasıyla birlikte sektördeki rekabet artmış, bankacılık sisteminde ürün çeşitliliği artmış ve dolayısıyla bankacılık sisteminin etkinliğinin arttığı görülmektedir. Fakat 1994 finansal krizi, bankacılık sistemine duyulan itibarı zedelemiştir. Kriz sonrası uygulamaya giren ekonomik istikrar programı, bankacılık sektörüne olan itibarı tekrar sağlamak amacı ile bankalardaki mevduata %100 devlet güvencesi getirildiği görülmektedir (Takan, 2002, s.7).

1999-2002 yıllarından bankacılık sektörü için en önemli yasal düzenlemelerin yapılması sonucu TMSF’nin bankalara el koyması ve Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK)’nın kurulmasıdır. TMSF beş bankanın yönetimine el koydu. 1997 yılında el konulan Türkbank ve 1998 yılında el konulan İnterbank ve Bank Ekspres’ten sonra, 1999 yılında el konulan Esbank, Egebank, Sümerbank, Yaşarbank ve Yurtbank ile birlikte TMSF’nin yönetimindeki banka sayısı sekize ulaşmıştır. Fona devredilen bu bankaların aktifindeki problemlerin büyüklüğü sektörü olumsuz etkilemiştir. Etibank ve Bank Kapital’in 27 Ekim 2000 tarihinde TMSF’ye devredilmesiyle fondaki banka sayısı ona ulaşmıştır. Özelleştirme çalışmaları altındaki TMSF’deki beş banka Sümerbank’a devredilmiştir. Güçlü Ekonomi Geçiş Programı ile birlikte pozisyonları düzeltmeleri ve gecelik borçlanma ihtiyaçlarını karşılayarak faizlerin aşırı artmasına sebep olmalarını engellemek için bankalara Hazine kağıtları verilmiştir. Ancak bu programın uygulanması sorunları çözemediğinden bankalara el koyma işlemleri sonraki yıllarda da devam ettiği görülmektedir (Ay, 2007, s.329).

1.5.2.4. 2000 Sonrası Dönemde Bankacılık

2000 krizi öncesinde Türk bankacılık sektöründe bazı yapısal sorunlar bulunmaktaydı. Bu sorunlar şu şekilde açıklanmaktadır (Parasız, 2005, 107-108):

- Hazinesinin finansman ihtiyacında kamu bankalarının önemli rol almasıyla, kamu bankalarının görev zararında aktif olmuş ve bu bankaların aktif yapısını bozmuştur.
- Kamu finans sektöründe fon talebi artmış ve iç borçlanma yönteminde bankacılık sektörüne bağlılık artmıştır. Kamu bankalarının

kullandığı kredilerin artması sonucu bu bankaların aracılık faaliyetlerinin etkinliği azalmıştır.

- Bankacılık sektöründe yaşanan problemlerin çözümünde geç kalınmıştır.
- Bankalar arasında rekabet ortamı sağlanamamıştır.

Kasım 2000 krizinden sonra, IMF'nin desteğiyle ekonomik program uygulanmıştır. Bu programlar neticesinde IMF'den finansman desteği alınmıştır. Böylece krizin etkisi giderilmeye çalışılmış ve finansal piyasalarda düzelmeler yaşanmaya başlamıştır (Aydın, 2006, s.190).

Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı çerçevesinde sektörde yaşanan problemler doğru teşhis edilmiştir. 2002-2007 döneminde mali disiplinler sayesinde alınan hedefler gerçekleştirilmiştir. 2002-2007 dönemi ekonomi ve bankacılık sektörü açısından yeniden yapılandırma dönemi olarak tanımlanmıştır (Keskin vd., 2008, s.39).

2002-2007 döneminde bankacılık sektöründe yeniden yapılandırma süreci yaşandığı görülmektedir. 2001 krizinden sonra özel bankalar sermayelerini güçlendirmeye çalışmışlardır. Sermayelerini güçlendiremeyen bankalar birleşmişler veya TMSF'ye aktarılmıştır. Bu dönemde kamu bankalarının ise yeniden yapılandırılmış ya da ortak bir yönetim altına alındıkları görülmektedir. Kamu bankalarının görev zararları ortadan kaldırılmış ve mali bünyelerinin güçlendirilmiştir (Keskin vd., 2008, s.39).

Yeniden yapılandırma döneminde bankacılık sektöründe önemli düzenlemeler yapılandırılmıştır. Yeniden yapılandırma programı ile bankacılık sektöründe şeffaflık oluşturulmuş ve bankaların sermaye yapıları güçlendirilmiştir. Sektörde kredi ve mevduat hacminde artış yaşanmış ve aktif büyüklükleri artmıştır. Bu gelişmeler neticesinde, bankacılık sektörünün karlılıklarında önemli artışlar olmuştur (Saldanlı, 2013, s.41).

ABD Mortgage piyasalarında başlayan ve 2008 yılında küresel kriz haline dönüşen finansal krizden Türkiye ekonomisi ve bankacılık sektörü olumsuz etkilenmiştir. Bu krizden sonra bankaların sermaye yeterliliği ve risk yönetimi öne

çıkılmıştır. Bankaların artan rekabet ve verimlilik nedeniyle maliyet ve fiyatlama üzerinde yoğunlaştığı bir dönemdir. Bankacılık sektöründe görülen artan rekabet ve düşen faiz etkisiyle klasik gelir kaynağı olan faiz gelirin yanında faiz dışı gelirlerin öneminin giderek arttığı bir süreçtir. Artık bankacılık sektöründe işlem hız ve kalitesinin artırılmasına yönelik teknolojik altyapı, veri madenciliği, risk yönetimi, karar destek sistemleri yoğun olarak kullanılmaya başlanmıştır (Yazıcı, 2016, s.8).

Türk bankacılık sektörü üzerinde kriz etkisi sınırlı olmasına rağmen FED'in parasal genişleme politikalarında değişikliğe gitmesi ile piyasalar olumsuz etkilenmiştir. Vadesi gelen özel sektör borçlarının dönüşlerinde sorunlar yaşanmış ve bu durum borç faizlerinin yükselmesiyle sonuçlanmıştır. Bu dönemde Türk bankacılık sektörüne Batı bankaları yanında Arap, Rus, Çin ve Japon bankaları da girmiştir (Yazıcı, 2016, s.9).

2000-2001 döneminde bankacılık sektöründe büyük bir finansal kriz yaşanmıştır. 2002-2004 döneminde ise bu finansal krizin etkileri ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır. 2005-2009 döneminde ise ülkeye yoğun olarak yabancı sermaye girişleri olmuştur. Bu yabancı sermayeler bankacılık sektörüne de olmuştur ve Türk bankacılığının sektörel yapısında değişiklikler olmuştur. 2010 yılı ile birlikte bankalar arasında yoğun bir rekabet yaşanmıştır. Bunun sonucunda ise, net faiz marjlarında azalma, karlılık rasyolarında düşme ve personel maliyetlerinde artış olmuştur. Bankacılık sektörünün büyümesiyle net karda artış yaşanmıştır (Saldanlı, 2013, s.50).

Günümüz Bankacılık sisteminde dijitalleşme süreci yoğun olarak yaşanmaktadır. Mobil bankacılık, ATM, internet bankacılığı, telefon bankacılığı işlemleri şube bankacılığını oldukça destelemekte olup bankaların maliyetlerini düşürmektedir.

Türk bankacılığının sektörel yapısına baktığımızda 5411 Sayılı Bankacılık Kanununa göre banka; mevduat bankaları, katılım bankaları ile kalkınma ve yatırım bankaları olarak sınıflandırılmaktadır (5411 Sayılı Bankacılık Kanunu m.3).

Tablo 1: Türk Bankacılığının Sektörel Yapısı

Kamu Sermayeli Mevduat Bankaları: Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş., Türkiye Halk Bankası A.Ş. ve Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O
Özel Sermayeli Mevduat Bankaları: Adabank A.Ş., Akbank T.A.Ş., Anadolubank A.Ş., Fibabank A.Ş., Şekerbank T.A.Ş., Türk Ekonomi Bankası A.Ş., Türkiye İşbankası A.Ş., Yapı Kredi Bankası A.Ş.
Türkiye’de Kurulmuş Yabancı Sermayeli Bankalar: Alternatifbank A.Ş., Arap Türk Bankası A.Ş., Bank of China Turkey A.Ş., Burgan Bank A.Ş., Citibank. A.Ş., Denizbank A.Ş., Deutsche Bank A.Ş., HSBC Bank A.Ş., ICBC Turkey Bank A.Ş., ING Bank A.Ş., MUFG Bank Turkey A.Ş. Odea Bank A.Ş., QNB Finansbank A.Ş., Rabobank A.Ş., Turkland Bank A.Ş., Türkiye Garanti Bankası A.Ş.
Türkiye Şube Açan Yabancı Sermayeli Bankalar: Bank Mellat, Habib Bank Limited, İntesa Sanpaolo SPA, Jpmorgan Chase Bank NA, Societe Generale (SA)
Kamu Sermayeli Kalkınma ve Yatırım Bankaları: İller Bankası, Türk Eximbank, Bankası A.Ş.
Özel Sermayeli Kalkınma ve Yatırım Bankaları: Aktif Yatırım Bankası A.Ş., Diler Yatırım Bankası A.Ş., GSD Yatırım Bankası A.Ş., İstanbul Takas ve Saklama Bankası A.Ş., Nurol Yatırım Bankası A.Ş., Türkiye Sınai Kalkınma Bankası A.Ş.
Yabancı Sermayeli Kalkınma ve Yatırım Bankaları: Bank Pozitif Kredi ve Kalkınma Bankası A.Ş., Merrill Lynch Yatırım Bankası A.Ş., Pasha Yatırım Bankası A.Ş., Standard Chartered Yatırım Bankası Türk A.Ş.
Katılım Bankaları: Albaraka Türk Katılım Bankası A.Ş., Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş., Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş., Vakıf Katılım Bankası A.Ş. ve Ziraat Katılım Bankası A.Ş.

(Kaynak: www.tbb.org.tr ve www.tkbb.org.tr).

TBB’ye göre 07.04.2018 tarihi itibariyle Türkiye’de faaliyet göstören 3 adet kamu sermayeli mevduat bankaları, 9 adet özel sermayeli mevduat bankaları, 1 adet TMSF’ye devredilen banka, 16 adet Türkiye’de kurulmuş yabancı sermayeli bankalar, 5 adet Türkiye’de şube açan yabancı sermayeli bankalar, 3 adet kamu sermayeli kalkınma ve yatırım bankaları, 6 adet özel sermayeli kalkınma ve yatırım bankaları ve 4 adet yabancı sermayeli kalkınma ve yatırım bankaları vardır ve söz konusu bankaların toplam şube sayısı 10.443’tür. (www.tbb.org.tr).

TKBB’ye göre Türkiye’de faaliyet gösteren 5 adet katılım bankası vardır. Söz konusu katılım bankalarının 1037 adet şubesi vardır (www.tkbb.org.tr).

2.BÖLÜM

EKONOMİK BÜYÜME VE BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN EKONOMİK ETKİLERİ

2.1. EKONOMİK BÜYÜMENİN TANIMI VE ÖLÇÜLMESİ

Ülkelerin içinde bulunduğu gelişmişlik seviyesi ve benimsemiş olduğu ekonomik politikalar ne olursa olsun ekonomik büyüme olgusu tüm dünya ülkelerinin önem verdikleri bir konudur. Bu bölümde ekonomik büyümenin tanımı ve ölçülmesi kavramları açıklanacaktır.

2.1.1. Ekonomik Büyümenin Tanımı

İktisadi büyüme, ülke içinde üretilen mal ve hizmet miktarlarının belirli bir zamanda artması olarak tanımlanmaktadır. Başka bir ifadeyle ekonomik büyüme reel GSYH'nin zaman içinde sürekli artması anlamına gelmektedir. Ekonomik büyüme, bir ülke vatandaşlarının yaşam standartlarının istikrarlı bir şekilde artmasının tek yolu olarak ifade edilmektedir. Bu sebeple, bütün ülkelerin temel makro ekonomik hedeflerinden bir tanesi, sürdürülebilir bir ekonomik büyümenin varlığıdır (Ünsal, 2007,s.14-15).

İktisadi büyüme, bir ekonomideki üretim hacminin belirli bir zamanda meydana gelen artıştır. Bir ekonomide üretim hacminde gerçekleşen en önemli gösterge Gayri Safi Yurtiçi Hasılası'ndaki (GSYH) değişimdir (Turan, 2008, s. 11).

Ekonomik büyüme; üretim faktörlerinin arzındaki artış olması veya üretimdeki faktörlerinin birim başı potansiyel milli hasılda yarattığı artış olarak tanımlanmaktadır (Lipsev, vd, 1984, s.732).

Ekonomik büyüme, mal ve hizmetlerin üretim ve tüketimindeki bir artış ile kişi başına düşen bir birim sermaye tüketiminin ve nüfusun bir fonksiyonudur (Czech, 2000, s.4).

Ekonomik büyüme, tüm ülkeler için önem arz eden bir durumdur. Gelişmiş ülkeler ekonomik büyümeye, gelişmiş ülkeler ise ekonomik kalkınma kavramına önem vermektedirler. Ekonomik kalkınma kavramı, ekonomik büyümeyi de kapsamaktadır (Seyidoğlu, 2006, s. 829).

2.1.2. Ekonomik Büyümenin Ölçülmesi

Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH), bir ülke vatandaşların belli bir dönemde ürettikleri tüm nihai mal ve hizmetlerin üretim değerinden ara mallar düşüldükten sonra bulunan değerdir (Eğilmez, 2016, s.71).

GSMH, bir ekonomide ülke vatandaşları tarafından bir dönemde üretilen tüm nihai mal ve hizmetlerdeki piyasa değeri olup şu şekilde ifade edilmektedir (Dönmez, 2015, s.458):

$$GSMH = C + I + G + (X - M)$$

C: Tüketim Malları, I:Yatırım Malları, G:Kamu Harcamaları, X:İhracat, M:İthalatı ifade etmektedir.

Bir ülke ekonomisinin performansının en iyi ölçütü olan gayri safi yurtiçi hasıla (GSYİH), bir üretim döneminde bir ülke sınırları içerisinde üretilmiş tüm nihai mal ve hizmetlerin toplam değeridir (Yıldırım, vd., 2016, s.46).

GSYİH, yurtiçinde kazanılmış gelirleri kapsamaktadır. GSYİH'ye yabancıların yurtiçinde kazandıkları gelirler de eklenmektedir. Fakat ülke vatandaşlarının yurtdışında kazandıkları gelirler eklenmemektedir. Gelirin, GSMH ve GSYİH ölçümünde farklı sonuçlar çıkabilmektedir. Çünkü ülke vatandaşları kullandıkları üretim kaynaklarına her zaman sahip olmayabilir. Örneğin Almanya'ya giden Türk işçilerin, Almanya'da kazandıkları gelir, Alman GSYİH'nin bir parçasıdır. Fakat Türk işçilerin Almanya'da kazandıkları gelir, Alman GSMH'nin bir parçası değildir. Çünkü, Türk işçileri, Alman nüfusuna kayıtlı değildirler. GSMH ve GSYİH arasındaki ilişkiyi şu şekilde ifade edebiliriz (Parasız, 2013, s.20):

$$GSYİH = GSMH - NFÖ$$

Ülke dışından elde edilen net faktör ödemelerini (NFÖ) dış dünyanın ülke üretim faktörlerine ödediği gelirden ülke ekonomisi tarafından yabancı üretim faktörlerine ödenen gelir çıkarılarak elde edilmektedir.

Bir ülkede üretilen mal ve hizmet üretimini ve bu üretimin artışını fiziki olarak ölçmek zordur. Bu yüzden iktisadi büyüme, milli gelir hesaplarıyla parasal olarak ölçmeye daha doğrusu tahmin edilmeye çalışılmaktadır. Bir ülke

ekonomisinin durumunu izlemek için milli muhasebe sistemi bir diğer ifade ile milli gelir hesaplama yöntemleri önem arz etmektedir (Paya, 2013, s.331).

Milli gelir hesaplama yöntemleri; üretim (katma değer) yöntemi, gelir yöntemi ve harcamalar yöntemi olarak üç yöntem bulunmaktadır.

Milli gelir hesaplama yöntemleri olan bu üç yöntem; toplam hasıla, toplam gelir ve toplam harcamalar özdeştir. Toplam hasıla, üretim yöntemi ile elde edilen değerdir. Toplam gelir yöntemi gelir yöntemi ile elde edilen değerdir. Toplam harcamalar yöntemi ise, harcamalar yöntemi ile elde edilen değerdir. Bu üç yöntem ile elde edilen üretim, gelir ve harcama değerleri birbirine eşit olmaktadır. Aşağıdaki tabloda göreceğimiz gibi milli gelir hangi yöntem ile hesaplanırsa hesaplanırsa ulaşılan Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH), Safi Milli Hasıla (SMH) ve Milli Gelir (MG) değerleri birbirine eşit olmaktadır (Bocutoğlu, 2016, s.48).

Tablo 2.1: Üretim Gelir ve Harcama Yöntemleri ile GSMH; SMH ve MG Hesaplama Yöntemleri

ÜRETİM YÖNTEMİ	GELİR YÖNTEMİ	HARCAMA YÖNTEMİ
1. TARIM 1.1. Çiftçilik ve Hayvancılık 1.2. Ormançılık 1.3. Balıkçılık 2. SANAYİ 2.1. Madencilik ve Taşocakçılık 2.2. İmalat Sanayi 2.3. Elektrik, Gaz, Su 3. İNŞAAT 4. TİCARET 4.1. Toptan ve Perakende Tic. 4.2. Otel, Lokanta Hizmetleri 5. ULAŞTIRMA VE HABERLEŞME 6. MALİ KURULUŞLAR 7. KONUT SAHİPLİĞİ 8. SERBEST MESLEK HİZMETLERİ 9. (-) İZAFİ BANKA HİZ. 10. KAMU HİZMETLERİ 11. KAR AMACI GÜTMİYEN ÖZEL HİZ. KURULUŞLARI 12. İTHALAT VERGİSİ $(1+2+3+4+5+6+7+8+10+11+12)-9$ = GSYİH (AF) +/- F (DIŞ ALEM GELİRLERİ)	1. ÜCRET VE MAAŞ GELİRLERİ 2. TEŞEBBÜS VE SERBEST MESLEK GELİRLERİ (KARLAR) 3. ŞİRKET GELİRLERİ (DAĞITILMIŞ VE DAĞITILMAMIŞ KARLAR) 4. KİRA GELİRLERİ (RANT) 5. FAİZ GELİRLERİ 6. (-) DEVLET TAHVİL FAİZLERİ VE TÜKETİCİ BORÇ FAİZLERİ $(1+2+3+4+5+)-6=$ TOPLAM YURİÇİ GELİR +/- F (DIŞ ALEM GELİRLERİ)	1. C (TÜKETİM HARCAMALARI) 2. GSI (GAYRİ SAFİ YATIRIM HARCAMALARI) 3. G (KAMU HARCAMALARI) $(1+2+3)=$ TOPLAM YURİÇİ HARCAMALAR +(E-M) +/-F
GSMH (AF) -IA (AMORTİSMANLAR)	MG (FF) +(T ₁ -SUB)	GSMH (AF) -IA (AMORTİSMANLAR)
SMH	SMH (AF) +IA (AMORTİSMANLAR)	SMH (AF) -(T ₁ -SUB)
MG (FF)	GSMH (AF)	MG (FF)

(Kaynak: Bocutoğlu, 2016, s.50).

Üretim (katma değer) yöntemi, bir ekonomideki bir yıllık dönemde üretilen nihai malların değerini esas almaktadır. Tarım, sanayi hizmetler ve inşaat gibi temel sektörlerin üretimdeki paylarını bu yöntemle belirlemek mümkün olmaktadır. (Dikkaya ve Özyakışır, 2015, s.225-226).

Milli geliri, safi milli hasılayı ve gayri safi milli hasılayı Tablo 2.1 üzerinden açıklanacaktır. Bu sebeple önce tablo incelenecek ve tablodaki bilgiler esas alınarak üretim, gelir ve harcama yöntemleri açıklanacaktır. Tablo 2.1'nin üretim yöntemi yer almaktadır. Üretim yönteminde esas alınan on iki adet ekonomik faaliyeti şu şekilde açıklayabiliriz (Bocutoğlu, 2016, s.49-51):

Tarım: Tarım faaliyetleri olarak çiftliği ve hayvancılığı, ormancılığı ve balıkçılığı kapsamaktadır.

Sanayi: Taş ocakçılığı ve madencilik, imalat, elektrik-gaz-su hizmetlerini kapsamaktadır.

İnşaat: Alt ve üst yapı inşaatını kapsamaktadır.

Ticaret: Toptan ve perakendeci ticareti ile otelcilik ve lokantacılık hizmetlerini kapsamaktadır.

Ulaştırma ve Haberleşme: Ulaştırma, depoculuk ve haberleşme hizmetlerini kapsamaktadır.

Mali Kuruluşlar: Bankacılığı, sigortacılığı ve diğer finansal kuruluş hizmetlerini kapsamaktadır.

Konut Sahipliği: Konut sahiplerinin kira değerini kapsamaktadır.

Serbest Meslek Hizmetleri: Serbest meslek ve kişisel hizmetleri kapsamaktadır.

İzafi Banka Hizmetleri: Mevduat faizi ile kredi faizleri arasındaki fark olup eksi değer almaktadır.

Kar Amacı Gütmeyen Özel Hizmet Kuruluşları: Vakıf şeklindeki örgütlerin hizmetlerini kapsamaktadır.

İthalat Vergisi: İthal edilen mallar üzerine konulan vergileri kapsamaktadır.

Yukarıda sayılan bu on iki adet iktisadi faaliyetten GSYİH'ye gitmek için:

GSYİH = Tarım + Sanayi + İnşaat + Ticaret + Ulaştırma ve Haberleşme + Mali Kuruluşlar + Konut Sahipliği + Serbest Meslek Hizmetleri + Kamu Hizmetleri + Kar amacı Gütmeyen Özel Hizmet Kuruluşları + İthalat Vergisi – İzafi Banka Hizmetleri

Elde edilen GSYİH değeri ile dış alem gelirini (F) işleme tabi tutarsak, yani dış alem geliri artı işaretli ise GSYİH'ye ekler, eksi işaretli ise GSYİH'den çıkararak GSMH'ye ulaşılmaktadır. GSMH değerinden amortismanları (IA) çıkardığımızda SMH' ye ulaşılmaktadır. ve SMH'dan dolaysız vergiler ve sübvansiyonlar arasındaki farkı (T₁-SUB) çıkardığımızda ise MG'yi hesaplamış oluruz. Tablo 2.1'de GSMH, GSYİH, SMH ve MG sembollerine bitişik olarak parantez içerisinde yazılan (AF) ve (FF) sembolleri milli muhasebe hesaplarında kullanılan fiyatlardır. AF sembolü, hesaplamada alıcı fiyatlarının, (FF) sembolü ise faktör fiyatlarının kullanıldığını göstermektedir. Prensipte olarak GSMH, GSYİH ve SMH alıcı fiyatlarıyla; MG ise faktör fiyatlarıyla hesaplanmaktadır (Bocutoğlu, 2016, s.51).

Gelir yöntemine göre üretim faktörlerinin yani emek, sermaye, müteşebbis ve toprağın milli gelirden aldıkları pay sırasıyla ücret, faiz, kar ve ranttır. Bu üretim faktörlerinin üretime katılmaları sonucunda üretimden aldıkları pay toplandığında gelir cinsinden milli gelir elde edilmektedir (Bilgili, 2014, s.48).

Tablo 2.1'in 2. sütununda gelir yöntemi yer almaktadır. Gelir yöntemine göre;

Toplam Yurtiçi Gelir = Ücret ve Maaş Gelirleri + Teşebbüs ve Serbest Meslek Gelirleri (Karlar) + Şirket Gelirleri (Dağıtılmış ve Dağıtılmamış Karlar) + Kira Gelirleri (Rant) + Faiz Gelirleri – Devlet Tahvil Faizleri ve Tüketici Borç Faizleri

Toplam yurtiçi gelir, dış alem geliri ile birlikte işleme tabi tutulunca milli gelir, milli gelire vasıtalı vergiler ile sübvansiyonların farkı eklenince safi milli hasıla, safi milli hasılaya amortismanların değeri eklenince gayri safi milli hasılaya ulaşılmaktadır. Üretim yönteminde, gayri safi milli hasıladan milli gelire doğru, gelir yönteminde ise milli gelirden gayri safi milli hasılaya doğru hesaplama yapılır (Bocutoğlu, 2016, s.52).

Harcama Yöntemine göre; milli gelir, bu geliri elde edenler tarafından ihtiyaçları doğrultusunda harcanmaktadır. Bu sebeple, üretilen mal ve hizmetleri satın almak için yapılan harcamaların toplamı milli geliri vermektedir. Çıktıların nihai kullanımına harcanan miktarların toplam değeri ile ekonomik aktivitelerin ölçülmesinde harcama yöntemi ile hesaplama yapılmaktadır (Gürler, vd., 2013, s.24).

Tablo 2.1'nin üçüncü sütununda harcama yöntemine yer verilmiştir. Tüketim Harcamaları (C), Gayri Safi Yatırım Harcamaları (GSI) ve Kamu Harcamaları (G), toplandığı zaman toplam yurtiçi harcamalara ulaşılmaktadır. Yurtdışına sattığımız mallar ihracat (E), yurtdışından satın aldığımız mallara ithalat olarak tanımlanır. İhracat ve ithalat farkı (E-M), pozitif işaretliyse yurtiçi harcamalara eklenip negatif işaretliyse toplam yurtiçi harcamalardan çıkarıldığında; dış alem geliri (+/-F), pozitif işaretliyse toplam yurtiçi harcamalara eklenip negatif işaretli ise toplam yurtiçi harcamalardan çıkarıldığında GSMH'ye ulaşılmaktadır. GSMH'den amortismanlar çıkartıldığında SMH'ye, SMH'den dolaysız vergi ve sübvansiyonlar çıkartıldığında milli gelire ulaşılabacaktır (Bocutoğlu, 2016, s.52-53).

Kişi başına GSYİH; bir ülkenin belli bir dönemde elde ettiği GSYİH'nin aynı dönemde ülkenin yıl ortası nüfusa bölünmesiyle elde edilmektedir. Kişi başına GSMH ise, bir ülkenin belli bir dönemde elde ettiği GSMH'nin aynı dönemde ülkenin yıl ortası nüfusuna bölünmesiyle elde edilmektedir (Dikkaya ve Özyakışır, 2015, s.230).

Ülkenin milli geliri ile ilgili rakamlar, o ülkenin ekonomik ve siyasi gücünü yansıtmaktadır. Fakat ülkelerin gelişmişlik düzeylerinin kıyaslanmasında ülkelerin milli geliri değil “kişi başına düşen milli gelir” seviyeleri dikkate alınmaktadır (Dinler, 2005, s.320).

Son zamanlarda uluslararası karşılaştırmalarda ölçüt olarak ülkelerin üretim kapasitesini yansıtan “kişi başına GSYİH”leri esas alınmaktadır. Fakat ülkelerin ulusal para cinsinden GSYİH'nin söz konusu ülkenin nüfusa bölünmesi ile elde edilen “kişi başına GSYİH” uluslararası ödemelerde kabul gören bir para cinsinden ifade edilmektedir. Bu durum ise, “döviz kuru yaklaşımı” ve “satın alma gücü paritesi yaklaşımı” ile açıklanmaktadır (Dinler, 2005, s.320).

Piyasa döviz kuru yaklaşımında her ülke için hesaplanan fert başına GSYİH değerlendirmelerinin, ülkeler arasındaki refah farklarını yansıttığı kabul edilmektedir (Ünsal, 2007, s.67).

Satın alma gücü paritesi yaklaşımı, kişi başına düşen dolar cinsinden GSYİH'nin iç piyasadaki satın alma gücü dikkate alınarak hesaplanan kişi başına düşen GSYİH değeridir. Ülkelerin iktisadi refahını karşılaştırmada belli bir mal sepetinin iç fiyatını esas almaktadır (Bocutoğlu, 2016, s.61).

Ülkelerin iktisadi refahını karşılaştırmada her ne kadar yaygın olarak piyasa döviz kuru yaklaşımı kullanıyor olsa da, bu yaklaşım ile ulaşılan sonuçlar hatalı olabilmektedir. Bu sebeple iktisadi refah karşılaştırmalarında satın alma gücü paritesi yaklaşımı kullanmak daha gerçekçi sonuçlar verecek ve ülkenin iktisadi refah sıralamasında yerini daha doğru olarak tespit edecektir (Bocutoğlu, 2016, s.61).

2.2. EKONOMİK BÜYÜME MODELLERİ

Bu bölümde ekonomik büyüme modelleri klasik ve çağdaş ekonomik büyüme modelleri olarak açıklanacaktır.

2.2.1. Klasik Büyüme Modelleri

Klasik büyüme teorisi, 18.yüzyıl sonlarında Adam Smith tarafından ortaya konmuş ve daha sonra Robert Malthus, David Ricardo ve Karl Marx gibi iktisatçılar geliştirmişlerdir (Parasız, 2003, s.77). Klasik büyüme teorileri aşağıda açıklanmıştır.

Adam Smith büyüme modeli, ekonomik büyümenin temel faktörlerini işbölümü ve sermaye birikimi olarak açıklamaktadır. Smith'e göre, emeğin verimliliğini artıran süreç iş bölümü yapılmasıdır. İşbölümü arttıkça emeğin verimliliğinin artması iş gücü başına üretimi de arttırmaktadır. İş bölümü aşağıdaki üç nedenden dolayı üretimi arttırmaktadır (Brue, 1994, s.75):

- İş gücünün tek iş üzerinde yoğunlaşması o iş gücünün yeteneğini arttırmaktadır.
- İş gücünün bir işten bir diğer işe geçmesi sırasında oluşacak zaman kaybından tasarruf edilmektedir.
- İstihdam edilenler, işgücünde kullanılan makine ve aletler geliştirilmelidir.

Adam Smith'e göre ülkelerin zenginliğini belirleyen aktörlerin başında üretim faktörleri olan fiziksel sermaye stoku, işgücü ve toprak gelmektedir. Ona göre, üretim faktörleri içerisinde yer alan fiziksel sermaye stoku ulusların zenginliği için en önemli faktördür. Bir ekonomide fiziksel sermaye konusunda bir artış yaşanabilmesi için verimliliğin olması, verimliliğin olabilmesi içinde iş bölümü ve uzmanlaşmanın olması şarttır. İş bölümü ve uzmanlaşma ise piyasaların genişlemesiyle mümkündür (Güvel, 2011, s.23- 24).

David Ricardo büyüme modeli, gelirin üretim faktörleri arasındaki dağılımını üç şekilde sınıflandırmıştır. Bunlar; 1.işgücü, 2.toprak sahipleri,3.müteşebbis ya da sermayedardır. Ricardo, üretim faktörlerinin uzun dönemde milli gelirden aldığı paylardaki değişim doğrultusunda ekonomide büyüme ve durgunluk olmak üzere iki aşama bulunmaktadır (Berber, 2015, s.80):

- Büyüme aşamasında, Smith'de olduğu gibi ilk başta yüksek kar olduğu için tasarruf ve sermaye birikimi yüksek olmaktadır. Sermaye birikimindeki artış, üretim artışını destekleyecektir. Üretimde oluşacak artış istihdamı artıracaktır. İstihdamdaki artış, kısa dönem reel ücret seviyelerinin asgari ücret seviyelerinin üzerinde oluşturacaktır. Ücretlerde oluşan artış Malthus'un nüfus kanunu gereğince nüfusta artış yaşanacaktır. Nüfusun artması sonucu tarım ürünlerine olan talebi artıracak dolayısıyla üretim teşvik edilmiş olacaktır. Sonuç olarak ekonominin büyüme süreci yaşanacaktır.
- Durgunluk aşamasında, ücret hadlerindeki yükselme nedeniyle artan nüfus gıda ihtiyacını artıracaktır. Artan gıda ihtiyacını karşılamak için üretimi artırmak gerekecektir. Fakat ülkedeki verimli toprak miktarı sınırlı olduğundan daha verimsiz topraklar üretime açılacaktır. Bu verimsiz topraklarda üretim yapılıncaya, farklı maliyetler sebebiyle toprak sahiplerine ödenen rantlar artacaktır. Sermaye ve emek azalan verimler kanuna tabi olduğundan uzun dönemde anormal karların yerini normal karlar alacaktır. Karların azalması yatırımları durduracak ve ekonomide durgunluk süreci yaşanacaktır. Bununla birlikte nüfus artışı, uzun dönemde ücretlerin asgari geçim ücret seviyesine inmesine sebep

olacaktır. Durgunluk döneminde daha ziyade yenileme yatırımları yapılacak ve ücretler asgari geçim düzeyinde kalacak ve nüfus azalma eğiliminde olacaktır.

Malthus büyüme modeli, bu modele göre nüfus oldukça önemlidir. Malthus'a göre nüfus artışı geometrik bir dizi halinde artarken, gıda maddelerinin artışı aritmetik bir dizi halinde artmaktadır. Malthus'un sağlık, gelir dağılımı, teknolojik ilerlemeler konusunda önemli görüşleri bulunmaktadır. Malthus'a göre sağlık alanındaki ilerlemeler ve hükümetlerin işçilere kaynak aktarması (buna bağlı olarak işçilerin ölüm oranının düşürülmesi) kişi başına düşen hasılanın azalmasına yol açacaktır. Teknolojik ilerlemeler ise uzun dönemde üretim artışına paralel olarak nüfusun da aynı oranda artış göstermesiyle kişi başına düşen hasıla düzeyi aynı kalacaktır (Kaplan, 2016, s.20).

Karl Marx'ın büyüme modeli, bu modele göre ekonomik büyüme, emek – değer teorisine dayandığı görülmektedir. Teoriye göre, üretilecek olan malın değerini üretimde kullanılacak olan emek zaman birimi belirlemektedir. Cari yılda işçi başına gerçekleştirilen değer ise aynı dönemde yeniden üretilen sabit ve değişir sermaye ile işçi başına artı değerlerin toplamına eşit olmaktadır. Sabit sermaye makineler, araç-gereç, binalar ve çeşitli mallardan oluşmaktadır. Değişir sermaye ise, kullanılan emeğe yapılan ödemelerdir. Değer yaratan sermaye ise değişir sermaye olarak ifade edilmektedir. Buradan hareketle artı değer, toplam değer ile bu değeri elde etmek için yapılan harcamalar arasındaki farktır (Özsağır, 2008, s.5).

2.2.2. Çağdaş Büyüme Modelleri

Bu bölümde çağdaş büyüme modellerinden olan Keynesyen, Neo-Keynesyen, Neo-Klasik ve İçsel büyüme modelleri açıklanmıştır.

2.2.2.1. Keynesyen Büyüme Modeli

Keynesyen büyüme modelinde temel konu, toplam talepteki değişmelerin gelir ve istihdam hacmi üzerindeki etkileridir. Keynesyen büyüme teorisinin çıkış noktası 1929 Büyük Buhranı'na dayanmaktadır. Keynes, ekonomilerin durgunluktan çıkabilmelerinin toplam talebin artırılmasıyla mümkün olabileceğinin ileri sürmüştür. Toplam talepteki bu artışın stokları eriteceğini ve bu sayede yarımalar teşvik edilecektir. Artan yatırımlar ise büyümeyi hızlandırarak eksik istihdamdan tam istihdama doğru bir geçiş süreci yaşanacaktır. Fakat Keynes, söz konusu

yatırımlardaki bu artışın geliri ne yönde artıracığı yönüyle ilgilenmiş, yatırımların kapasite artırıcı etkisi üzerine değinmemiştir (Gürak, 2006, s. 86).

Keynesyen büyüme modelinde teknolojik yeniliklere ve nitelikli emek üzerinde durulmamıştır. Modelde amaç uzun dönemde büyümeyi incelemek değil kısa dönemde veri girdileriyle eksik istihdam dengesinden tam istihdam dengesine nasıl ulaşılabileceğidir. Başka bir ifade ile Keynesyen büyüme modelinde, veri teknoloji ve veri işgücüyü konjonktürel dalgalanmalar incelenmektedir. Yeni ürünler ve yeni üretim yöntemleri olmadığından, denge noktasına varıldıktan sonra durağan dönem başlamaktadır (Gürak, 2006, s. 86).

2.2.2.2. Neo-Keynesyen Büyüme Modeli

Bu bölümde Neo-Keynesyen modellerinden olan Harrod Domar ve Kaldor büyüme modelleri açıklanmıştır.

2.2.2.2.1. Harrod-Domar Büyüme Modeli

Harrod ve Domar'ın büyüme analizi 1929 Büyük Dünya Buhranı'na çözüm olarak ortaya konmuştur. Bu analiz kısa dönemli Keynesyen makro ekonomik denge modelini uzun döneme taşımaya ve genişletmeye yönelik bir modeldir. Harrod ve Domar, ABD ve İngiltere'nin uzun dönemde, hangi koşullar altında eksik istihdamdan tam istihdam gelir seviyesine ulaşabileceklerini ve bu seviyeyi nasıl sürdürebileceklerini incelemiştir (Berber, 2015, s.91).

Harrod, 1939 yılında yayınladığı "Dinamik Teori" (An Essay in Dynamic Theory) adlı makalesinde eksik istihdam düzeyinden tam istihdam gelir düzeyine geçişin koşullarını araştırmıştır. Domar ise 1947 yılında yayınladığı "Büyüme ve İstihdam (Expansion and Employment)" adlı makalesinde tam istihdam gelir seviyesine ulaşmış bir ekonomide, dengeyi bozmadan sürekli büyüebilmenin koşullarını incelemiştir (Berber, 2015, s.91).

Modern büyüme modellerinin tümünde olduğu gibi Harrod ve Domar'ın büyüme teorilerinde net yatırımın ikili etkisi vurgulanmıştır. Net yatırım bir taraftan çıktı için bir talep oluştururken, diğer taraftan da çıktı üretmek amacıyla ekonominin kapasitesini artırmaktadır. Örnek olarak yeni bir fabrika yapımı ve teçhizatlanması, çelik, tuğla ve makine talebini artıracaktır. Diğer yandan fabrika tamamlandığında ise ekonominin üretken kapasitesinde bir artış olması beklenmektedir. Dolayısıyla bir

ekonomide belirli bir dönemde gerçekleştirilen net yatırımın talep ve kapasite etkisi olmak üzere iki etkisi vardır (Parasız, 2013, s.413).

Domar modelinin varsayımları şunlardır (Taban, 2016, s.101):

- Ekonomide kamu harcamaları yoktur.
- Dışa kapalı bir ekonomi modeli vardır.
- Ekonomide gecikmeler yaşanmamaktadır.
- Ekonomi her zaman tam istihdam denge seviyesindedir.

Domar modelinin işleyişi yatırımların üretim kapasitesindeki ve gelir üzerindeki artırıcı etkilerinin hesaplanıp birbirine eşitlenmesi şeklinde açıklanmaktadır (Berber, 2015, s.100).

Domar modelinin üretimdeki artış, doğal kaynak, sermaye ve üretim tekniğinde meydana gelen değişimin bir fonksiyonu olarak ifade edilmektedir. Üretim kapasitesinde meydana gelen artışın nicel olarak açıklamak zor olduğu için sermaye ve sermayenin ortalama verimliliğindeki artış ile açıklanmaktadır (Berber, 2015, s.100).

Domar modelinde ekonomideki artan üretim gücünün, fiili üretimdeki artışa dönüşebilmesi için önce harcamalarda daha sonra da üretimde artış olması gerekmektedir. Toplam talepteki artışı belirleyen unsur yatırımların gelir artırıcı etkisi olmaktadır. Modelde kamu harcamalarına ve dış ticarete yer verilmemiş olup tüketim harcamaları ise gelirin bir fonksiyonudur. Toplam talepteki değişmeyi sadece yatırımlardaki artış etkilemektedir (Berber, 2015, s.100).

Domar modelinde, ortalama ve marjinal tasarruf eğilimi birbirine eşit ve sabit varsayılmaktadır. Ayrıca yatırım ve tasarruf eşitliği söz konusudur. S, tasarrufları ve I yatırımları temsil etmek üzere $S=I$ 'dir. Tasarruf, gelir (Y)'nin bir fonksiyonu olup $S= \alpha \times Y$ şeklinde gösterilmektedir. Buna bağlı olarak $I= \alpha \times Y$ olmaktadır. Bu ifade gelir değişimini veren $\Delta Y= I \times \sigma$ olur. Bu sonuç genelleştirildiğinde büyüme oranını (g) gösteren $\Delta Y/Y$ ifadeye ulaşılır. Özetlemek gerekirse tam istihdamdaki dengeyi sürdürmek için ekonominin her yıl marjinal tasarruf eğilimi ile sermayenin ortalama verimliliğinin çarpımı kadar büyüme gerçekleştirilmesi beklenmektedir (Berber, 2015, s.103).

Domar, bir ekonominin tam istihdam veya üretim seviyesine ulaşması ve dengeli büyümeyi sürdürebilmesi için yatırımların gittikçe artan bir hızla olması gerektiğini söylemektedir. Bu nedenle bir ekonomide, yatırımları artırmak ve artan yatırımlardan doğacak üretimi tüketecek bir talep artışı sağlamak önemlidir. Bu iki durum eşanlı gerçekleşmezse, ekonomide ya atıl kapasite gerçekleşecek ya da enflasyonist bir eğilim yaşanacaktır (Üzümcü, 2015, s.184).

Harrod modelinin temel varsayımları (Taban, 2016, s.94):

- Modelin iki önemli değişkeni tasarruf ve yatırımlardır. Ona göre tasarruflar milli gelirin oransal bir fonksiyonu olup şu şekilde ifade edilmektedir:

$$S = sY$$

- S tasarrufu, s marjinal tasarruf eğilimi Y ise milli gelir anlamındadır. Buradaki tasarruf kavramı planlanan tasarrufu ifade etmektedir. Harrod'a göre planlanan tasarruf mutlaka gerçekleşecektir.
- Modele göre planlanan yatırım ve planlanan tasarruf değerlerinin birbirine eşit olmaması ekonomide dengesizlik yaratmaktadır.
- Hızlandırıcı katsayısı sabit kabul edilmiştir.

Harrod modelin işleyişi (Ülgener, 1986, s.414):

- Gerekli büyüme hızı,
- Fiili büyüme hızı,
- Doğal büyüme hızı.

Harrod modeli, gerekli veya uygun büyüme oranı ve doğal büyüme oranı kavramlarını açıklamıştır. İleri sürdükleri büyüme oranları fiili büyüme oranına eşittir. Planlanan tasarruflar ve planlanan yatırımlar eşitliğinde bir kapasite fazla veya noksan oluşmaz. Sonuçta firmalar izleyen dönemde aynı oranda üretim artışı planlayacak ve aynı büyümeyi yakalayacaklardır (Gürler, vd., 2013, s.177).

Harrod modelinde ekonomideki üretim faktörlerinin kapasitesi, ekonominin arz imkanlarını oluşturmaktadır. Bu imkanların kullanılmasıyla gerçekleşecek büyüme hızına doğal büyüme oranı denir. Doğal büyüme oranı, ulaşılabilecek en yüksek büyüme hızı olduğu kabul edilir. Toplam işgücü saatindeki değişme oranı ve

teknolojik ilerlemeyle iş gücü verimliliğindeki artış olarak açıklanır. Uygun büyüme oranı, kapasite verimliliği veya potansiyel arzdaki büyüme oranına eşittir. Fiili büyüme oranı ise, efektif talepteki değişme oranına bağlı olarak ekonominin başarısını göstermektedir (Gürler, vd., 2013, s.177).

Harrod modelinin dengeli büyüme şartı, gerekli-uygun büyüme oranı ile fiili büyüme oranının birbirine eşit olmasıdır. Bu durumda yatırım-tasarruf ilişkisi üzerinden açıklanacak olursa, bir ekonominin dengeli büyümesi için bir önceki dönem gelirin göre planlanan yatırımlar, cari dönem gelirinden yapılacak tasarrufa eşitlenmelidir. Ekonominin potansiyel büyümesini sağlamak için bu üç büyüme hızının birbirine eşit olması şarttır. Aksi bir durum, dengeden sapmaya neden olmakta ve dengeden sapıldığında ise dengeden uzaklaşmaktadır. Bu nedenle Harrod modelindeki denge bıçak sırtı denge olarak adlandırılmaktadır (Üzümcü, 2015, s.170).

Harrod-Domar modelinin yatırımların ikili karakterlerini ortaya çıkarması, ülkelerin zenginleştikçe azalan verimler yasası gereği yatırım artışının yavaşlaması, atıl tasarrufların veya harcanmayan gelirin ekonomik durgunluğa hatta depresyona neden olmaktadır. Harrod-Domar modelinin fiili büyüme ve doğal büyüme ayrımı yapmaları önemli yeniliklerdir (Üzümcü, 2015, s.184).

2.2.2.2.2. Kaldor Büyüme Modeli

Keynesyen iktisatçılar, yatırımların bağımsız olduğunu ve tasarrufların da yatırımlar tarafından belirlendiğini ileri sürmüşlerdir. Farklı gelir gruplarının farklı tasarruf eğilimine sahip oldukları düşüldüğünde gelir bölüşümündeki değişimlerin ekonominin ortalama tasarruf eğilimini değiştirebilmektedir.

Bu bakımdan Kaldor, ücret dışı sınıfın marjinal tasarruf eğiliminin, ücretli sınıfın marjinal tasarruf eğiliminden daha yüksek olduğunu öne sürmektedir. Kaldor'a göre yatırımların tasarruflardan fazla olduğu bir ekonomide Keynesyen bir talep fazlası ile karşılaşacaktır. Bu durumda üreticiler fiyatları yükseltecek ve fiyatların yükselmesi sonucunda reel ücretler düşecek ve kar artacaktır. Toplam tasarruflar artacak ve yatırım seviyesi ile dengelenecektir. Bu yüzden Kaldor, gelir bölüşümündeki değişmelerin ekonomideki dengeyi kendiliğinden sağlayacağını varsaymıştır. Kaldor modelinde temel hareket noktası, emek arzını istihdam edecek ve üretken kapasiteyi oluşturacak yatırımların sağlayacağıdır. Sonuç olarak

ekonominin sermaye kapasitesi tam istihdama ulaşacak ve ekonomik büyüme hızlanacaktır (Hiç, 1974, s.182-182).

2.2.2.3. Neo-Klasik Büyüme Modeli

Neo-klasik büyüme modeli, Solow'un "Ekonomik Büyüme Kuramına Bir Katkı" isimli makalesinde ilk kez konu edinmiştir (Yeldan, 2011, s.111). Bu modele, Solow modeli de denilmektedir.

Solow modeli, bugün üretilen çıktı ile ne kadar tüketilip gelecekte ne kadar tasarruf edileceğini sorgulamaktadır. Ekonomide tasarruflar yatırımlara eşit olduğundan tasarruflar bir ekonominin gelecek için sahip olacağı sermaye birikimini belirleyecektir. Bir ülkede tasarruflar doğrudan ve dolaylı olarak maliye politikalarından etkilenirler (Parasız, 2008, s.143-144).

Solow modeli çıktı, sermaye, emek ve bilgiye dayanmaktadır. Emek gücü ve sermayedeki büyüme ve teknolojik ilerlemenin birbirini etkilemesini incelemektedir. Model, tasarrufların, nüfus artışı ve teknolojik gelişmenin büyüme üzerindeki etkisini incelenmektedir. Modelde nüfus artışı ve teknolojik gelişmenin dışsal olarak belirlendiğini varsaymaktadır. Kişi başına sermaye ve kişi başına çıktı dikkate alınmaktadır. (Parasız, 2008, s.143-144).

Neo-klasik büyüme modelinin varsayımlarını şu şekildedir (Tüylüoğlu, 2007, s.677):

- Ekonomi her zaman potansiyel çıktı ve tam istihdam düzeyindedir. Piyasa mekanizması etkin bir şekilde çalıştığı varsayılmaktadır.
- Ekonomide tek bir mal üretilip tüketilmektedir ve bu mal homojendir. Bu mal aynı zamanda ülkenin GSYİH'sini de oluşturur. Tek bir mal üretilmesi varsayımı, dış ticaretin olmadığı yani ekonominin kapalı olduğu anlamındadır.
- Ekonomide tasarruflar yatırımlara eşittir.
- Ekonomide işgücü veri ve sabit bir hızla artmaktadır. Başlangıçta teknolojik gelişme yaşanmamaktadır.
- Nüfusun artışı, ekonomik faktörlerden bağımsız olarak artmaktadır.
- İşgücü stoku, nüfusun sabit bir oranı kadardır.

- Sermaye ve işgücü piyasada birbiri yerine ikame edilebilir. Bu nedenle işgücü başına sermaye artıp azalabilir.

Solow büyüme modeli, tam rekabet piyasa şartlarında ölçeğe göre sabit getiri ve dışsallığınız olmadığını varsaymaktadır. Ekonomi uzun dönemde kişi (işçi) başına çıktının sabit olduğu durağan bir durumdur. Dolayısıyla sermaye birikimi büyümeye yol açmaz. Modelde kişi başına çıktı düzeyini belirleyen unsurlar tasarruflar ve nüfus artışıdır. Diğer şeyler sabitken tasarruf haddi ne kadar yüksek olursa ya da diğer şeyler sabitken nüfus artış haddi ne kadar düşük olursa diğer şeyler sabitken kişi başı hasıla düzeyi de o kadar yüksek olacaktır. Solow büyüme modeline göre, ülkeler arasındaki kişi başı hasıla farklılıklarının temel sebebi tasarruf haddindeki farklılıklardan kaynaklanmaktadır (Ünsal, 2016, s.148).

Solow modelinde durağan durumda olmayan bir ekonominin durağan duruma yönelmesine, durağan duruma doğru yakınsama olarak ifade edilmektedir. Bu anlamda modelin iki varsayımı bulunmaktadır. Birincisi, aynı yapısal özelliklere ve aynı durağan duruma sahip olan ülkelere fakir olanı zengin olanından hızlı büyüyerek ortak durağan durumu yakalamaktadır. Bu duruma koşulsuz yakınsama hipotezi denir. İkincisi bir ülke kendi durağan durumundan uzaklaştıkça işçi başına çıktı artacak ve büyüme yakalanacaktır. Bir ülke kendi durağan durumuna yaklaştıkça işçi başına azalacak ve büyüme hızı düşecektir. Bu durumu da yakınsama hipotezi denir (Ünsal, 2016, s.184).

Solow modelinde sermayenin net marjinal ürünü nüfus artış haddine eşitlendiğinde kişi başına tüketim maksimum olur ve bu duruma sermaye birikiminin altın kuralı denir. Sermayenin altın kuralını gerçekleştiren işçi başına tasarruf düzeyi, tasarrufun altın kural düzeyini vermektedir. Bir ekonomide tasarruf haddi altın kural tasarruf haddinden büyük ise hükümet tasarruf haddini düşürmeyi ve böylece ekonomiyi mevcut durağan durumdan altın kural durağan duruma getirmeyi amaçlayan bir politika izlemiş olacaktır (Ünsal, 2016, s.184).

Solow modelinde teknolojik gelişme ve uzun dönemde büyümeyi açıklayan dışsal bir değişkendir. Modelde sermaye azalan verimler kanuna tabi olduğundan işçi başına sermaye stokunun üretimi artırma rolü sınırlı olduğu varsayılmaktadır. Modelde uzun dönemde işçi başına çıktıyı artırmanın yolu sürdürülebilir verimlilik artışının sağlanmasından geçmektedir. Bu yüzden emeğin etkinliğinin artırılması

gerekmektedir. Emeğin etkinliğinin artırılması ise teknolojik gelişmeyi sağlayacaktır. Teknolojik gelişmenin olmadığı durağan durumda işçi başına çıktı miktarı başka bir ifadeyle işçi başına gelir sabittir. Teknolojik gelişmenin olduğu durağan durumda ise, işçi başına çıktı miktarı sabit olmayıp teknolojik gelişme tarafından belirlendiği kabul edilmektedir. Diğer bir ifadeyle işçi başına çıktı miktarı teknolojik gelişme oranındaki artıştır. Toplam çıktının büyüme oranı ise, nüfus artış oranı ile teknolojik gelişme oranının toplamına eşit olduğu durumdur (Berber, 2015, s.139-143).

Neo-klasik büyüme modeli, teknoloji seviyelerinin tüm ülkelerde aynı olduğunu ve değişmediğini varsaymaktadır. Gelişmekte ve gelişmiş olan ekonomilerin uzun dönemde reel büyüme oranlarının aynı uzun dönem değerlerine yaklaşacağını ileri sürmektedir. Bir diğer ifadeyle, ülkelerin uzun dönemde kişi başına düşen milli gelir düzeyleri birbirine yaklaşacaktır. Dolayısıyla fakir ülkeler zengin ülkelere daha hızlı büyüüp zengin ülkeleri yakalayacaktır. Başka bir ifadeyle, gelişmiş ve gelişmekte olan iki ülkede aynı seviyede bir yatırım yapılması durumunda başlangıçta faktör donanımları aynı olmadığından gelişmekte olan ülkede çıktı daha fazla artacaktır. Dolayısıyla büyüme hızlanacak ve ülkeler birbirine yaklaşacaktır (Taban, 2016, s.138).

2.2.2.4. İçsel Büyüme Modelleri

İçsel büyüme modelleri, ekonomik büyümenin belirleyicisini piyasa mekanizmasında faaliyet gösteren ekonomik güçlerin içsel olarak belirlendiğini varsaymaktadır. Model, büyümenin itici gücünü tanımlamakta ve bunun birikimini sağlayan etkenler ile büyüme sürecinin etkileşimini açıklamaktadır. Modelde büyümenin itici gücü olarak tanımladıkları faktörler aşağıdaki gibidir (Dilber, 2018,s.206):

- Nüfus artışı ve sermaye birikimini karar değişkeni olarak ele alan görüş,
- İçerilmemiş teknolojik gelişmeyi dışsal ve özerk buluşlar yerine piyasa güçlerinin yönlendirdiği girişimci kararlarına bağlayan görüş,
- Büyüme sürecinde kamunun işlevini bağımsız bir değişken olarak ele alan görüş.

Romer (1986) ve Lucas (1988) ile başladığı kabul edilen ve 1990'lı yıllarda gelişen içsel büyüme, en yalın haliyle ekonomik büyümenin unsurlarının sistemin

içerisinde aramaktadır. İçsel büyüme modellerine yeni büyüme modelleri olarak ifade edilmesinin sebebi büyümenin merkezine bilgi, teknolojik gelişme, beşeri sermaye gibi kavramların konulmasıdır (Dilber, 2018,s.206).

İçsel büyüme modellerinin temel varsayımları şunlardır (Taban, 2016, s.141-142):

- Artan Getiri: Neo-klasik modelde azalan getiri varsayımı geçerlidir. İçsel büyüme modellerinde sermaye birikiminin fiziksel sermaye yanında beşeri sermayeyi de içermesi, sermaye başına düşen gelirden artış yaşanmaktadır. Sermayenin azalan getirisi olduğu varsayımının terkedilmesi önemli bir gelişmedir. Sermayenin artan getiri varsayımı iktisadi büyüme modellerini kuvvetlendirmektedir. Neo-klasik modelde sermayenin azalan getirisi olduğu ve sermayenin teknolojiden ayrı olarak düşünülmesi yatırımları önemsiz kılmaktadır. İçsel büyüme modellerinde ise yatırımlar önemlidir. Yatırımlar sayesinde ülkenin sermaye kaynakları zenginleşecek ve ekonomik verimliliği artacak, bilgi akışı sağlanacaktır.
- Dışsallıklar: İçsel büyüme modelinde dışsallıklar önemli bir büyüme kalkınma sorunudur. Bir kişi ya da firmaya ait bilgi sermayesi sadece kendisine bilgi sağlamakla kalmayıp aynı zamanda topluma da fayda sağlamaktadır. Dışsallık yaratacak marjinal verimliliklerin düşmesini engellemek önemlidir. İçsel değişkenler dışsallık yaratarak verimlilik artışlarının yaşanmasını sağlayacaktır.
- Eksik Rekabet Piyasaları: İçsel büyüme modellerinde eksik rekabet piyasalarını modele dahil etmektedir. Bu modelde yeniliğin sağlanması için monopolistik piyasaların olması gereklidir. Monopol karı, firmaları daha fazla yenilik yapmaya teşvik etmektedir.
- Teknolojik Gelişme, Bilgi ve Beşeri Sermaye: Neo-klasik ve içsel büyüme modelleri arasındaki temel fark, başta sermaye ve yatırım kavramlarının tanımlanmasında farklılık vardır. İçsel büyüme modelinin temel kaynakları; teknolojik gelişme, bilgi ve beşeri sermayedir. Her yeni yatırım, yenilik ve bilgi sağlamaktadır. Fiziksel sermayeye yapılan her yeni yatırım, üretim artışına sebep olduğu gibi beşeri sermayenin artışına da sebep olmaktadır. Bu yüzden işgücünün

daha fazla sermaye ile çalışması, bilgi ve yeteneklerini artıracaktır. Hem fiziksel hem beşeri sermayenin artması azalan verimlerin ortaya çıkışına engel olacaktır.

- Sosyal Altyapı: Bu modelde hükümetler, harcanabilir geliri vergilendirerek, büyümeyi etkileyen kamu kaynaklı girdilerin özel kesim girdileriyle aynı oranda artışını sağlayabileceklerinden, kişi başına gelir ve tüketim artışına katkı sağlayacaktır. Bu bakımdan Ar-Ge harcamalarının teşviki, eğitim, sağlık gibi diğer altyapı yatırımları gibi doğrudan sağlanan kamu hizmetleri sosyal anlamda en uygun düzeyde gerçekleşmektedir.

İçsel büyümenin temel belirleyicileri; eğitim politikası, sağlık politikası, teknoloji politikasıdır. Eğitim, sağlık ve teknolojik altyapı yatırımlarına yapılan harcamalar beşeri sermayeyi oluşturmakta ve bu da Ar-Ge faaliyetlerine sebep olmaktadır. Bunun yanında ülkelerin kendine has özellikleri, yaratıcılık ve tesadüfler aracılığıyla Ar-Ge faaliyetlerine sebep olmaktadır. Ar-Ge faaliyetleri sonucunda yeni mamuller bulunmakta, daha etkin üretim faaliyetleri geliştirilmekte ya da bir mamulün farklı dizayn ve süreçleri geliştirilmektedir (Berber, 2015, s.156-157).

İçsel büyüme modelleri kendi içinde ak model, beşeri sermaye modeli (Lucas), bilgi üretimi ve taşınmalar (Romer), kamu politikası modeli (Barro) ve Ar-Ge modeli olmak üzere beşe ayrılmaktadır. Bu modeller aşağıda açıklanmıştır.

AK model, toplam çıktı ile sermaye arasında doğrusal bir ilişki olduğunu varsaymaktadır. Model sermaye faktörünü kapsamlı bir şekilde ele almaktadır. Başka bir deyişle, sermaye içinde beşeri sermaye faktörü bulunmamaktadır. Ak modelinin üretim fonksiyonu şu şekildedir (Taban, 2010, s.43):

$$Y=AK$$

Fonksiyonda A, ekonominin teknoloji seviyesini gösteren pozitif bir sabittir. K ise sermaye stokunu ifade etmektedir. A sabit olduğu için $A=Y/K$ şeklindedir. Bu koşullarda A, birim sermaye ile üretilebilecek çıktıyı temsil etmektedir. Burada sermaye stokundaki değişme kadar üretim artışı yaşanacağı sonucuna varılabilir. Bu ise her ilave sermaye aynı miktar hasıla üretmektedir. Dolayısıyla azalan verimler yasası geçerli değildir. Modelde sermaye stoku artarken sermaye getirisinin

azalmayacağı varsayımı geçerlidir. Azalan verimler yasası geçerli olmadığından, ülkeler yatırımlarını artırarak büyümelerini hızlandırabilmektedir (Dilber, 2018, s.224-225).

Model, ölçüğe göre sabit getiriye sahip ve basit bir yapıdadır. Modelde “sermayeye göre sabit verim” geçerlidir. Modelde, ekonominin pozitif büyüebilmesi, teknolojik gelişmeden bağımsız olduğu varsayılmaktadır. Büyüme oranı, yatırım oranının artan bir fonksiyonu olduğu kabul edilmektedir. Kamunun tasarruf ve yatırım oranlarını artırmaya yönelik bir politika izlemesi büyümeyi pozitif etkilemektedir. Bunun yanında modelde yakınsama süreci işlememektedir (Dilber, 2018, s.225).

Beşeri sermaye modeli (Lucas) modeli, Neo-Klasik büyüme modeline daha yakındır. Bu modelde, bir içsel büyümenin oluşabilmesi için dışsallığa ihtiyaç yoktur. Büyüme formasyon süresiyle ve beşeri sermaye stokuyla oransal olduğu varsayılan beşeri sermaye birikiminin sonucu oluşmaktadır. Formasyon süresi boyunca beşeri sermaye birimi bir dışsal büyüme gösterdiğinden, model Neo-Klasik modele benzerlik göstermektedir. Bu yüzden Lucas rakamsal değerler kullanır. Bunun yanında beşeri sermaye olarak zengin bir ortamda prodüktif sistemin daha etkin bir şekilde işlemesi için Lucas çok az da olsa dışsallığı dikkate almaktadır (Parasız, 2008, s.195).

Lucas modeli, ülkeler arasındaki farklılığın nedenlerine yönelik bir yorumda bulunmaktadır. Beşeri sermayenin fiziksel sermayeye oranına göre sermayenin marjinal verimliliği artmaktadır ve dışsallığın varlığına göre sermayenin marjinal verimliliği artmaktadır. Dışsallığın durumuna göre sermayenin marjinal verimliliği benzer şekilde beşeri sermaye düzeyi ile birlikte artacaktır. Sermayenin marjinal verimliliğinin iki sonucu bulunmaktadır. Birincisi, ekonomik büyüme zengin ülkelerde fakir ülkelere göre daha hızlı artacaktır. İkincisi, fiziki sermayenin mobilitesi diğer şeyler sabitken fakir ülkelere zengin ülkelere doğru transfer olacaktır. Bu durumda kişi başı sermayenin eşitlenmesi bir yana, sermayenin mobilitesi farklılıklara yol açacaktır. Lucas modeli, ekonominin yaklaşacağını öngören Neo-klasik modelin aksine, fiziksel sermayenin büyümesinin ve birikiminin

gelişmekte olan ülkelere göre sanayileşmiş ülkelerde daha güçlü olduğunu ortaya koymaktadır (Parasız, 2008, s.195).

Bilgi üretimi ve taşmalar (Romer) modeli, Solow modelinin üretimin azalan verimler kanuna tabi olduğu varsayımları benimsememektedir. Romer 1986 yayınlanan “Artan Getiriler ve Uzun Dönem Büyüme” adlı makalesinde modeli geliştirmiştir. Romer modeli, Kenneth Arrow’un 1962 yılında yayınlanan makalesinden yararlanarak geliştirmiştir. Bu nedenle Arrow-Romer modeli olarak da nitelendirilmektedir. Romer 1986 tarihli makalesinde teknolojik ilerlemeyi, bilgi stokunda artış daha etkin üretmeyi imkan sağlayan yeni bilgi diye tanımlamaktadır. Modelde teknolojik ilerlemenin-bilgi stokundaki artışın, firmaların yürüttükleri kar amaçlı Ar-Ge faaliyetlerinin bilinçli bir ürünü olduğunu değil, firmaların üretim faaliyetlerinin bir yan ürünü-bilinçsiz bir ürün olduğu kabul edilmektedir (Ünsal, 2016, s.238).

Kamu politikası (Barro) modeli, 1990 yılında kamu harcamalarının GSYİH’deki payı ile kişi başına GSYİH büyüme oranı arasında içsel bir bağlantı kurmaya yönelik bir çalışma yapmıştır. Barro 1991 yılında bu teorisini 1973-1985 dönemi 98 ülke üzerinde inceleme yapmıştır. Bu çalışmada çıktı büyüme oranı ile kamunun tüketim harcamaları arasında negatif bir ilişki vardır. Fakat kamu yatırımları dikkate alındığında, kamu yatırımı ile büyüme arasındaki pozitif ve istatistiksel olarak anlamsızdır (Taban, 2010, s.106-107).

Barro’ya göre büyümenin kaynağını, kamusal mallar, haberleşme ağı ve enformasyon hizmetinden oluşmaktadır. Modele göre, altyapı yatırımları özel sermayenin verimliliğini artırmakta ve firma için bir dışsallığa neden olmaktadır. Kamu harcamalarının önemli bir kısmı vergilerle karşılanmaktadır. Firma sermayeyi artırdığında üretim artacak ve alt yapı harcamalarında artış olacaktır. Dışsallıkta olduğu gibi firma optimizasyon karlarında, oluşmasına katkı yaptığı kamu sermaye birikiminin dikkate alınmaması yerel yönetimlerin zayıf bir rekabetçi denge büyümesine neden olmaktadır (Parasız, 2008, s.195).

Ar-Ge modeli, Ar-Ge modellerinin rekabetçi olmaması, Romer’in ürün çeşitliliği modeli ve Aghion-Howitt’in ürün niteliği modeli olarak açıklanacaktır.

- *Ar-Ge modellerinin rekabetçi olmaması*, Ar-Ge faaliyetlerine yönelik büyüme modellerinde teknolojik ilerleme Arrow-Romer modelinde olduğu gibi bilgi stokunda artış daha etkin üretmeyi olanak sağlayan yeni bilgidir. Yeni bilginin kısmi dışlanabilir olma ve rekabetçi olmama özellikleri vardır. Dışlanabilir mallar, bir malın belli kişiler arasında kullanılması engellenebilen mallardır. Dışlanabilir olmayan mallar ise, bir malın belli kişiler dışındaki kişiler tarafından kullanılması engellenemeyen mallardır. Yeni bilginin-yeni fikirlerin- teknolojik ilerlemeler kısmen dışlanabilirlerdir. Rakip olmayan mallar, bir kişi tarafından kullanılması başka bir kişinin o malı kullanmasını engellemesidir. Yeni bilgi-teknolojik ilerleme rakip olmayan bir maldır. Yeni bilginin rakip olmaması, bilginin kar etmeyi amaçlayan özel Ar-Ge firmaları tarafından tam rekabet piyasalarında üretilmesine olanak sağlamaktadır. Fakat bedavacılık problemi tam rekabet piyasası ortamında üretilmesini engellemektedir (Ünsal, 2016, s.245-247). Yeni bilginin- teknolojik ilerlemenin rekabetçi olmayan bir mal olması, Ar-Ge faaliyetlerine dayalı dışsal büyüme modellerinde eksik rekabetin varlığını ortaya çıkarmaktadır. Bu nedenle bu tür mallar, “rekabetçi olmayan büyüme modelleri” diye adlandırılmaktadır (Ünsal, 2016, s.247)
- *Romer'in ürün çeşitliliği modeli*, Romer ürün çeşitliliğini (eksik rekabet) geliştirmiştir. Modelde fikir, üretim büyüme hızının-teknolojik ilerleme hızının, fikir üretiminde çalışan kişi sayısı-araştırma çalışan kişi sayısı ile fikir üretiminde çalışan kişilerin ortalama verimliliklerinin çarpımına eşit olmaktadır. Romer modelinde teknolojik ilerleme hızı ne kadar yüksek olursa kişi başına çıktı büyüme hızı da o kadar yüksek olacaktır. Bu yüzden modele göre, araştırma modelinde çalışan kişi sayısı ne kadar yüksekse kişi başı çıktı büyüme hızı da o kadar yüksek olacaktır (Ünsal, 2016, s.261). Romer'e göre, iktisadi büyümenin motoru beşeri sermaye ve bilgi seviyesidir. Nitelsiz iş gücü ise ekonomik büyüme için önemsizdir. Ar-Ge faaliyetleri arttıkça, ara malı sektöründe yeni tasarım oranını artıracak, sermaye mallarının sayısı artacak ve tüketim mallarının üretimi artacaktır. Yani Ar-Ge faaliyetleri ekonomik büyümeyi artıracaktır. Gelişmiş ülkeler beşeri sermayeye sahip oldukları için Gelişmekte olan ülkeler karşısında başarılıdırlar (Yıldırım, 2011, s.104). Modelde, omuzlar üzerinde yükselme ve tüketici artışı etkileri sebebiyle piyasa mekanizmasının araştırma sektöründe sosyal açıdan

optimum olandan daha az kişinin çalışmasına yol açmaktadır. Bundan dolayı Romer modeline göre, hükümet araştırma sektöründe çalışan kişilere vergi avantajları sağlayarak nüfusun daha fazla bir kısmının araştırma sektöründe çalışmasını teşvik etmelidir. Kaynak dağılımında etkinlik açısından “iyi” bir piyasa türü olan tam rekabet piyasası, büyüme olgusu açısından “kötü” bir piyasadır (Ünsal, 2016, s.261).

- *Aghion-Howitt ürün niteliği modeline göre*, ekonomik büyüme Ar-Ge faaliyetleri sonucu oluşmaktadır. Yeniliğin meydana gelmesi, araştırmaya ayrılan kaynaklara ve araştırmanın yoğunluğu ile ilgilidir. Modele göre emeğin iki türü vardır. Birinci üreten emek ikincisi ise araştırma geliştirmede bulunan emektir. Ar-Ge faaliyetleri sonucunda ise patent ve patent kullanım hakkı ortaya çıkmaktadır. Bu yüzden patent Ar-Ge faaliyetlerinin ekonomik nedenidir. Kar elde etmenin sebebi üretim ya da Ar-Ge faaliyetleridir. Girişimci elindeki emeği nasıl istihdam edeceğine karar vermektedir. Girişimci ya üretim yaparak mal satar ya da yenilikler sonucu patent elde etmektedir. Yenilikler ise, sermaye tasarruf eden teknolojik gelişmelerdir. Girişimci, yenilikler sonucu elde ettiği patent sayesinde geçici olarak tekel konumu sağlamak ve yüksek kar elde etmektedir (Yıldırım, 2011, s.106).

2.3. BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN EKONOMİK ETKİLERİ

Bankacılık sektörü içsel büyüme teorileri kapsamında tasarrufları, kaynakların etkin tahsisi, girişimcilik, vergi gelirlerini, kayıtdışı ekonomi ve doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını etkileyerek ekonomik büyümeye katkı sağlamaktadır. Bu bölümde bankaların, tasarruflar üzerinden ekonomik büyümeyi nasıl etkilediğini, kaynakların etkin tahsisi ve fonların akışkanlığını, girişimciliğin, vergilerin, kayıtdışı ekonominin ve doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ekonomik büyümeye etkileri hakkında bilgi verilecektir.

2.3.1. Bankacılık Sektörünün Gelişimi ve Tasarruflar

Tasarruflar gelirin tüketilmeyen kısmıdır ve fiziki sermayenin kaynağını oluşturmaktadırlar. Tasarruflar gelecekte aletler makineler, ulaşım sistemleri, araç ve gereçler, fabrika ve donanım yatırımlarına dönüşerek fiziki sermayeyi oluşturacaklardır. Ulaşım ve iletişim için altyapı yatırımları ile makine ve teçhizat için yapılacak yatırımlar fiziki sermayeyi ve üretim kapasitesini artırmaktadırlar. Bu yüzden yatırımların artırılması ve dolayısı ile ülkenin daha fazla tasarruf yapması

gerekecektir. Diğer bir ifadeyle tasarruf ve yatırım ne kadar çok yapılırsa sermaye stoku o kadar artacaktır. Artan sermaye stoku ise üretim düzeyinin artmasına ve dolayısıyla ekonomik büyümeye neden olacaktır (Kaplan, 2016, s.16)

Bir ekonomide büyümenin gerçekleşmesi için, gerekli olan ilk şey yatırımların artırılmasıdır. Yatırımların artması ise tasarrufların artırılmasına bağlı olmaktadır. Bu yüzden tasarruf oranı arttıkça yatırım oranı artacağından büyüme hızı diğer şeyler sabitken, artacak ve ekonomik büyüme gerçekleşecektir (Dinler, 1997, s.512).

Bankacılık sektörü, yeni teknolojilerin yaygınlaşması ve sermaye birikiminin oluşabilmesi için tasarrufları etkin bir şekilde kullanma fonksiyonu bulunmaktadır. Bu durum ekonomik büyümenin yaşanması için önem arz etmektedir. Bankacılık sektörü fonksiyonlarını etkin bir şekilde gerçekleştirmektedir. Bankalar, şahısların elinde bulunan çok küçük tutardaki fonları büyük projelere yönlendirmektedirler. Bankalar, yatırımların çeşitlenmesini sağlayarak tasarruf sahiplerinin risklerini azaltmaktadırlar. Bankalar, maliyetlerini uzmanlaşmış kurumlar aracılığıyla azaltma ve kaynakları yönlendirme fonksiyonlarını üstlenerek verimliliği artırmakta ve ekonomik büyümeye katkı sağlamaktadırlar (Aslan ve Küçükaksoy, 2006, s.26).

Bankacılık sektörünün gelişimi, tasarrufları artırmakta ve bu tasarrufların yatırım birimlerine ulaşmasını hızlandırmaktadır (Williamson, Mahar, 2002, s.14).

Bankacılık sektörü ekonominin belli bir gelişmişlik seviyesinde ortaya çıkan bir yönetim mekanizması olarak değerlendirilmektedir. Büyümenin temel belirleyicilerinden biri olan sermaye birikimi ekonomiyi tasarruflar yoluyla etkilemektedir. Bankacılık sektörünün gelişmesi, tasarruf sahiplerinin fonlarını verimli kullanmalarını sağlamaktadır. Fonların yatırıma dönüşme aşamasında tasarruf eksiği bulunan yatırımcıya fon akışı sağlayarak ekonomiye istikrar kazandırmaktadır. (Argun, 2016, s.62).

Gelişmekte olan ekonomilerde kalkınmanın finansmanı için yabancı tasarruflara olan talep mobil sermayenin önemini ortaya çıkarmaktadır. Bu yüzden, mobil sermayenin artması ülkeleri vergi rekabetine itmektedir (Kargı ve Karayılmazlar, 2009, s.22).

Bankalar konularında uzman olduklarından ekonomide atıl olan fonları toplamaktadırlar. Örneğin bankalar; yastık altı olarak değerlendirilen evdeki altınları, hane halkının çok küçük tutardaki tasarruflarını toplayarak büyük bir fona dönüştürmektedirler. Diğer yandan uluslararası sermaye akımları bankacılık sektörünün gelişmiş olduğu piyasaları tercih etmektedirler. Bu yönüyle bankalar tasarruflar üzerinde ekonomik bir etkiye sahiptirler.

2.3.2. Bankacılık Sektörü ve Kaynakların Tahsisi

Ekonomide kıt olan kaynakların etkin yönetimi önem arz etmektedir. Kaynak akımlarının merkezinde bulunan bankacılık sektörü, sermaye birikimini hızlandırmak ve kaynakların verimli alanlara aktarılmasını sağlamaktadır. Bu yönüyle bankacılık sektörü ekonomik büyüme sürecinin itici gücü olma özelliğine sahiptir. Gelişmiş finansal piyasalarda tasarruf sahiplerinin riskleri, bilgi alma ve değerlendirme maliyetlerini azaltmaktadır. Bankalar, şahısların ve küçük işletmelerin tasarruflarını verimli projelere yönlendirmektedirler. Ayrıca yatırımların çeşitlendirilmesini sağlamaktadır (Tanrıverdi, 2010, s.32).

Bankacılık sektörü, tasarrufları etkin bir şekilde tahsis etmektedir. Çünkü, bankalar konularında uzman olmaları nedeniyle verimli yatırımları değerlendirmede ve müşterilerinin kredi değerliliğini ölçmede, diğer yatırımcıya göre düşük maliyetlere katlanmaktadır (Khan, 2000, s.6).

Bir ekonomide finansal araçlar hem işgücü başına üretim düzeyini belirlemekte hem de uzun dönemli büyüme oranlarını etkilemektedir. Finansal araçların en önemlisi olan bankalar, tasarruf yapanlar ile yatırımcıları bir araya getirmeye maliyetlerini en aza indirmektedirler. Bankalar, finansal enstüramanları etkili bir şekilde yatırımlara tahsis etmektedir. (Gross, 2001: 29).

Joseph Schumpeter'e göre iktisadi büyüme sürecinde bankaların rolü önemlidir. Bankalar kredi kullandırırken plasmanları sağlayacakları yatırımcılarda seçici olduklarından tasarrufları etkin bir şekilde dağılmaktadırlar. Dolayısıyla bankalar, iktisadi büyümeyi desteklemektedirler. Schumpeterci görüş, bankaların teknolojik değişimlere hızlı uyum sağlaması ve verimlilik artışı ile ekonomik büyümeye katkı sağladığını belirtmiştir (Tandoğan ve Özyurt, 2013, s.53). Bu görüş arz öncüllü hipoteze aittir ve savunucusu Schumpeter'dir. Ona göre önce

finansal gelişme yaşanmakta ve bu durumun sonucu olarak ekonomik büyüme yaşanmaktadır.

Bankalar, fon arz- talep dengesini sağlamaktadırlar. Bankalar, topladıkları fonlarda yalnızca yer değişimi yapmakla kalmazlar. Aynı zamanda vadeleri kısa küçük tutardaki fonları, vadeleri uzun olan büyük fonlar haline dönüştürülmesini sağlamaktadırlar (Babuşcu, 2016, s.58).

Bankacık sektörü, toplamış oldukları tasarrufları yani ekonomideki kaynakları doğru yatırım ve projelere tahsis ederek ekonomik büyümeye katkı sağlamaktadır.

2.3.3. Bankacılık Sektörü ve Girişimcilik

Girişimcilik kavramı; yeni pazar, ürün ve/veya süreç imkanlarını değerlendirerek bir ekonomik teşebbüsün başlatılması veya genişletilmesi yönündeki çabalar olarak ifade edilmektedir (Er vd., 2015, s.32).

Girişimci ise kar elde için mal ve hizmet üretmeyi ya da üretilen bu mal ve hizmetin pazarlanması amacıyla üretim faktörlerini bir araya getiren ve bunları yaparken bir risk üstlenerek ticari bir işletme açan, yöneten ve yönetim konusunda destek alan kişidir (Marangoz, 2011, s.182).

Bir ekonomide girişimciler, yeni ürünler, yeni hizmetler, teknolojik süreçler ve yeni üretim yöntemleri geliştirir ve uygularlar. Dolayısıyla girişimciler, ekonominin sağlıklı ve dinamik bir yapıya bürünmesinde önemli bir rol almaktadırlar (Taban, 2016, s.37).

Girişimcilerin finansman ihtiyacı ise işletmenin yatırım yapılması amacıyla ya da devam eden faaliyet giderleri için para ve sermaye piyasalarından fon temin etmesidir. İşletme, ihtiyaç duyduğu fonları işletme içi kaynaklardan ve yabancı kaynaklardan sağlayabilmektedir. İşletme içi kaynaklar işletmenin öz kaynaklarını, işletme sahibi ve ortaklarının mal varlığını ve işletmenin karından meydana gelmektedir. İşletmeler, kurulma aşamasında daha çok kendi öz sermayelerini kullanırken büyüme ve gelişme aşamasında yabancı kaynak olan dış finansmana başvurumaktadırlar. Dış finansman olarak banka kredileri, finansal kiralama (leasing), faktoring, girişim sermayesi, ulusal ve uluslararası para ve sermaye piyasalarından tedarik edilen kredilerdir. İşletmeler yabancı kaynakların bir kısmını borçlanma

yoluyla finanse ederken diğer kısmını sermaye artırımını şeklinde finanse etmektedirler (Er vd., 2015, s.32).

Dış kaynaklar ile finansman, işletmenin ortak ve hissedarlarının dışında sağlanan kaynaklarla finansmanı şeklinde tanımlanır. Örnek olarak, kredi kaynakları ile finansman, yabancı sermaye ile finansman, kamu özel sektör kaynaklarıyla finansman verilebilir. Ülke ekonomisinin mali piyasalarının gelişmiş olması o ülkede yapılacak olan her türlü yatırımın finanse edilmesi anlamında verimlilik ve etkinliğinin yüksek olduğu anlamına gelmektedir.

Dış kaynak finansman yaklaşımında işletme, yatırım finansmanı için gereken fonları özkaynak kullanmadan dış kaynaklardan belli bir vade ve faiz oranı üzerinden borçlanmaktadır (Dönmez,2015, s.48-49).

Bir işletmenin varlığını sürdürmesi, üretimine devam edebilmesi, sabit ve dönen varlıklarına yatırım yapma kabiliyeti ve isteği, girişimcinin izlediği finansman politikası ve finansal kararına bağlı olmaktadır (Akgüç, 1998, s.6).

Girişimciler katma değer ve istihdam yaratma, sektörler arası ilişkileri kuvvetlendirme, sosyal fayda ve fakirlikle mücadele, dengeli gelir dağılımına yardımcı olma gibi işlevlerinden dolayı ülke ekonomilerinin gelişiminde önemli yere sahiptir (Sönmez, Toksoy, 2014, s.42).

Finansal gelişme ekonomik büyümeyi takip etmekte ve bu durum “girişim yol gösterir, finans takip eder” şeklinde ifade edilmektedir. Yani ekonominin reel yönü büyüdükçe finansal hizmetlere olan talep artacaktır. Bu sayede finansal hizmetler gelişme gösterecektir (Robinson, 1952, s. 86). Bu görüş talep öncüllü hipoteze aittir ve savunucusu Robinson’dur. Ona göre önce ekonomik büyüme yaşanmakta ve bunun sonucu olarak finansal gelişme yaşanmaktadır.

Bankalar, toplamış oldukları fonları doğru firma ve projelere finanse ederek girişimcilerin büyümesini desteklemektedir. Girişimcilerin desteklenmesi ise üretim, istihdam ve vergi gelirlerinde artış yaşanmasını sağlayacaktır. Dolayısıyla bankalar, girişimciler üzerinden ekonomik büyümeye katkı sağlamaktadırlar.

2.3.4. Bankacılık Sektörü ve Vergi Gelirleri

Vergi, devletin kamu hizmetlerini yerine getirebilmesi için toplumdaki birey ya da tüzel kişilerden ödeme güçleri doğrultusunda cebren alınan ekonomik değerler olarak tanımlanmaktadır (Pehlivan, 2009, s.19).

Vergi, devletin veya diğer yetkili kamu kuruluşlarının yükledikleri fiskal ve ekstra fiskal görevlerini gerçekleştirmek üzere, gerçek veya tüzel kişilerden cebren, karşılıksız, egemenlik gücüne dayanarak aldığı iktisadi değerler olarak tanımlanmaktadır (Akdoğan, 2003, s.117).

Vergiler maliye politikası aracı olarak, korunmak ve geliştirilmek istenen sektörler için vergi indirimleri ve istisnaları, gelişmesi önlenmek istenen sektörlerde ise vergi oranlarının artırılması yoluyla ekonomiye müdahale edilmesini kolaylaştırmaktadır. Vergilerin ekonomik amaçları arasında yatırımların teşvik edilmesi, üretim ve tüketimi desteklemek veya kısıtlamak, ekonomik yapıyı değiştirerek ekonomik istikrar, ekonomik büyüme ve ekonomik kalkınma amaçlarına ulaşmak sayılabilmektedir (Selen, 2011, s.20).

Vergilerin tasarruf ve yatırım kararları üzerinde olumsuz etkisi bulunmaktadır. Dolayısıyla vergiler, ekonomik büyüme, ödemeler bilançosu dengesi ve istihdam gibi makro hedefler üzerinde olumsuz etkiye sahiptir (Şener, 2014, s.276).

Bankacılık hizmetlerinde fon sağlanması ve fon kullanımında vergi ve vergi niteliğinde birtakım işlem vergileri ödenmektedir (Tanrıverdi, 2010, s.7).

Bankacılık işlemleri üzerinden alınan vergilerin bir kısmı tüm sektörlerde uygulanan nitelikteki vergilerdir. Bir kısmı yalnızca finansal işlem vergileri, faiz üzerinden alınan vergiler, zorunlu karşılıklar ve mevduat sigortası primleri gibi vergilerdir. Vergiler tüm sektörlerde alınmaktadır. Ancak etkileri bakımından finansal sektörde farklı sonuçlar doğurmaktadır. Bankacılık hizmetleri üzerinden alınan vergilerin aracılık maliyetlerini yükselterek bankacılık faaliyetlerini daraltmakta ve karlılığı olumsuz etkilemektedir (Pınar, 2003, s.43-55).

Bankacılık sektörü üzerindeki vergi yükünün artması, tasarrufların vergilendirilmesi olarak değerlendirilir. Tasarrufların vergilendirmesi ise ekonomide fon kaybına sebep olmaktadır. Böyle bir durumda ise bankaların işlev ve rolü

azalmaktadır. Para ve sermaye piyasasında fon çekilmeleri nedeni ile faiz oranları yükselmektedir. Sonuçta yatırımlar azalacaktır. Bu durumdan büyüme negatif etkilenecek özel sektör ve kamu sektöründe borçlanma maliyetleri artacaktır (Durkaya ve Ceylan, 2006, s.81).

Bankacılık sektörü kullandığı kredi sonucunda özel sektörde bir genişlemeye neden olacaktır. Bu fonlar sayesinde tüketim ve tasarruflar artacaktır. Bu durum yatırımların artmasına neden olacaktır. Sonuçta ekonomi büyüyecektir. Bu aşamaların her birinden kamu hazinesi vergi geliri tahsil edecektir. Ayrıca bankaların toplamış olduğu tasarruflar üzerinden de bir vergi tahsilatı söz konusudur. Bankaların vergi gelirleri üzerinde bir ekonomik etkisi bulunmaktadır.

2.3.5. Bankacılık Sektörü ve Kayıtdışı Ekonomi

Kayıt dışı ekonomi, kayıtlarda girmediği için ölçülmesi zor olan dolayısıyla vergiye tabi tutulmayan yasal ya da yasal olmayan ekonomik faaliyetler olarak ifade edilmektedir (Akburak ve Tahtakılıç, 2003, s.18).

Kayıtdışı ekonomi, mal ve hizmet takasına söz konusu olmasına karşın ekonomik ölçüm yöntemleri ile tespit edilmediğinden milli muhasebede yer almamaktadır. Bir diğer ifadeyle, kayıtdışı ekonomi, işlemlerin kayıtlara geçirilmediği ekonomik kesimini ifade eder (Işık ve Acar, 2003, s.118).

Geniş anlamda kayıtdışı ekonomi, resmi olarak kayıtlarda yer almayan fakat ekonomide bir değer yaratan faaliyetle sonucu oluşmaktadır. Ekonomide yasal olmayan gelirleri örneğin kumar, uyuşturucu, çocuk ve kadın ticareti gibi faaliyetleri kapsarken ekonomide değer yaratmayan gasp, hırsızlık gibi eylemleri kapsamamaktadır. Kayıtdışı ekonominin konusu suç olacağı gibi konusu suç olmayan faaliyetler de olabilmektedir. Örneğin işçi çalıştırmak suç değildir. Fakat işçiye sigorta yapmamak kayıt dışı ekonomiyi oluşturmaktadır (Çetintaş, Vergil, 2003, s.17).

Kayıtdışı ekonomi yasal ve yasal olmayan faaliyetleri kapsamaktadır. Yasal olmayan faaliyetler olarak çalınmış mal, uyuşturucu ticareti, kumar, kara para, sahtecilik ya da vergi kaçırmak gibi milli muhasebe kayıtlarına girmediğinden kamu hazinesinden gizlenen faaliyetlerdir. Bunun yanında konusu suç olmamakla birlikte resmi kayıtlarda yer almayan faaliyetler de kayıtdışı ekonomiyi oluşturmaktadır.

Örneğin evde yakınları tarafından yapılan hizmetler, ek iş yapmak, mal ve hizmet takasları, istihdam edilenlere vergiye tabi olmayan ödemeler gibi faaliyetlerdir (Kızılot, 2004, s.115).

Bir ekonomide kayıt dışı faaliyetlerin iki sebebi bulunmaktadır. Birincisi vergiden kaçınmak ikincisi ise kanunsuz faaliyetlerde bulunmaktır. Fakat kayıt dışı ekonomi her zaman kanunsuz faaliyetler demek değildir. Örneğin bir işletme çalıştırdığı işçi için vergi ve sigorta primi ödemek istemiyorsa çalıştırdığı işçi sayısını doğru bildirmez. Evde yardımcı birini çalıştırmak, sokakta kitap satmak kanununa aykırı bir faaliyet değildir. Ancak bu kazançlar vergilendirilmediği için kayıtdışı ekonomidir Bunun yanında kanunun suç saydığı faaliyetlerden elde edilen kazançlar vardır. Örneğin uyuşturucu ticareti, fikri mülkiyet haklarına aykırı bir şekilde fotokopi ürünleri satmak, silah kaçakçılığı, kanunen yasak olan yerlerde kumar oynatmak gibi faaliyetlerden kazanılan gelirler kayıtdışı ekonomiyi oluşturmaktadır (Çepni, 2015, s.62).

Kayıt dışı ekonomi resmi istatistiklere yansımadığından makro ekonomik göstergeler gerçekte olduğundan farklıdır. Çünkü resmi istatistikler yalnızca kayıtlı verileri yansıtmaktadır. Bu durum toplumsal refahı olumsuz etkilemektedir. Ayrıca bu yanlış veriler ekonomi ve kamu yöneticilerince uygulanacak olan para ve maliye politikalarının yanlış izlenmesine yol açacaktır. Sonuçta izlenen politikalar gerçeği yansıtmadığından istenilen sonuçlara ulaşılmayacaktır (Sarılı, 2002, s.43).

Kayıt dışı ekonominin iktisadi, mali, siyasi, hukuki, ahlaki, sosyolojik, tarihsel, kültürel etkileri bulunmaktadır. Bu nedenle kayıt dışı ekonomi tam olarak hesaplanamamaktadır. Özellikle küçük işletmelerde belge düzeni tam oluşmadığından kayıtdışı işlemler daha çok görülmektedir. Kurumsal firmalarda belge düzeni daha fazla yerleştiğinden bu işletmelerde kayıtdışı faaliyetler daha az görülmektedir (Sarılı, 2002, 144).

Kayıt dışı ekonomi, tüm ülkeler için bir problem teşkil etmektedir. Özellikle az gelişmiş ülkelerde belge düzeni yerleşmediğinden daha fazla görülmektedir. Kayıt dışı ekonomiyi ölçmek tam olarak mümkün değildir. Bu nedenle kayıt dışı ekonomiyi ölçme ve değerlendirmede farklı yöntemler kullanılmaktadır (Bilen, 2007, s.134).

Kayıt dışı ekonomi mal ve para hareketine bakılarak tespit edilmektedir. Ancak gelişmekte olan ekonomilerde mal hareketine bakılarak kayıt dışı ekonomiyi tespit etmek zordur. Bu yüzden kayıt dışı ekonominin önüne geçilmesinde para hareketlerine bakılarak bankalar üzerinden tespit etmek önem arz etmektedir. Bankalar ekonomiyi kayıt altına alarak kayıt dışı ekonominin önüne geçmektedirler (Bilen, 2007, s.139).

Bankalar, kaynak fazlası olanların bankalara yatırdıkları fonlar üzerinden ödenen faizler, gelir olarak resmi kayıtlara girmektedir. Bu yüzden fonların vergilendirilmesine aracılık etmektedirler. Son yıllarda ekonomik hayatta yoğun olarak kullanılan banka kartı, kredi kartı sayesinde söz konusu işlemler kayıt altına alınmaktadır. Devletin bu faaliyetlere ilişkin vergi uygulamaları daha kolay olmaktadır. Bu nedenle bankalar işlemlerin resmi kayıtlara girmesine aracılık ederek, devletin doğrudan ve dolaylı olarak vergi elde etmesinde önemlidir (Babuşcu, 2016, s.58).

İşletmeler faaliyetlerini bankalar üzerinden geçirdiğinde ekonomi kayıt alınmaktadır. Örneğin işletmelerin POS (Satış Noktası Terminali), kredi kartı, yazar kasa, otomatik ödeme talimatı vb. bankacılık ürünleri kullanmaları işlemlerini kayıt altına alır. Bankalar ekonomilerin kayıt altına alınmasını ve kayıtdışı ekonomilerin azalmasına katkı sağlamaktadır. Kayıt dışı ekonominin azalması ise ekonomik büyümeyi desteleyecektir.

2.3.6. Bankacılık Sektörü ve Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları

1980'li yıllardan itibaren dünya ekonomisindeki finansal serbestleşmeye paralel olarak doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının payı artış göstermiştir. 24 Ocak 1980 Kararları'nda Türkiye ekonomisini Dünya ekonomisine entegre etmek için önemli adımlar atılmıştır. Türkiye'de özellikle 2001 yılından sonra doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının akışı artmış ve ticaret hacmi genişlemiştir (Uğurlu ve Bayar, 2014, s.78).

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları (DYSY), yeni tesis kurmak ya da kurulmuş olan tesisin satın alınması yoluyla ülkeye gelen sermayedir. Uzun vadeli sermaye hareketleri şeklinde gerçekleştirilmektedir. Yatırım amacı taşıyan sermayenin ülke ekonomisini canlandırması açısından önem arz etmektedir. DYSY, ekonomide istihdam yaratarak işsizliğin çözümüne katkı sağlamakla birlikte yeni

teknolojiyi de beraberinde getirmektedir. Bu sayede özellikle gelişmekte olan ülkelerde AR-GE harcamalarında artış yaşanmaktadır (Öcal ve Polat, 2012, s.70).

Sermaye kıt olan bir üretim olduğundan başta gelişmekte olan ülkeler olmak üzere, tüm ekonomiler için önem arz etmektedir. Sermaye, risk ve getiri gibi unsurları dikkate alarak gideceği yeri belirlemektedir. Fakat hem sermayenin hem de ev sahibi ülkelerin beklentileri farklı olduğundan ortak çıkarları sağlayacak optimum noktada belirlenecektir. Sermaye en fazla getiriyi sağlayacak alanlara yönelmektedir. Gelişmekte olan ülkeler, tasarrufların yetersizliği, ülkede döviz kıtlığı yaşanması, kaynakların ve yatırımların yetersiz olması gibi nedenlerden dolayı DYSY'ye ihtiyaç duymaktadırlar. Gelişmekte olan ülkeler, kalkınmalarını başarıyla sağlayabilmeleri için sermayeyi kendi ülkelerine çekmek istemektedirler. Bu yüzden ülkeler dış kaynak kullanımına gitmektedirler (Yılmaz ve Akıncı, 2012, s.147-148).

DYSY, gittiği ülkeye döviz girişi sağladığından ülkenin sermaye stokunu artırmakta ve üretim hacmini genişletmektedir. Dolayısıyla ülkede istihdam yaratmakta, teknoloji transferi sağlamaktadır. Bu sayede ülkedeki işletmecilik bilgisini artarak yerli işletmecileri eğitmek gibi avantajları vardır (Seyidoğlu, 2002, s.139).

DYSY, ev sahibi ülkedeki tasarruf yetersizliğine çözüm aramakta veya sermaye birikimine katkıda bulunmaktadır. Dolayısıyla DYSY, ev sahibi ülkenin ekonomik büyüme sürecine destek olmaktadır. DYSY, yatırımda bulunduğu ülkeye sahip olduğu ileri düzey yönetim bilgisi ve üretim teknolojisini de taşımaktadır. Diğer yandan DYSY, ekonomik büyümeyi dolaylı olarak etkilemektedir. Örneğin; işgücünün eğitimi, becerinin kazanılması, yeni yönetim alışkanlıkları ve organizasyon düzenlemeleri yoluyla direkt teknoloji transferi alıcı ülkede bilgi birikimi artışı yaşanmaktadır (Ağayev, 2010, s.163).

Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının faydaları (Seyidoğlu, 2007, s.616-617):

- *Ekonominin üretim kapasitesinin artması:* DYSY, ev sahibi ülkenin sermaye birikimine ve üretim kapasitesine doğrudan katkıda bulunmaktadır. DYSY, hem başlangıçta getirdiği sermaye ile hem de

sağladığı karları yeniden yatırarak üretim kapasitesini artırıcı etkiler oluşturabilirler.

- *Üretim artışı ve istihdam yaratma:* DYSY, sağladığı yeni üretim kapasitesi ile reel milli üretimin artmasına ve istihdamın genişlemesini sağlamaktadır. Bu nedenle istihdamın artmasına katkıda bulunmaktadır.
- *Yeni teknoloji ve yönetim bilgisi getirme:* DYSY, gittiği ülkeye yeni teknoloji ve üretim bilgisi, AR-GE, yerli personeli modern teknoloji ve işletmecilik konularında eğitmeleri gibi dolaylı olarak katkı sağlamaktadırlar.
- *Döviz girişi sağlama:* DYSY'nin beraberinde getirdiği dövizler uzun dönemde ithalatı ikame edici ve ihracatı artırıcı etkiler yaratarak ev sahibi ülkenin ödemeler bilançosunda dengenin düzelmesine pozitif etki oluşturmaktadırlar.
- *İhracatı Artırma:* DYSY, ev sahibi ülkeye ihracatı artırmaya yönelik üretim yapmaktadırlar.
- *İç tekelleri kırma, rekabet ve dinamizm yaratma:* DYSY, ulusal ekonomiye dinamizm katarak iç rekabeti artırmaktadırlar. Yabancı firmaların piyasaya girmesi, tekelciliği kırarak kaynak verimliliğinin artmasına ve iç fiyatların azalmasına sebep olabilmektedirler.
- *Ölçek ekonomisi yaratma:* DYSY, ev sahibi ülkeye teknolojik üstünlükler ile birlikte geldiğinden ölçek ekonomisi yaratmaktadırlar.
- *Kamu hazinesine vergi geliri sağlama:* DYSY, ev sahibi ülkeye sağladığı karlar ile birlikte önemli bir kamu geliri sağlayabilmektedirler.

Bankacılık sektöründeki gelişmeler ülkenin ekonomik durumundan, ticaretteki gelişmelerden, finansal ihtiyaçlardan, sermaye birikimi, uluslararası sermaye akımları, diğer finansal kurumların gelişmişlik düzeyi gibi faktörlerden etkilendiği görülmektedir. Türk bankacılık sektörünün gelişiminde de bu faktörlerden büyük ölçüde etki etmiştir. Özellikle ülkedeki ekonomi politikaları ve uygulamaları bankacılık sektörünün yapılanmasını etkilemektedir (Apak, Tavşancı, 2007, s.40).

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları, hem bir banka işletmesine yapılan ülkeye gelen yabancı sermayeden sektörü etkilenmektedir. Hem de diğer sektörlerde yapılan yabancı sermaye yatırımları bankacılık sektörünü olumlu etkilemektedir. Dolayısıyla doğrudan yabancı sermaye yatırımları ekonomik büyümeyi pozitif etkilemektedir.

3.BÖLÜM

BANKACILIK SEKTÖRÜ GELİŞİMİNİN EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

3.1. LİTERATÜR TARAMASI

Literatüre bakıldığında bankacılık sektörünün gelişmişlik düzeyi ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiye yönelik çok sayıda amprik çalışma yapıldığı görülmektedir. Literatürde bu konudaki ilk çalışmaların Bagehot (1873) ve Schumpeter (1912) tarafından yapıldığı görülmektedir. Yapılan çalışmaların sonuçlarına bakıldığında göreceli olarak çok sayıda çalışmanın bankacılık sektöründeki gelişme ile ekonomik büyüme arasında pozitif yönlü bir ilişkinin olduğu yönündedir (Bkz. Schumpeter (1912), Robinson (1952), Patrick (1966), Goldsmith (1969), Jayaratne ve Strahan (1996), Levine (1997), Kar ve Pentecost (2000), Şahin (2017)). Diğer yandan göreceli olarak az sayıda çalışmaların bankacılık sektörü ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin negatif olduğu ya da ilişki olmadığı yönünde belirlenmiştir (Bkz. Shan ve Morris (2002), Soytaş ve Küçükkaya (2011), Adusei (2013)).

Bankacılık sektörünün gelişimi ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiye ilişkin literatür çalışması aşağıdaki şekilde özetlenmiştir.

Jayaratne ve Strahan (1996), panel veri analizi yöntemi ile 1972–1992 döneminde 50 ABD eyaletinde ekonomik büyüme ve finansal gelişme arasında ilişki olup olmadığını incelemişlerdir. Çalışma sonucunda finansal gelişmenin ekonomik büyümeyi hızlandığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca bankaların kullandığı kredilerin kalitesinin artmasının, ekonomik büyümeyi hızlandığını tespit etmişlerdir.

Levine (1997), yatay analiz yöntemini kullanarak 1960-1989 döneminde seçilmiş ülkelerde iktisadi büyümenin finansal gelişme üzerindeki etkisini tespit etmeyi amaçlamışlardır. Çalışma neticesinde ekonomik büyüme sürecinde finansal gelişmenin önemli olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Levine ve Zervos (1998), yatay kesit yöntemini kullanarak 1976-1993 döneminde 47 ülkede finansal gelişmenin iktisadi büyüme üzerindeki etkisini tespit

etmeyi amaçlamışlardır. Çalışmaları neticesinde ekonomik büyüme sürecinde finansal gelişmenin önemli olduğu ve aralarında pozitif ve karşılıklı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Kar ile Pentecost (2000), eş bütünleşme ve hata düzeltme yöntemini kullanarak 1963-1995 döneminde Türkiye’de ekonomik büyümenin finansal gelişme üzerindeki etkisini tespit etmeyi amaçlamışlardır. Çalışmaları neticesinde ekonomik büyüme sürecinde finansal gelişmenin önemli olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Finansal gelişmenin büyümenin nedeni olduğunu tespit etmişlerdir.

Arestis vd. (2001), eşbütünleşme ve hata düzeltme modeli yöntemini kullanarak 1972- 1998 döneminde seçilmiş ülkelerde finansal gelişmenin ekonomik büyümedeki etkilerini tespit etmeyi amaçlamışlardır. Çalışmaları neticesinde ekonomik büyüme sürecinde finansal gelişmenin önemli olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Ünalmiş (2002), zaman serisi yöntemini kullanarak 1970-2001 döneminde Türkiye’de finansal gelişmenin iktisadi büyümedeki etkisini tespit etmeyi amaçlamıştır. Çalışma sonucunda finansal gelişmenin iktisadi büyümedeki nedensellik ilişkisinin çift yönlü olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Fink vd. (2003), Granger nedensellik testi ve eşbütünleşme yöntemleri ile 1950-2000 döneminde 13 gelişmiş ülkede sermaye piyasasındaki gelişmenin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini araştırmışlardır. Çalışma sonucunda sermaye piyasasındaki gelişmenin ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilediği bulgularına ulaşmışlardır.

Calderon ve Liu (2003), Granger nedensellik testi yöntemini kullanarak 1960-1994 döneminde 109 gelişmekte olan ülkede finansal gelişmenin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini tespit etmeyi amaçlamışlardır. Çalışmaları neticesinde ekonomik büyüme sürecinde finansal gelişmenin önemli olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Bhattacharya ve Sivasubramanian (2003), nedensellik analizi yöntemini kullanarak 1970-1999 döneminde Hindistan’da ekonomik büyüme sürecinde finansal gelişmenin etkisini tespit etmeyi amaçlamışlardır. Çalışmaları neticesinde ekonomik büyüme sürecinde finansal gelişmenin önemli olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Thangavelu ve Jiunn (2004), Granger nedensellik testi ve VAR modelini kullanarak 1960-1999 Avusturalya'da ekonomik büyüme sürecinde finansal gelişmenin etkisini tespit etmeyi amaçlamışlardır. Çalışmaları neticesinde ekonomik büyüme sürecinde finansal gelişmenin önemli bir belirleyici olduğunu tespit etmişlerdir.

Beck ve Levine (2004), GMM panel veri analiz yöntemi ile 1976-1998 döneminde 40 ülkede ekonomik büyüme sürecinde borsa ve bankaların etkisini tespit etmeyi amaçlamışlardır. Çalışma sonucunda, ekonomik büyüme sürecinde borsa ve bankaların önemli olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Danışoğlu (2004), Granger nedensellik yöntemini kullanarak 1987-2004 döneminde finansal gelişmenin ekonomik büyüme sürecindeki etkisini incelemiştir. Çalışma neticesinde ekonomik büyümenin finansal gelişmeye neden olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Rioja ve Valev (2004), panel veri modelini kullanarak 1961-1995 döneminde seçilmiş 74 ülkede finansal gelişmenin ekonomik büyüme sürecindeki etkisini incelemiştir. Çalışmaları neticesinde finansal gelişmenin ekonomik büyümede bir nedensellik ilişkisinin olduğuna ulaşmışlardır.

Dritsakis ve Adamopoulos (2004), eşbütünleşme ve hata düzeltme yöntemini kullanarak 1960-2000 döneminde Yunanistan'da ekonomik büyüme ve finansal gelişme arasında ilişki olup olmadığını incelemiştir. Çalışmaları neticesinde finansal gelişmenin ekonomik büyüme sürecinde bir nedensellik ilişkisi olmadığı sonucuna ulaşmışlardır.

Christopoulos ve Tsionas (2004), panel eşbütünleşme yöntemini kullanarak 1970-2000 döneminde seçilmiş ülkelerde finansal gelişmenin ekonomik büyüme sürecindeki etkisini incelemiştir. Çalışmaları neticesinde ekonomik büyüme sürecinde finansal gelişmenin önemli olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Chang ve Caudill (2005), Granger nedensellik testi ve eşbütünleşme yöntemini kullanarak 1962-1998 döneminde Tayvan'da finansal gelişmenin ekonomik büyüme sürecindeki etkisini incelemiştir. Çalışmaları neticesinde ekonomik büyüme sürecinde finansal gelişmenin önemli olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Rousseau ve Vuthipadadorn (2005), eşbütünleşme yöntemi ve nedensellik yöntemini kullanarak 1950-2000 döneminde seçilmiş ülkelerde finansal gelişmenin ekonomik büyüme sürecindeki etkisini incelemişlerdir. Çalışmaları neticesinde ekonomik büyüme sürecinde finansal gelişmenin önemli olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Ndikumana (2005), panel yöntemini kullanarak 1965-1997 döneminde 99 ülkede finansal gelişmenin ekonomik büyüme sürecindeki etkisini incelemiştir. Çalışmaları neticesinde ekonomik büyüme sürecinde finansal gelişmenin önemli olduğu sonucuna ulaşmıştır.

McCaig ve Stengos (2005), zaman serisi yöntemini kullanarak 1960-1995 döneminde seçilmiş 71 ülke için ekonomik büyüme ve finansal aracılık arasında ilişki olup olmadığını incelemişlerdir. Çalışmaları neticesinde finansal aracılığın ekonomik büyüme üzerinde güçlü bir nedensellik ilişkisinin olduğunu tespit etmişlerdir.

Aslan ve Korap (2006), Granger nedenselliği ve eşbütünleşme yöntemini kullanarak 1987-2004 döneminde Türkiye’de ekonomik büyümenin finansal gelişme arasında nedensellik ilişkisini incelemişlerdir. Çalışmaları sonucunda seçilmiş ülkelerde ekonomik büyümenin finansal gelişme nedenselliğinin uzun dönemli olduğunu tespit etmişlerdir.

Aslan ile Küçükaksoy (2006), zaman serisi ve Granger nedenselliği yöntemini kullanarak 1970-2004 döneminde Türkiye’de finansal gelişmenin ekonomik büyüme sürecindeki etkisini incelemişlerdir. Çalışmaları neticesinde ekonomik büyüme sürecinde finansal gelişmenin önemli olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Shan ve Jianhong (2006), VAR yöntemini kullanarak 1978-2001 Çin’de finansal gelişmenin ekonomik büyüme sürecindeki etkisini incelemişlerdir. Çalışmaları neticesinde finansal gelişmenin ekonomik büyüme sürecinde nedensellik ilişkisinin çift yönlü olduğunu tespit etmişlerdir.

Yılmaz ile Kaya (2006), eşbütünleşme ve Granger nedenselliği yöntemini kullanarak 1986-2004 döneminde Türkiye’de ekonomik büyümenin finansal gelişme üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Çalışmaları neticesinde, eşbütünleşme yöntemi ile

ekonomik büyüme sürecinde finansal gelişmenin etkili olmadığını tespit etmişlerdir. Diğer yandan Granger nedenselliğinin ise ekonomik büyümenin finansal gelişmeyi desteklediğine ulaşımlardır.

Acaravcı vd. (2007), eşbütünleşme yöntemini kullanarak 1986-2006 döneminde Türkiye’de finansal gelişmenin ekonomik büyüme sürecindeki etkisini incelemişlerdir. Çalışmaları neticesinde ekonomik büyüme sürecinde finansal gelişmenin önemli olduğu sonucuna ulaşımlardır.

Kenourgios ve Samitas (2007), koentegrasyon analiz yöntemini kullanarak 1994-2004 döneminde Polonya’da finansal gelişmenin ekonomik büyüme sürecindeki etkisini incelemişlerdir. Çalışmaları neticesinde ekonomik büyüme sürecinde finansal gelişmenin önemli olduğu sonucuna ulaşımlardır. Ayrıca uzun dönemde özel sektöre kullanılan kredilerin ekonomik büyümenin en önemli belirleyicisi olduğuna ulaşımlardır.

Ang ve McKibbin (2007), eşbütünleşme ve nedensellik yöntemlerini kullanarak 1960-2001 Malezya’da finansal gelişmenin ekonomik büyüme sürecindeki etkisini tespit etmeyi amaçlamışlardır. Çalışmaları neticesinde finansal gelişmenin büyümeyi pozitif etkilediğine ulaşımlardır.

Güryay vd. (2007), EKK metodunu kullanarak 1986-2004 yılları döneminde Kuzey Kıbrıs’ta finansal gelişmenin ekonomik büyüme sürecindeki etkisini incelemişlerdir. Çalışmaları neticesinde ekonomik büyüme sürecinde finansal gelişmenin önemli olduğu sonucuna ulaşımlardır.

Öztürkler ve Çermikli (2007), Vektör Otoregresyon ve Granger nedensellik yöntemini kullanarak 1990-2006 döneminde Türkiye’de banka kredilerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Çalışmaları neticesinde banka kredilerinin ekonomik büyüme üzerindeki nedensellik ilişkisinin çif yönlü olduğunu tespit etmişlerdir.

Agu ve Chukwu (2008), Toda-Yamamoto nedensellik yöntemini kullanarak 1970-2005 döneminde Nijerya’da bankacılık sektörünün gelişiminin ekonomik büyümedeki etkisini incelemişlerdir. Çalışmaları sonucunda bankacılık sektörünün gelişiminin ekonomik büyümeyi olumlu etkilediği sonucuna ulaşımlardır.

Abu-Qarn ve Abu-Bader (2008), VAR yöntemi ve Granger nedensellik yöntemini kullanarak 1960-2004 döneminde seçilmiş ülkelerde finansal gelişmenin ekonomik büyüme sürecindeki etkisini incelemişlerdir. Çalışmaları neticesinde finansal gelişmenin ekonomik büyümedeki bir nedenselliğe yol açtığını tespit etmişlerdir.

Altunç (2008), eşbütünleşme ve hata düzeltme modelini kullanarak 1970-2006 döneminde Türkiye’de finansal gelişmenin ekonomik büyüme sürecindeki etkisini incelemişlerdir. Çalışmaları neticesinde finansal gelişmenin ekonomik büyümedeki bir nedenselliğe yol açtığını tespit etmişlerdir.

Güngör ve Yılmaz (2008), eşbütünleşme ve Granger nedenselliği modelini kullanarak 1987-2005 döneminde Türkiye’de ekonomik büyümenin finansal gelişmeyle olan nedenselliğini tespit etmeyi amaçlamışlardır. Çalışmaları neticesinde finansal gelişmenin ekonomik büyümedeki bir nedenselliğe yol açtığını tespit etmişlerdir. Ayrıca ekonomik büyümenin de finansal gelişmeye neden olabileceğine ulaşmışlardır.

Akkay (2010), Granger nedenselliği modelini kullanarak 1989-2010 döneminde Türkiye’de ekonomik büyümenin finansal gelişmeyle olan nedenselliğini tespit etmeyi amaçlamıştır. Çalışmaları sonucunda 1989-2001 döneminde ekonomik büyümenin finansal gelişmeyle olan nedenselliğinin çift yönlü olduğunu tespit etmiştir. 2001-2010 döneminde ise ekonomik büyümenin finansal gelişme üzerinde bir nedenselliğe yol açtığına ulaşmıştır.

Altıntaş ve Ayrıçay (2010), ARDL yöntemini kullanarak 1987-2007 döneminde Türkiye’de finansal gelişmenin ekonomik büyüme sürecindeki etkisini incelemişlerdir. Çalışmaları neticesinde finansal gelişmenin ekonomik büyümedeki bir nedenselliğe yol açtığını tespit etmişlerdir.

Keskin ve Karşıyakalı (2010), Granger yöntemini kullanarak 1987-2007 döneminde Türkiye’de ekonomik büyümenin finansal gelişim üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Çalışmaları sonucunda ekonomik büyümenin finansal gelişme üzerinde önemli olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Türedi ve Berber (2010), koentegrasyon ve VAR yöntemini kullanarak 1970-2007 yıllarında Türkiye’de finansal kalkınmanın ve dışa açıklığın ekonomik büyüme

üzerindeki nedenselliği tespit etmeyi amaçlamışlardır. Çalışmaları sonucunda finansal kalkınmanın ekonomik büyümeyi artıracağını tespit etmişlerdir. Dışa açıklığın ise ekonomik büyümede çift yönlü bir nedensellik ilişkisinin olduğuna ulaşımlardır.

Nişancı, vd. (2011), panel veri analiz yöntemini kullanarak 1974-2007 döneminde seçilmiş ülkelerde finansal gelişmedeki değişimin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi incelemiştirlerdir. Çalışmaları sonucunda finansal gelişmenin ekonomik büyümeyi olumlu etkilediği sonucuna ulaşımlardır.

Rachdi ve Mbarek (2011), panel veri yöntemi ve panel eş bütünleşme analizi yöntemini kullanarak 1990-2006 döneminde 10 OECD ve 6 MENA finansal gelişmenin ekonomik büyüme sürecindeki etkisini incelemiştirlerdir. Çalışmaları neticesinde, OECD ülkelerinde çift yönlü nedensellik ilişkisi; MENA ülkelerinde ise, finansal gelişmenin ekonomik büyümedeki tek yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğuna ulaşımlardır.

Demirhan vd. (2011), zaman serisi nedensellik testi yöntemini kullanarak 1987-2006 yıllarında Türkiye’de finansal gelişmedeki değişimin ekonomik büyümeye olan etkisini incelemiştirlerdir. Çalışmaları sonucunda finansal gelişmenin ekonomik büyüme üzerinde karşılıklı bir nedensellik ilişkisi tespit etmişlerdir.

İnce (2011), eşbütünleşme analizi ve Granger nedensellik analizi yöntemini kullanarak 1980-2010 yıllarında Türkiye’de finansal gelişmedeki değişimin ekonomik büyümeye olan etkisini incelemiştir. Çalışma neticesinde finansal gelişmenin ekonomik büyümeyi uzun dönemde etkilediğini tespit etmiştir.

Özcan ve Ari (2011), VAR modelini kullanarak 1998-2009 döneminde Türkiye’de iktisadi büyümenin finansal gelişme üzerindeki etkisini tespit etmeyi amaçlamışlardır. Çalışmaları neticesinde, iktisadi büyümenin finansal gelişmeyi etkilediği sonucuna ulaşımlardır.

Öztürk vd. (2011), panel nedensellik testi yöntemini kullanarak 1992-2009 döneminde Gelişmekte olan 8 ülke ve Türkiye’de ekonomik büyümenin finansal gelişme üzerindeki etkisini tespit etmeyi amaçlamışlardır. Çalışmaları sonucunda, ekonomik büyümenin finansal gelişmeyi etkilediği sonucuna ulaşımlardır.

Soytaş ve Küçükkaya (2011), VAR analizi ve Granger nedensellik analizi yöntemini kullanarak 1991-2005 döneminde Türkiye’de ekonomik büyümenin finansal gelişme üzerindeki etkisini tespit etmeyi amaçlamışlardır. Çalışmaları sonucunda, ekonomik büyümenin finansal gelişmeyi etkilediği yönünde bir nedensellik ilişkisi tespit edememişlerdir.

Gimet ve Segot (2012), VECM ve GMM yöntemini kullanarak 2002-20009 döneminde 138 ülkede ekonomik büyümenin finansal gelişme üzerindeki etkisini tespit etmeyi amaçlamışlardır. Çalışmaları sonucunda, ekonomik büyümenin finansal gelişmeyi pozitif yönlü etkilediği sonucuna ulaşmışlardır.

Sanusi vd. (2012), statik panel veri analizi yöntemi ile 2004-2008 döneminde 10 ASEAN ülkesinde ülkede ekonomik büyümenin finansal gelişme üzerindeki etkisini tespit etmeyi amaçlamışlardır. Çalışmaları sonucunda, ekonomik büyümenin finansal gelişmeyi pozitif yönlü etkilediği sonucuna ulaşmışlardır.

Adusei (2013), hata düzeltme modeli ve genelleştirilmiş moment modeli ile 1971-2010 döneminde Gana’da ekonomik büyümenin finansal gelişme üzerindeki etkisini tespit etmeyi amaçlamışlardır. Çalışmaları sonucunda, ekonomik büyümenin finansal gelişmeyi negatif yönlü etkilediği sonucuna ulaşmışlardır.

Bozoklu ve Yılandı (2013), Dumitrescu ve Hurlin (2012) nedensellik yöntemini kullanarak 1988-2011 döneminde seçilmiş ülkelerde finansal gelişmenin ekonomik büyümeye etkisini tespit etmeyi amaçlamışlardır. Çalışmaları sonucunda finansal gelişimin ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilediği sonucuna ulaşmışlardır.

Güneş (2013), sınır testi yöntemini kullanarak 1988-2009 döneminde Türkiye’de ekonomisinde iktisadi büyüme ve finansal gelişme arasında bir ilişkinin olup olmadığını incelemiştir. Çalışma sonucunda, ekonomik büyümenin finansal gelişmeyi etkilemediğine ulaşmıştır.

Onuonga (2014), Granger nedensellik ve ARDL sınır testi yöntemini kullanarak 1980-2011 döneminde Kenya’da finansal gelişmenin ekonomik büyümeye olan etkisini tespit etmeyi amaçlamıştır. Çalışma sonucunda finansal gelişme, ekonomik büyümeyi olumlu ve çift yönlü bir şekilde etkilediği tespit edilmiştir.

Agbelenko (2015), eşbütünleşme yöntemi ve Granger nedensellik yöntemini kullanarak 1981-2010 döneminde Togo'da finansal gelişmenin ekonomik büyümeye olan etkisini tespit etmeyi amaçlamıştır. Çalışma neticesinde finansal gelişme, ekonomik büyümeyi olumlu ve çift yönlü bir şekilde etkilediğini tespit etmiştir.

Çeştepe ve Yıldırım (2016), koentegrasyon testi, Granger nedensellik yöntemini kullanarak 1986-2015 döneminde Türkiye için finansal gelişmenin ekonomik büyümeye olan etkisini incelemiştir. Çalışma sonucunda finansal gelişmenin ekonomik büyümeyi karşılıklı olarak etkiledikleri sonucuna ulaşmışlardır.

Şahin (2017), panel veri analiz yöntemini kullanarak 2005-2015 döneminde seçilmiş ülkelerde finansal gelişmenin ekonomik büyümeye etkisini tespit etmeyi amaçlamıştır. Çalışma sonucunda finansal gelişmenin ekonomik büyümeyi hızlandırdığı sonucuna ulaşmıştır.

Shahbaz vd. (2018), ARDL eşbütünleşme testi yöntemini kullanarak 1971-2013 döneminde Hindistan'da küreselleşmenin ekonomik büyüme, nüfus yoğunluğu, enflasyon, kurumsal kalite ve finansal gelişme arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışma sonucunda sırasıyla küreselleşmenin enflasyon, finansal kalkınma ve ekonomik büyümeyi olumsuz etkilediğini nüfus yoğunluğunu ise olumlu etkilediğini tespit etmişlerdir. Ayrıca sonuçlar, kurumsal kalitesinin finansal gelişmeye elverişli olmadığını finansal gelişme ve enflasyon arasında bir ilişki olduğunu tespit etmişlerdir. Finansal gelişmenin ekonomik büyüme, kurumsal kalite ve nüfus yoğunluğundan etkilendiği sonucuna ulaşmışlardır.

Diğer yandan tez çalışmasında kontrol değişken olarak alınan DYSY ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi tespit etmeye yönelik çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Çalışmada kontrol değişkeni olması nedeniyle DYSY ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyle ilgili yapılan çalışmalardan bahsetmek faydalı olacaktır. Aşağıda bazı çalışmalar özetlenmiştir.

Özcan, Arı (2010), panel veri analizi ve GMM tahmin tekniği yöntemi ile 1994-2006 döneminde DYSY'nin belirleyicileri ile ekonomik büyüme üzerindeki etkileri incelenmiştir. Çalışma sonucunda, DYSY ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin pozitif olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Uğurlu ve Bayar (2014), zaman serisi yatay kesit verisi, PCSE ve FGLS modeli ile 2001-2011 döneminde Türkiye için DYSY ve dış ticaret arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Çalışma sonucunda DYSY'nin çıkışı ile dış ticaret nedenselliği tamamlayıcı bir ilişki olduğu, DYSY'nin girişi dış ticarete bir nedensellik ilişkisi olmadığı sonucuna ulaşmışlardır.

Bal vd. (2017), zaman serisi analizi ve eşbütünleşme yöntemi ile 1980-2002 döneminde Türkiye için DYSY ile iktisadi gelişme arasındaki kısa ve uzun dönem ilişki incelenmiştir. Çalışma sonucunda DYSY girişlerinin uzun dönemde ekonomik büyümeyi etkilediği sonucuna ulaşmışlardır.

Felek vd. (2018), ARDL sınır testi yöntemi ile 2005-2015 döneminde Türkiye'ye gelen AB (Avrupa Birliği) doğrudan yabancı yatırımları üzerinde finansal gelişmişliğin ve ekonomik büyümenin etkisini incelemişlerdir. Çalışma sonucunda, finansal gelişme ve ekonomik büyümenin tek başlarına AB doğrudan yabancı yatırımlarını etkilemediğini ancak finansal gelişme ve ekonomik büyümenin birlikte AB doğrudan yabancı yatırımları üzerinde etkili olduğu ulaşılmıştır. Bunun yanında Türkiye ekonomisinde finansal gelişme ve iktisadi büyüme oranı arasında da bir etkileşimin bulunduğu tespit edilmiş olup Türkiye'de arz öncü hipotezin geçerli olduğu yani Schumpeterci yaklaşımın desteklendiği tespit edilmiştir.

3.2. VERİ VE EKONOMETRİK YÖNTEM

Bu kısımda veri ve ekonometrik yöntem açıklanmıştır.

3.2.1. Veri

Bu tez çalışmasında 1960-2017 dönemlerinde Türkiye'de bankacılık sektöründeki gelişim ve doğrudan yabancı sermaye girişleri ile ekonomik büyüme arasındaki uzun dönemli nedensellik ilişkisi incelenmiştir. Verilerin seçiminde çalışmanın hedefi ile teorik ve ampirik literatür dikkate alınmıştır. Çalışmada kullanılan değişkenler tablo 3.1'de verilmiştir. İlgili veriler Dünya bankasından elde edilmiştir. Çalışmada kullanılan kişi başına düşen büyümeyi temsilen BÜY, bankacılık sektörünün gelişimini temsilen BANK ve son olarak doğrudan yabancı sermaye net girişlerini temsilen DYSY kısaltması kullanılmıştır. Kişi başına düşen reel GSYH açıklanan değişken; bankacılık sektörünce kullanılan krediler ve doğrudan yabancı net sermaye girişleri açıklayıcı değişken olarak kullanılmıştır.

Tablo 3.1.: Değişkenlerin tanıtımı

Değişkenler	Değişkenlerin tanıtımı	Veri kaynağı
BÜY	Kişi başına reel GSYH büyüme oranı (%)	World Bank (2018c)
BANK	Bankalar tarafından özel sektöre sağlanan yurtdışı krediler (GSYH'nin yüzdesi)	World Bank (2018d)
DYSY	Doğrudan yabancı sermaye net girişleri (GSYH'nin yüzdesi)	World Bank (2018e)

3.2.2. Ekonometrik Yöntem

Bu bölümde çalışmada kullanılan tek kırılmaya izin veren Zivot-Andrews (1992) birim kök testi, ARDL yaklaşımına dayalı eşbütünleşme testi ve Toda ve Yamamoto (1995) nedensellik testi hakkında teorik olarak bilgi verilmiştir.

3.2.2.1. Zivot-Andrews (1992) Birim Kök Testi

Perron (1989)'ın sahip olduğu dışsal kırılma noktası görüşüne, Zivot ve Andrews (1992), karşı çıkarak, sadece yapısal kırılmaya izin veren değil, aynı zamanda yapısal kırılmanın içsel olarak tespit edildiği bir birim kök testi ortaya çıkarmıştır. Bu teste göre, aşağıda denklem 1, 2 ve 3'te belirtildiği gibi Model A düzeyde, Model B eğimde, Model C ise eğimin yanısıra düzeyde de ortaya çıkan yapısal anlamda meydana gelen değişimleri içermektedir (Zivot ve Andrews,1992):

$$\text{Model A: } y_t = \mu + \beta t + \alpha y_{t-1} + \theta_1 DU(\varphi) + \sum_{i=1}^k c_i \Delta y_{t-i} + e_t \quad (1)$$

$$\text{Model B: } y_t = \mu + \beta t + \alpha y_{t-1} + \theta_2 DT(\varphi) \sum_{i=1}^k c_i \Delta y_{t-i} + e_t \quad (2)$$

$$\text{Model C: } y_t = \mu + \beta t + \alpha y_{t-1} + \theta_2 DT(\varphi) + \theta_1 DU(\varphi) + \sum_{i=1}^k c_i \Delta y_{t-i} + e_t \quad (3)$$

Belirtilen (1), (2) ve (3) nolu denklemlerdeki $t=1,2,\dots,T$ zamanı, T_B kırılma zamanını $\lambda = T_B/T$ ise kırılma noktasını ifade etmektedir. DU , $t > T_B$ olduğunda 1, farklı durumlarda ise sıfır değerine sahip olan, ayrıca sabit terimdeki yapısal değişikliği ifade eden, DT ise $t > T_B$ iken $t - T_B$, tersi durumda sıfır değerine sahip olan ve trendde ortaya çıkan yapısal dönüşümü ifade eden gölge değişkenlerdir. Δy_{t-1}

terimi, hata terimlerindeki otokorelasyon sorununu gidermek için modelin sağ tarafına ilave edilir.

Uygulanan test sonucunda α 'nın hesaplanan t istatistiğinin mutlak değerinin ZA kritik değerine göre büyük olması halinde, sıfır hipotezi (yapısal kırılma olmaksızın birim kök vardır) reddedilir (Zivot ve Andrews,1992).

3.2.2.2. ARDL Yaklaşımına Dayalı Eşbütünleşme Testi

ARDL (Otoregresif Dağıtılmış Gecikme) sınır testi yaklaşımına dayalı eşbütünleşme testinde öncelikle (4) numaralı denklem ile verilen değişkenler arasındaki eşbütünleşme ilişkisi analiz edilmektedir. Daha sonra bu denklemden kısa ve uzun dönem parametreler öngörülmektedir.

$$\Delta RBÜY_t = \beta_0 + \sum_{i=1}^m \beta_{1i} \Delta RBANK_{t-i} + \sum_{i=0}^m \beta_{2i} \Delta RDYSY_{t-i} + \theta_1 RBANK_{t-1} + \theta_2 RDYSY_{t-1} + u_t \quad (4)$$

Sıfır hipotezi (4) numaralı eşitliğe bağlı olarak test edilir ve geçerli bir eşbütünleşme düzey ilişkisinin olmadığını belirtir. (4) numaralı denklemdeki değişkenler kullanılarak sıfır hipotezi $H_0: \theta_1 = \theta_2 = 0$ şeklinde test edilir. ARDL testinin kritik değerleri standart F dağılımına uymadığı için kritik değerler Pesaran vd. (2001)'den alınmıştır.

3.2.2.3. Toda ve Yamamoto (1995) Nedensellik Testi

Granger nedensellik testinin yapılabilmesi için serilerin durağan olması şartı bulunmaktadır. Toda ve Yamamoto (1995) nedensellik testinin yapılabilmesi için böyle bir ön şart aranmamaktadır. Bu nedensellik testine göre, VAR modelinin gecikme uzunluğu (k) olarak ifade edilmektedir. Araştırılan serilerden en yüksek durağanlık mertebesi (d_{max}) olarak tespit edilir. Sonrasında $k + d_{max}$ durumunda aşağıda yer alan (5) ve (6) nolu denklemler yoluyla VAR modeli kurulur. Ve sonrasında ise nedensellik testi gerçekleştirilmektedir (Toda ve Yamamoto, 1995).

$$Y_t = \gamma_0 + \sum_{i=1}^{k+d_{max}} \alpha_{1i} Y_{t-1} + \sum_{i=1}^{k+d_{max}} \beta_{1i} X_{t-1} + e_{1t} \quad (5)$$

$$X_t = \gamma_0 + \sum_{i=1}^{k+d_{\max}} \alpha_{2i} y_{t-1} + \sum_{i=1}^{k+d_{\max}} \beta_{2i} x_{t-1} + e_{2t} \quad (6)$$

Sıfır hipotezi 5 nolu denklemde x değişkeninin, y değişkeninin Granger nedeni olmadığı ($H_0: \beta_{1i} = 0$), 6 nolu denklemde ise y değişkeninin x değişkeninin Granger nedeni olmadığı şeklinde oluşturulur ve Wald testiyle sınanır (Toda ve Yamamoto, 1995).

3.3. AMPİRİK ANALİZ

Çalışmada ilk olarak değişkenlerin durağanlıklarını tespit etmek amacıyla tek kırılmaya izin veren Zivot-Andrews (1992) birim kök testi, ardından ARDL yaklaşımına dayalı eşbütünleşme testi yapılmıştır. Son olarak Toda ve Yamamoto (1995) nedensellik testi yöntemi kullanılarak nedensellik testi yapılmıştır. Yapılan analizlerin sonuçları tablolar halinde verilerek yorumlanmıştır. Model aşağıdaki denklem ile verilmiştir:

$$Model = BÜY = BANK + DYSY + u \quad (7)$$

3.3.1. Zivot-Andrews (1992) Birim Kök Testi

Çalışmanın değişkenlerinin bütünleşme dereceleri Zivot-Andrews (1992) tarafından geliştirilen birim kök testi incelenmiş ve test sonuçları Tablo 3.2’de sunulmuştur. Test sonuçlarına göre BÜY ve DYSY değişkenlerinin seviyede, BANK değişkeninin ise birinci farklı alındıktan sonra durağan hale geldiğini göstermektedir. Diğer yandan kırılma yılları 1998 ve 2005 olarak tespit edilmiştir. Kırılma yıllarından 1998’in nedeni 1997 yılında yaşanan Asya Krizi’nin etkilerinin Temmuz 1998 yılından itibaren Türkiye’de hissedilmeye başlaması ve 1998 yılında yaşanan Rusya Krizi’nin etkili olabileceği düşünülebilir. 2005 yılında meydana gelen kırılmanın nedeni ise dünya konjonktürünün olumlu bir dönem geçirmesi, Türk ekonomisinin uluslararası kredibilitésinin artması, AB ile tam üyelik müzakereleri, tek parti hükümeti, kamu maliyesi alanında AB ekonomik kriterlerinin tutturulması, yabancı sermaye nezdinde “Yabancı Sermaye Teşvik Kanunu”nun yürürlüğe konulması sonucu ülkeye önemli miktarda doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının girmesi diğer yandan bankacılık sektöründe yabancı sermayedarların yatırımları doğrultusunda banka birleşmelerinden kaynaklanabileceği ifade edilebilir.

Tablo 3.2.: Zivot-Andrews (1992) birim kök testi sonuçları

Değişkenler	Model A			Model C		
	Test istatistiği	Gecikme uzunluğu	Kırılma Tarihi	Test istatistiği	Gecikme uzunluğu	Kırılma Tarihi
BÜY	-5.680***	3	1998	-5.583***	3	1998
BANK	-1.5797	0	2009	-4.3739	0	1998
d(BANK)	-6.134***	0	2004	-6.2663	0	1998
DYSY	-5.2959**	1	2005	-7.383***	1	2005
Kritik Değerler	-5.34 (%1), -4.80 (%5)			-5.57(%1), -4.08 (%5)		

3.3.2. ARDL Yaklaşımına Dayalı Eşbütünleşme Testi

Tablo 3.3'te değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişki sonuçları yer almaktadır. Tablo'daki sonuçlara bakıldığında hesap edilen F istatistiğinin değeri Peseran üst kritik değeri aşması nedeniyle seriler arasında uzun dönemli bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle seriler arasında uzun ve kısa dönemdeki ilişkiyi belirlemek amacıyla ARDL modeli kurulabilir.

Tablo 3.3.: Eşbütünleşme Testinin Sonuçları

Test İstatistiği	Değeri	k
F-istatistiği	18.94904	2
Kritik Sınır Değerleri		
Anlamlılık düzeyi	Alt sınır	Üst sınır
10%	3.17	4.14
5%	3.79	4.85
2.5%	4.41	5.52
1%	5.15	6.36

ARDL modelinde optimum düzeydeki gecikme uzunluğu tespitinde AIC (Akaike Information Criterion) ile SC (Schwarz Criterion) kriterlerinden yararlanılmıştır. Maksimum seviyedeki gecikmenin uzunluğu ise 4 alınmıştır. Otokorelasyon sorununun var olmadığı gecikme uzunluğunun beklentisi neticesinde iki kriterin ortak sonucu bakımından ARDL (1, 4, 2) modeli alınmıştır.

Tablo 3.4.: ARDL (1,4,2) Modelinin Tahmini

Değişken	Katsayı	Std. Hata	t-istatistiği	P. Değeri
BÜY(-1)	-0.180770	0.170866	-1.057965	0.2988
BANK	0.787007	0.212170	3.709321	0.0009
BANK(-1)	-0.023909	0.344743	-0.069353	0.9452
BANK(-2)	-0.771054	0.323346	-2.384608	0.0239
BANK(-3)	0.506715	0.334032	1.516965	0.1401
BANK(-4)	-0.645927	0.256823	-2.515071	0.0177
DYSY	0.343263	1.266178	0.271101	0.7882
DYSY(-1)	-0.465518	1.572547	-0.296028	0.7693
DYSY(-2)	-2.843224	1.161625	-2.447626	0.0207
C	6.361216	1.792368	3.549057	0.0013
R-squared	0.546008	Mean dependent var		2.575626
Adjusted R-squared	0.405113	S.D. dependent var		4.335765
S.E. of regression	3.344128	Akaike info criterion		5.468844
Sum squared resid	324.3125	Schwarz criterion		5.895398
Log likelihood	-96.64245	Hannan-Quinn criter.		5.621888
F-statistic	3.875302	Durbin-Watson stat		1.946571
Prob(F-statistic)	0.002554			

ARDL (1,4,2) modeli uzun dönemdeki katsayılar Tablo 3.5’da verilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre, değişkenlerin arasında %5 anlamlılık seviyesinde uzun dönemde bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Hem bankacılık sektörünün hem de DYSY girişlerinin uzun dönemde ekonomik büyümenin üzerinde pozitif yönlü bir etkisi vardır. Bankacılık sektöründe meydana gelen bir gelişme ve doğrudan yabancı sermaye yatırımlarındaki bir artışın büyümeyi artırdığı tespit edilmiştir.

Tablo 3.5: ARDL (1,4,2) Modelinden Elde Edilen Uzun Dönem Katsayıları

Değişkenler	Katsayı	Std. Hata	t-istatistiği	P değeri
BANK	0.124638	0.065401	-1.905759	0.0666
DYSY	2.511478	0.937619	-2.678569	0.0121
C	5.387345	1.528062	3.525605	0.0014

Değişkenlerin arasında kısa dönemde bir ilişkinin olup olmadığını tespit etmek amacıyla ARDL yaklaşımına bağlı dayalı hata düzeltme modelinden yararlanılmıştır. ARDL(1,4,2)’ye bağlı yapılan analizin sonuçları Tablo 3.6.’da verilmiştir. Negatif işaretli olarak ortaya çıkan hata düzeltme katsayısının istatistiksel yönden anlamlı çıkması denge sapması olması durumunda yeniden denge yönünde bir hareket olması anlamına gelmektedir. Başka bir anlatımla, hatanın düzeltilmesine yönelik mekanizmanın çalışması anlamına gelmektedir (Bozkurt, 2007, s.166).

Hatanın düzeltilmesine yönelik modellere ait uyumun katsayısı (hata düzeltme katsayısı) üstte yer almaktadır. Hatanın düzeltilmesi mekanizmasının meydana gelmesi için ilgili katsayının anlamlı olması gerekmektedir. Ortaya çıkan katsayı değerinin bir değerinden büyük olmasının sistemin dengeli olmadığını, 0 ile -1 arasında olmasının ise, dengesizlik olması durumunda yeniden denge yönünde hareket olması olarak değerlendirilmektedir. Başka bir ifadeyle, kısa dönemde dengesizlik durumunun denge yönünde hareket eğiliminde olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda uzun dönem dengesi ile bağımlı değişken (BÜY)’in gerçek değeri arasındaki yaklaşık %118,07’sinin düzeltildiğini söyleyebiliriz. Bununla birlikte uzun dönem dengesine doğru düzeltme hızı yıllık %118,07’dir. Bununla birlikte bu oranda düzeltme hızı dengesizdir.

Tablo 3.6.: ARDL(1,4,2) Yaklaşımına Dayalı Hata Düzeltme Modeli Sonuçları

Değişkenler	Katsayı	Std. Hata	t-istatistiği	P değeri
D(BANK)	0.787007	0.212170	3.709321	0.0009
D(BANK(-1))	0.771054	0.323346	2.384608	0.0239
D(BANK(-2))	-0.506715	0.334032	-1.516965	0.1401
D(BANK(-3))	0.645927	0.256823	2.515071	0.0177
D(DYSY)	0.343263	1.266178	0.271101	0.7882
D(DYSY(-1))	2.843224	1.161625	2.447626	0.0207
CointEq(-1)	-1.180770	0.170866	-6.910505	0.0000

3.3.3. Toda ve Yamamoto (1995) Nedensellik Testi Nedensellik Analizi

Bankacılık sektörünün gelişimi, DYSY girişleri ve ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisi Toda ve Yamamoto (1995) nedensellik testi ile analiz edilmiş ve test sonuçları Tablo 3.7.'de sunulmuştur. Test sonuçlarına göre bankacılık sektörünün gelişiminden ekonomik büyümeye doğru ve ekonomik büyümeden DYSY girişlerine doğru tek yönlü nedensellik olduğu belirlenmiştir. Başka bir ifadeyle bankacılık sektörünün gelişiminde meydana gelecek bir değişimin, büyüme üzerinde bir değişime neden olabileceği ifade edilebilir. Diğer yandan büyümede meydana gelen bir değişimin doğrudan yabancı sermaye yatırımlarında bir değişime neden olabileceği söylenebilir.

Tablo 3.7.: Toda ve Yamamoto (1995) Nedensellik Testi Sonuçları

Sıfır hipotezi	Ki-Kare	P değeri
BANK, BÜY'nin nedeni değildir.	10.52255	0.0012
BÜY, BANK'ın nedeni değildir.	1.372227	0.2414
DYSY, BÜY'nin nedeni değildir.	0.011646	0.9141
BÜY, DYSY'nin nedeni değildir.	3.566947	0.0589
DYSY, BANK'ın nedeni değildir.	0.201793	0.6533
BANK, DYSY'nin nedeni değildir.	0.767117	0.3811

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

1980’li yıllardan itibaren dünyada ve Türkiye’de serbest piyasa ekonomisine geçilmesi ve ekonominin dışa açık hale gelmesiyle birlikte finansal liberasyon yaşanmaya başlamıştır. Liberalleşme süreci sonrası Türkiye artık dünya piyasaları ile rekabet halinde olan bir ülke konumuna gelmiştir. Bu süreci en yoğun yaşayan sektörlerden bir tanesi de bankacılık sektörüdür. Bankacılık sektörü etkin ve verimli çalışan ekonominin tüm sektörleri ile ilişkili olan bir sektördür. Ülkedeki tüm sektörlerdeki ve kurumlardaki değişikliğe karşı kendini anında güncelleyen teknoloji ve uzman personel kadrosuna sahiptir. Bu yönüyle bankalar dinamik bir sektördür. Bankalar toplamış oldukları tasarrufları verimli yatırımlara kanalize ederek ekonomik büyümenin itici konumundadır. Bu durum bankaların ekonomik büyüme üzerindeki etkisini ortaya koymaktadır. Bankaların dinamik bir sektör olması ve ekonomik büyümenin tüm ülkeler için önem arz etmesi bankaları, modern ekonomilerin vazgeçilmezi haline getirmiştir.

Bankacılık sektörü gelişmiş olan ülkeler doğrudan yabancı sermaye hareketlerini daha hızlı çekebilmektedirler. Bankacılık sektörü özellikle gelişmekte olan ülkeler ve yükselen piyasa ekonomilerinin gelişimi açısından önemli bir yer tutmaktadır. Finansal piyasalarının önemli bir yeri olan bankacılık sektörünün gelişmesi ülke ekonomisinin büyümesinde ve doğrudan yabancı sermayeyi ülkeye çekmesinde etkili olabilir. Ülkemizde 1980 yılından sonra yaşanan liberalleşme anlayışı ile birlikte dış ticareti hacminde artış olmuştur. Yabancı sermaye girişleri, yeni teknolojilere ulaşılması açısından olumlu sonuçlar doğurabilmekte, ülkede özellikle sanayi ve hizmet anlamında önemli gelişmeler yaşanabilmektedir. Ekonomide bu dışa açılma süreci ile birlikte bankacılık hizmet ve ürün çeşitliliğinde artış olduğu gözlemlenmektedir.

Küreselleşme süreci ile birlikte uluslararası sermaye hareketlerinde önemli bir artış görülmektedir. Doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve portföy yatırımları şeklinde gerçekleşen uluslararası sermaye hareketlerinin finansal varlıklarının toplam değerinde küreselleşme ile birlikte ciddi bir artış gözlemlenmiştir. Ülkeler açısından önem arz eden uluslararası sermaye hareketleri ülke ekonomisine olumlu katkı sağlamaktadır. Doğrudan yabancı sermaye yatırımları kalıcı bir yatırım türü olması nedeniyle dış gelirden bir kaynak durumundadır.

Çalışmada 1960-2017 dönemlerinde Türkiye’de bankacılık sektöründeki gelişim ve doğrudan yabancı sermaye girişleri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki incelenmiştir. Çalışmada ilk olarak değişkenlerin durağanlıklarını tespit etmek amacıyla tek kırılmaya izin veren Zivot ve Andrews (1992) birim kök testi, ardından ARDL yaklaşımına dayalı eşbütünleşme testi yapılmıştır. Son olarak Toda ve Yamamoto (1995) nedensellik testi yöntemi kullanılarak nedensellik testi yapılmıştır.

Birim kök testi sonuçlarına göre BÜY ve DYSY değişkenlerinin seviyede, BANK değişkeninin ise birinci farklı alındıktan sonra durağan hale geldiğini göstermektedir. Diğer yandan kırılma yılları 1998 ve 2005 olarak tespit edilmiştir. Kırılma yıllarından 1998’in nedeni 1997 yılında yaşanan Asya Krizi’nin etkilerinin Temmuz 1998 yılından itibaren Türkiye’de hissedilmeye başlaması ve 1998 yılında yaşanan Rusya Krizi’nin etkili olabileceği düşünülebilir. 2005 yılında meydana gelen kırılmanın nedeni ise dünya konjonktürünün olumlu bir dönem geçirmesi, Türk ekonomisinin uluslararası kredibilitesinin artması, AB ile tam üyelik müzakereleri, tek parti hükümeti, kamu maliyesi alanında AB ekonomik kriterlerinin tutturulması, yabancı sermaye nezdinde “Yabancı Sermaye Teşvik Kanunu”nun yürürlüğe konulması sonucu ülkeye önemli miktarda doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının girmesi diğer yandan bankacılık sektöründe yabancı sermayedarların yatırımları doğrultusunda banka birleşmelerinden kaynaklanabileceği ifade edilebilir.

ARDL test sonuçlarına göre hem bankacılık sektörünün hem de DYSY girişlerinin uzun dönemde ekonomik büyüme üzerinde pozitif bir etkiye sahiptir. Toda Yamamoto test sonuçlarına göre Türkiye’de bankacılık sektörünün gelişiminden ekonomik büyümeye doğru ve ekonomik büyümeden DYSY girişlerine doğru tek yönlü nedensellik olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Ampirik analiz sonucunda bankacılık sektörünün gelişimi ve ekonomik büyüme arasındaki nedenselliğin bankacılık sektörünün gelişiminden ekonomik büyümeye doğru olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çalışma sonucunda ulaşılan bulgular, arz öncüllü hipotezi desteklemektedir.

Yapılan çalışma sonucundan hareketle, ülkelerin ekonomik büyümeyi sağlayabilmeleri için bankacılık sektörü ile ilgili çeşitli düzenlemelerde bulunmaları ekonomik büyüme sürecinde faydalı olabileceği söylenebilir. Bu düzenlemeleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Bankalar, ekonomide atıl durumda bulunan kısa vadeli çok küçük tutarlı fonları toplayarak uzun vadeli büyük fonlar haline dönüştürebilir. Bu yönüyle bankaların tasarrufları rahatlıkla toplayacak yasal düzenlemeler yapılarak vergi teşvikleri sağlanabileceği ve ekonomik büyümeye katkı sunacağı ifade edilebilir.
- Özellikle yastık altı olarak nitelendirilen döviz, altın gibi ekonomideki atıl tasarrufların ekonomiye kazandırılmasına yönelik düzenlemeler ve avantajlar sağlanabilir. Klasik bankacılık faaliyetlerine uzak olan kesimlerin tasarruflarını ekonomiye kazandırmak için Katılım Bankaları teşvik edilebilir. Bu yönüyle Katılım Bankaları ile ilgili düzenlemelerin yapılması ülkelerin sermaye birikimine katkı sağlayabileceği ileri sürülebilir.
- Tasarruflar tüm ülkeler için önem arz eden bir durum olduğundan özellikle uluslararası sermaye hareketlerini ülkeye çekmeye yönelik yasal düzenlemeler ve vergi teşvikleri ile ülkelerin ekonomik büyümelerini destekleyebileceği söylenebilir.
- Bankalar, toplamış oldukları tasarrufları doğru zamanda doğru kişi, firma ve projelere aktararak verimli yatırımları finanse edebilir, kaynakları doğru kullanabilir ve bunun sonucunda ekonomik büyümeyi pozitif etkileyebilir. Ekonomide kıt olan kaynakların verimli projelere ve yatırımlara aktarılması için bankaların faaliyet alanları ile ilgili yasal düzenlemeler yapılabilir. Özellikle kredi dönüşlerinin iyi takip edilmesi amacı ile yakın izleme ve takiplere ayrılan karşılıkları ile ilgili yaptırımlar gözden geçirilebilir.
- Bankacılık sektörünün, ülkeler için önemli bir yer tutan küçük ve orta ölçekli işletmelerin (KOBİ) kurulmasında ve gelişebilmesinde önemli bir etkisi olabilmektedir. Ülkelerin ekonomik büyüme sürecine önemli ölçüde destek olan KOBİ'lerin finansman ihtiyaçlarının bankacılık sektörü tarafından uygun koşullar altında (uzun vadeli, düşük faizli gibi.) karşılanması ekonomik büyüme sürecine olumlu katkılar sağlayabilir.

- Bankalar, ekonomide bir diğer önemli sektör olan tarım sektörüne doğru fon kullandırımı yaparak özellikle yatırım ve işletme projelerini finanse ederek ekonomik büyümeyi destekleyebilir. Bankalar tarım sektörüne kullandırdıkları kredileri amacına uygun finanse ederek kaynak israfını engelleyebilir. Özellikle bu sektöre nakdi olarak değil de aynı olarak kredi kullandırması ekonomik büyümeyi destekleyebilir.
- Bankacılık sektörü içerisinde yer alan Kalkınma Bankaları ülkelerin ekonomik gelişimine önemli ölçüde etki edebilmektedir. Kalkınma Bankalarının asli görevi olan ekonomik kalkınmanın finansmanının etkin bir şekilde yerine getirmesi ülkelerin ekonomik büyüme sürecine büyük ölçüde katkı sağlayabilir.
- Bankacılık sektörü, uzmanlaşmış personel ve gelişmiş teknoloji sistemleri sayesinde finansal piyasalarda oluşan asimetrik bilgi problemini çözebilmektedir. Bu nedenle bankalar, piyasa aksaklıklarını önleyerek kaynakların dağılımı ve sermaye birikiminde etkinliği sağlayabilirler. Bankalar, teknolojik yenilikler sayesinde uzmanlaşmanın artırılması sonucu verimli yatırım projelerini finanse ederek ekonomik büyümeye katkı sağlayabilirler.
- Merkez Bankası tarafından yürütülen para politikası ve devlet tarafından yürütülen maliye politikasının koordineli ve birbirlerinin amaçlarına zarar vermeden yürütülmesi ekonomik büyümeyi ve bankacılık sektörünün gelişimini destekleyebilir.
- Kayıt dışı ekonominin engellenmesi amacıyla kişilerin ve özellikle belge kayıt düzeni yerleşmemiş olan küçük işletmelerin faaliyetlerinin bankacılık sektörü üzerinden geçirilmesi ekonomik büyümeyi destekleyebilir. Bu amaçla bankacılık sisteminin devletin diğer kurumlarının sistemi ile entegre edilerek kayıt altına alınmasına yönelik düzenleme yapılabilir.
- DYSY, ekonominin üretim kapasitesini artırma, ekonomide üretim artışı ve istihdam yaratma, ev sahibi ülkeye teknoloji ve işletmecilik bilgisi getirmesi, ülkeye döviz girişi sağlama, ülkenin ihracatını artırma, hazineye vergi geliri sağlama ve reel yatırımları uzun vadeli ülkeye çekme gibi avantajları bulunduğundan bu alanda mali ve

finansal düzenlemeler yapılması ekonomik büyümeye katkı sağlayabilir.

- Bankacılık sektörünün tasarrufları, kaynakların etkin tahsisini, girişimcilik faaliyetlerini, vergi gelirlerini, kayıt dışı ekonomiyi ve doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını etkileyebilmektedir. Finansal piyasaların gelişmiş olduğu ülkelerde dış ticaret işlemleri, tasarrufların verimli yatırımlara kanalize edilmesi, sermayenin mobilizasyonu etkin bir şekilde sağlanarak ülkenin ekonomik büyümesine katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Abu-Bader, S. Ve Abu-Qam, A.S. (2008). “Financial Development And Economic Growth: Empirical Evidence From Six MENA Countries”, *Review Of Development Economics*, 12(4), 803–817.
- Acaravcı, A., Öztürk İ. Ve Kakilli S.A. (2007). “Finance-Growth Nexus: Evidence From Turkey”, *International Research Journal Of Finance And Economics*, 11, 30-40.
- Adusei, M. (2013). Financial Development And Economic Growth: Evidence From Ghana. *The International Journal Of Business And Finance Research*, 7(5): 61-76.
- Afşar, M., Afşar, A. (2010). *Finansal Ekonomi*, Detay Yayıncılık, Ankara.
- Agbelenko, F. (2015). Financial Development And Economic Growth İn Togo. *African Journal Of Business Management*, 9(18): 633-640.
- Agu, C. C., & Chukwu, J. O. (2008). Toda And Yamamoto Causality Tests Between “Bank Based” Financial Deepening And Economic Growth İn Nigeria”. *European Journal Of Social Science*, 7 (2), 189-98.
- Ağayev, S. (2010). Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Geçiş Ekonomileri Örneğinde Panel Eştleme Ve Panel Nedensellik Analizleri. *İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12(1), 1-26.
- Akbulak, Y., Kavaklı, E., Tokmak, A., *Kayıp Yıllar, Türkiye’de 1980’li Yıllardan Bu Yana Kamu Borçlanma Politikaları Ve Bankacılık Sektörüne Etkileri*, Beta Ya., No. 1516, 1.B., İstanbul: 2004.
- Akburak, Y., Tahtakılıç, A.K. (2003). “Kayıtdışı Ekonomi Üzerine Düşünceler” *Banka-Maliye Ve Ekonomi Yorumları Dergisi*.40.
- Akdiş, M.(2006). *Para Teorisi Ve Politikası*, Gazi Kitabevi 2.Baskı, Denizli.
- Akdoğan, A. (2003). *Kamu Maliyesi*, Gazi Kitapevi, 9. Baskı, Ankara.

- Akgüç, Ö. (1992) 100 Soruda Türkiye’de Bankacılık, Gerçek Yayınevi, 1992, İstanbul.
- Akgüç, Ö. (1998). Finansal Yönetim, İstanbul, Muhasebe Enstitüsü Yayın No: 65.
- Akkay, C. (2010). Finansal Entegrasyon Sürecinde Finansal Gelişme Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedenselliğin Türkiye Açısından Dönemsel Olarak Araştırılması. Sosyal Bilimler Dergisi, (2), 55-70.
- Aklan, N. A., & Nargeleçekenler, M. (2008). Para Politikalarının Banka Kredi Kanalı Üzerindeki Etkileri. İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, (39), 109-132.
- Altay, N.(2010) Türkiye’de Liberasyon Politikalarının Bankacılık Sektörüne Etkileri (1847-1979).Ege Academic Review,10(1).İzmir.
- Altıntaş, H., Ayriçay, Y. (2010). Türkiye’de finansal gelişme ve ekonomik büyüme ilişkisinin sınır testi yaklaşımıyla analizi: 1987–2007. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. Cilt/Vol. : 10- Sayı/No: 2 : 71–98.
- Altunç, Ö. F. (2008). Türkiye’de Finansal Gelişme ve İktisadi Büyüme Arasındaki Nedenselliğin Ampirik Bir Analizi. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, 3(2), 113-127.
- Ang, J.B. Ve Mckibbin, W.J. (2007) “Financial Liberalization, Financial Sector Development And Growth: Evidence From Malaysia”, Journal Of Development Economics, 84(1), 215-233.
- Apak, S., Tavşancı, A. (2007). Bankacılık Kredileri Ve Yabancı Sermaye Yatırımlarının Politik Riske Göre Değerlendirilmesi: Türkiye Örneği. Muhasebe Ve Finansman Dergisi, (33), 31-43.
- Aras, O. N., & Öztürk, M. (2011). Reel Ekonomiye Katkıları Bakımından Katılım Bankalarının Kullandığı Fonların Analizi. Ekonomi Bilimleri Dergisi, Vol:3, No:2, 167-179.
- Argun, A. İ. (2016). Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansal Gelişme Ve Gelir Eşitsizliği. Sosyal Bilimler Dergisi/Journal Of Social Sciences, (1).

- Arslan, İ., Yapraklı, S. (2008). Banka Kredileri Ve Enflasyon Arasındaki İlişki: Türkiye Üzerine Ekonometrik Bir Analiz (1983-2007). *Ekonometri Ve İstatistik E-Dergisi*, (7), 88-103.
- Arestis, P., Demetriades, P.O., Fattouh, B. Ve Mouratidis, K. (2002). “The Impact Of Financial Liberalization Policies On Financial Development: Evidence From Developing Economies”, *International Journal Of Finance And Economics*, 7(2), 109–121.
- Artun, T. (1979), “İşlevi, Gelişimi, Özellikleri Ve Sorunlarıyla Türkiye’de Bankacılık”, Tekin Yayınevi, Ankara.
- Aslan, A. G. Ö., Küçükaksoy, İ. (2006). Finansal Gelişme Ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Ekonomisi Üzerine Ekonometrik Bir Uygulama. *Ekonometri Ve İstatistik E-Dergisi*, (4), 25-38.
- Aslan, Ö., Korap, H.L. (2006). “Türkiye’de Finansal Gelişme Ekonomik Büyüme İlişkisi”, *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Güz, (17), 1-20.
- Atlı, Y., Demir, Ö. (2015). Bankacılık Sektörü Ve Elazığ’da Bankacılığın Gelişimi. *Harput Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 111-123.
- Ay, A. (2007). *Türkiye Ekonomisi*, Çizgi Kitabevi, 1. Basım, Konya.
- Ayanoğlu, Y. (2016). Bankaların Kuruluşu ve Organizasyon Yapısı. Karapınar, A. (Ed.). *Bankaların Yönetimi ve Denetimi* (s. 2-33). Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- Aydın, N. (2006). Bankacılık Uygulamaları. Anadolu Üniversitesi Yayınları, 13-30.
- Aydın, Üzeyir (2006). Türkiye’de 1980 Sonrası Dönemde Yaşanan Ekonomik Krizlerin Analizi, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İktisadi Araştırmalar Vakfı Ünal Aysal Tez Değerlendirme Yarışması, İstanbul.
- Babuşcu, Ş. Hazar, A. (2016). Genel Bankacılık Bilgileri, Bankacılık Akademisi Yayınları 305, Ankara.
- Bagehot, W. (1873), *Lombart Street: A Description Of The Money Market*. New York: E. P. Dutton And Company, Reprint 1920.

- Bakdur, A. (2003). Bankacılık Sektörünü Düzenleyen Kurumların Yapıları: Ülke Uygulamaları Ve Türkiye İçin Öneri. DPT Uzmanlık Tezi, Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara, Turkey.
- Bal, H., Algan, N., Akça, E. E., Fidangül, D. (2017). Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Ve İktisadi Gelişme: Türkiye Örneği. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 25(1), 1-16.
- Balak, D., Seymen, D. (1996). Avrupa Birliğine Uyum Sürecinde Gümrük Birliğinin Türk Bankacılık Sistemi Üzerine Muhtemel Etkileri, İstanbul: TBB Yayınları.
- Bayraktar, K. (2011). “Osmanlı Bankası’nın Merkez Bankası Fonksiyonu (1863-1875)”, Ekonomi Bilimleri Dergisi, Cilt 3, No.1
- Beck, T., Levine, R. (2004). Stock Markets, Banks, And Growth: Panel Evidence. Journal Of Banking & Finance, 28(3), 423-442.
- Berber, M. (2015). İktisadi Büyüme ve Kalkınma, Derya Kitabevi, 5. Baskı, Trabzon.
- Bhattacharya, P.C. Ve Sivasubramanian M.N. (2003) “Financial Development And Economic Growth İn India: 1970- 1971 To 1998-1999”, Applied Financial Economics, 13(2), 925-929.
- Bilen, A. (2007). Kayıt Dışı Ekonomi Ve Kayıt Dışı Ekonomiyi Önlemeye Yönelik Çabalar. Muhasebe Ve Finansman Dergisi, (36), 134-143.
- Bilgili, Y. (2014) Makro İktisat, İkinci Sayfa Yayınları, 4. Baskı, İstanbul.
- Bocutoğlu, E. (2016). Makro İktisat Teoriler Ve Politikalar, Ekin Basım Yayın Dağıtım, 13. Baskı, Bursa.
- Brue, S.,L.,(1994), The Evolution Of Economic Thought, The Dryden Press, Harcourt Brace College Publishers, New York.
- Büker,S., Aşıkoğlu,R. Sevil,G. (2008). Finansal Yönetim, Sözkese Matbaacılık, 4. Baskı, Ankara.
- Bozkurt, H. 2007, Zaman Serileri Analizi, Ekin Kitabevi, Bursa.

- Bozoklu, Ş. ve Yıllancı, V. (2013). “Finansal Gelişme ve İktisadi Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Gelişmekte Olan Ekonomiler İçin Analiz”, Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Cilt:28, Sayı: 2, Yıl:2013, ss.161-187
- Calderon C., Ve Liu, L. (2003). “The Direction Causality Between Financial Development Economic Growth”, Journal Of Development Economics, 72(1), 321-334.
- Chang, T. Ve Steven, B.C. (2005). “Financial Development And Economic Growth: The Case Of Taiwan”, Applied Economics, 37(12), 1329-1335.
- Christopoulos, D.K. Ve Tsionas, E.G.. (2004). “Financial Development And Economic Growth: Evidence From Panel Unit Root And Cointegration Tests”, Journal Of Development Economics, 73(1) 55–74.
- Coşkun, M., (2005). Sermaye Piyasaları, Birlik Ofset Yayıncılık, 1.Baskı, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- Coşkun, M. (2010). Para ve Sermaye Piyasaları Kurumlar, Araçlar, Analiz, Detay Yayıncılık, 1. Baskı, Eskişehir.
- Coşkun, M. N., Ardor, H. N., Çermikli, A. H., Eruygur, H. O., Öztürk, F., Aykaç, A. (2012). Türkiyede Bankacılık Sektörü Piyasa Yapısı, Firma Davranışları Ve Rekabet Analizi TBB, Yayın No:280
- Czech, B. (2000). Economic Growth As The Limiting Factor For Wildlife Conservation.
- Çetintaş, H., Vergil, H. (2003). Türkiye'de Kayıtdışı Ekonominin Tahmini. Doğuş Üniversitesi Dergisi, 4 (1), s. 15-30.
- Çepni, E. (2015). Ekonomik Ve Finansal Göstergeler Rehberi, Seçkin Yayıncılık, 7. Baskı, Ankara
- Çeştepe, H., & Yıldırım, E. (2016). Türkiye’de Finansal Gelişme Ve Ekonomik Büyüme İlişkisi. Uluslararası Yönetim İktisat Ve İşletme Dergisi, 30, 12-26.

- Çulha, O. Y., Özlü, P. Ö., Yalçın, C. (2005). Mali Yapı ve Derinliğin Ekonomik Büyümedeki Rolü: Şirketler Düzeyinde Analiz. içinde Türkiye İçin Sürdürülebilir Büyüme Stratejileri Konferansı, Tüsiad Yayınları, 71-121.
- Danışoğlu, Ç. A. (2004), “Finansal Gelişme Ve İktisadi Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği”, *Yönetim*, 15 (49), ss. 19-29.
- Demirhan, E., Aydemir, O., & Inkaya, A. (2011). The Direction Of Causality Between Financial Development And Economic Growth: Evidence From Turkey. *International Journal Of Management*, 28(1), 3.
- Dikkaya, M., Özyakışır, D. (2015). *Temel Ekonomi*, Savaş Yayınevi, 3. Baskı, Ankara.
- Dilber, İ. (2018), *Büyüme Teorileri*, Kitapana Yayınevi, 1. Baskı, İzmir.
- Dinçer, Y. (2001). *Kredilendirme Teknikleri*, T.B.B. Eğitim Seminer Notları, İstanbul.
- Dinler, Z. (1997). *İktisada Giriş*, Ekin Kitabevi Yayınları, 3. Baskı, Bursa.
- Dinler, Z. (2005). *İktisada Giriş*, Ekin Kitabevi Yayınları, 11. Baskı, Bursa.
- Doğan, Ö. (2017). Banka Türleri, Kaya, F. (Ed.). *Bankacılık Giriş ve İlkeleri*, (s. 71-88). Beta Yayıncılık, 5. Baskı, İstanbul.
- Dönmez, Ö. (2015), *Kavram Teori Ve Politikalar*, Gazi Kitabevi, 10. Baskı, Ankara
- Dritsakis, N., Adamopoulos, A.. (2004). “Financial Development And Economic Growth İn Greece: An Empirical Investigation With Granger Causality Analysis”, *International Economic Journal*, 18(4), 547-559
- Durkaya, M., Ceylan, S. (2006). Vergi Gelirleri Ve Ekonomik Büyüme. *Maliye Dergisi*, 150, 79-89.
- Eğilmez, M., Kumcu, E. (2004). *Ekonomi Politikası Teori Ve Türkiye Uygulaması*, İstanbul, Remzi Kitabevi.
- Eğilmez, M., (2016). *Makro Ekonomi Türkiye’den Örneklerle*, Remzi Kitabevi, 8. Basım, İstanbul.

- Er, B., Şahin, Y.E., Mutlu, M. (2015). Girişimciler İçin Alternatif Finansman Kaynakları: Mevcut Durum Ve Öneriler. Uluslararası Ekonomi Ve Yenilik Dergisi, 1(1), 31-54.
- Erdem, E. (2014). Para Banka ve Finansal Sistem, Detay Yayıncılık, Ankara.
- Erdoğan, M. M. (2007). Mali İstikrarın Kamusal Niteliği Ve Mali Piyasa Başarısızlıkları.
- Felek, Ş., Yayla, N., Çağlar, A. (2018). Türkiye’de Ab Doğrudan Yatırımları, Finansal Gelişme Ve Ekonomik Büyüme İlişkisine Ardl Yaklaşımı. Uluslararası İktisadi Ve İdari İncelemeler Dergisi, (20), 63-82.
- Fidan, M. M. (2011). Kobi Kredi Piyasasında Asimetrik Bilgi Ve Ahlaki Tehlike: Laleli Örneği. Maliye Finans Yazıları, 1(90).
- Fink, G., Haiss, P. Ve Hristoforova, S. (2003). Bond Markets And Economic Growth, Research Institute For European Affairs Working Paper, 49. April.
- Genç, E., Şasmaz, M. Ü. (2016). Takipteki Banka Kredilerinin Makroekonomik Belirleyicileri: Ticari Krediler. Selçuk Ün. Sos. Bil. Ens. Der. (2016); (36): 119-129.
- Gimet, C., Lagoarde-Segot, T. (2012). Financial Sector Development And Access To Finance. Does Size Say It All, Emerging Markets Review, 13(3), 316-337.
- Gross, M. D. (2001), “Financial Intermediation: A Contributing Factor To Economic Growth And Employment”, İlo.Org/Public/Eng.
- Güçlü, S., & Bilen, M. (1995). 1980 Sonrası Dönemde Gelir Dağılımında Meydana Gelen Değişmeler. Yeni Türkiye Dergisi, 6, 160-171.
- Güneş, S. (2013). Finansal Gelişmişlik ve Büyüme Arasındaki Nedensellik Testi: Türkiye Örneği. Doğu Üniversitesi Dergisi, 14(1), 73-85.
- Güney, A. (2017), Banka İşlemleri, Beta Basım A.Ş., İstanbul.

- Güngör, B. Ve Yılmaz, Ö. (2008). “Finansal Piyasalardaki Gelişmelerin İktisadi Büyüme Üzerine Etkileri: Türkiye İçin Bir Var Modeli”, Atatürk Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi, 22(1): 173-193.
- Gürak, H. (2006). Ekonomik Büyüme ve Küresel Ekonomi, Ekin Kitabevi, Bursa.
- Gürler, A.,Z., Şimşek, E., Onurlubaş, E.(2013). Makro Ekonomi, Nobel Yayıncılık, 1.Basım, Ankara.
- Güryay, E., Şafaklı, O. V. Ve Tüzel, B., (2007). Financial Development And Economic Growth: Evidence From Northern Cyprus, International Research Journal Of Finance And Economics, 8, March, 57-62.
- Güvel, E.,A., (2011), Ekonomik Büyüme Kuramları, Karahan Kitabevi, Adana.
- Goldsmith, R.W. (1969). Financial Structure And Development, New Haven, Conn: Yale University Pres.
- Hiç, M. (1974), Büyüme Teorileri Ve Gelişen Ekonomiler, 3.Baskı, İstanbul Üniversitesi Yayınları, No:1495, İstanbul
- Işık, N., Acar, M. (2003). Kayıt Dışı Ekonomi: Ölçme Yöntemleri, Boyutları, Yarar Ve Zararları Üzerine Bir Değerlendirme. Erciyes Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, (21).
- İlter, B., Gökmen, H. (2009). Mevduat Bankalarında İlişkisel Fayda İle Müşteri Memnuniyeti Arasındaki İlişki Üzerine Bir İnceleme: İzmir İli Örneği.
- İnce, M. (2011), “ Financial Liberalization, Financial Development and Economic Growth: An Emprical Analysis For Turkey”, Journal of Yasar University, 23(6), 3782-3793.
- Jayaratne, J., Strahan, P. E. (1996). The finance-growth nexus: Evidence from bank branch deregulation. The Quarterly Journal of Economics, 111(3), 639-670.
- Kalaycı, Ş., (2010), Bankacılık Krizleri Ve Öncü Göstergeleri, Asil Yayıncılık, Ankara.

- Kale, S. (2017), Türk Bankacılık Sektörünün Aracılık Fonksiyonu. Yayın Kurulu/Editorial Board, 209.
- Kaplan, F. (2016) Ekonomik Büyüme Dolaylı Belirleyicileri ve Bir Uygulama, Savaş Yayınevi, Ankara.
- Kar And Pentecost (2000), "Financial Development And Economic Growth İn Turkey: Further Evidence On The Causality Issue", Loughborough University Economic Research Paper No. 00/27.
- Karahan, Ö. (2006). Asimetrik Bilgi Ve Para Politikasının Etkinliği. Yönetim Ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 13(2), 151-163.
- Karan, M. B. (2011). Yatırım Analizi Ve Portföy Yönetimi, Gazi Kitabevi, 3. Baskı, Ankara.
- Kargi, N., Karayılmazlar, E. (2009). Küreselleşmenin Vergi Politikaları Üzerindeki Etkinsizlik Etkisi. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 14(3).
- Kaya, F. (2015). Bankacılık Giriş ve İlkeleri, Beta Yayıncılık, İstanbul.
- Kaya, S. (2003). Uluslararası Bankacılık, Nobel Yayınları, Ankara.
- Kayalı, N., Yüksel, Ö. G. F. (2012). Türk Bankacılık Sektöründe İç Denetim Faaliyetlerinin Uygulamalı Olarak İncelenmesi. Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 10(2).
- Kazgan, H.(1991). Galata Bankerleri, Türk Ekonomi Bankası A.Ş. Yayınları, İstanbul.
- Kenourgios, D., Samitas, A. (2007) Financial Development And Economic Growth İn A Transition Economy: Evidence For Poland. Journal Of Financial Decision Making, 3(1): 36-48.

- Keskin, E., İnan, E. A., Mumcu, M., Erdönmez, P., Ekleri, İ., Kılınç, G.,Krand, A. (2008). 50. Yılında Türkiye Bankalar Birliği Ve Türkiye’de Bankacılık Sistemi (1958-2007),TBB. Yayın No:267
- Keskin, N., Karşıyakalı, B. (2010).“Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği”, Finans Politik Ekonomik Yorumlar, 47 (548), 76.
- Khan, Aubhik (2000); “The Finance Growth Nexus”, Federal Reserve Bank Of Philadelphia Business Review, January/February, S. 3-14.
- Kızılot, Ş., Çomaklı, Ş.E., (2004), “Vergi Kayıp Ve Kaçakları, Kayıt Dışı Ekonokmi İlişkisi Ve Boyutlarının Mevzuat Açısından Değerlendirilmesi”, 19. Maliye Sempozyumu Bildiri Kitabı, Antalya, S.115-157.
- Kirmanoglu, H. (2012). Kamu Ekonomisi Analizi, Beta Yayınları, 4. Baskı, İstanbul.
- Köksel, B., Yöntem, T. (2014). Türk Bankacılık Sektöründe Kredi Tayınması: 2002-2013 Dönemi Üzerine Bir Uygulama. Erciyes Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, (43), 107-131.
- Levine, R. (1997). Financial Development And Economic Growth: Views And Agenda. Journal Of Economic Literature, 35, 688–726.
- Levine, R., Zervos,S. (1998) “Stock Markets, Banks And Economic Growth”, The American Economic Review,88(3), S.537–558.
- Lipsey, R.G., Steiner, P. O. Ve Purvıs D. D., (1984). Economics, Harper And Row Publishers, New York, 981s.
- Marangoz, M. (2011). Girişimciler İçin Sınırsız Ticaret: E-Ticaret. Girişimcilik Ve Kalkınma Dergisi, 6(1).
- Matthews, K., Thompson, J. L. (2005). The Economics Of Banking. J. Wiley Ltd.
- Mccaig, B. Ve Stengos, T. (2005). “Financial Intermediation And Growth: Some Robustness Results”, Economics Letters, 88(3), 306–312.

- Ndikumana, L. (2005). "Financial Development, Financial Structure, And Domestic Investment: International Evidence", *Journal Of International Money And Finance*, 24(4), 651–673.
- Nişancı, M., Karabıyık İ., Uçar, M. (2011). Finansal Gelişme Ve İktisadi Büyüme: Statik Ve Dinamik Panel Veri Analiz. *SÜ İİBF Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16(22), 107- 118.
- Onuonga, S. (2014). Financial Development And Economic Growth İn Kenya: An Empirical Analysis 1980–2011. *International Journal Of Economics And Finance*, 6(7): 226- 241.
- Öcal, F. M., Polat, M. A. (2012). Küresel Düzeyde Sermaye Hareketlerini Yönetmede Tobin Vergisi: Türkiye Örneği. *Erciyes Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (40), 67-94.
- Özcan, B., Arı, A. (2010). Doğrudan Yabancı Yatırımların Belirleyicileri Üzerine Bir Analiz: OECD Örneği. *Ekonometri ve İstatistik E-Dergisi*, (12), 65-88.
- Özcan, B., Ari, A. (2011). "Finansal Gelişme Ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin Ampirik Bir Analizi: Türkiye Örneği", *Business And Economics*, 2(1), 121-142
- Özdemir, Z. (2005). Bilanço yapısı itibarıyla Türk bankacılık sistemi. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, (50).
- Özsağır, A. (2008). "Dünden Bugüne Büyümenin Dinamiği", *KMU İİBF Dergisi*, Yıl: 10, Sayı: 14, Haziran.
- Öztürkler, H., Çermikli, A. H. (2007), "Türkiye’de Bir Parasal Aktarım Kanalı Olarak Banka Kredileri", *Finans Politik Ve Ekonomik Yorumlar*, 44(514), Ss. 57-68.
- Öztürk, N., Darıcı, H. K., Kesikoğlu, F. (2011). Ekonomik büyüme ve finansal gelişme ilişkisi: gelişmekte olan piyasalar için bir panel nedensellik analizi. *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 30(1), 53-69.

- Paçacı, C. (1998), “Cumhuriyet Döneminde Türk Bankacılık Sektörü”, Yeni Türkiye Dergisi, Sayı:23-24, Cumhuriyet Özel Sayısı V, Ss.3398-3406.
- Parasız, İ. (1994). Para, Banka ve Finansal Piyasalar, Ezgi Kitabevi, 5. Baskı, Bursa.
- Parasız, İ. (2003). Ekonomik Büyüme Teorileri (Dinamik Makro Ekonomiye Giriş), Bursa, Ezgi Kitabevi Yayınları.
- Parasız, İ. (2005). Para Banka Finansal Piyasalar, Ezgi Kitabevi, 8. Baskı, Bursa.
- Parasız,İ. (2013) Makro Ekonomi, Ezgi Kitabevi, 10.Baskı, Bursa.
- Patrick, H. T. (1966), Financial Development And Economic Growth İn Underdeveloped Countries, Economic Development And Cultural Change, 14, 174–189.
- Paya, M. (2013). Küresel Ortamda İktisat Politikaları, Türkmen Kitabevi, İstanbul.
- Pehlivan, O. (2009). Vergi Hukuku, Derya Kitapevi, Trabzon.
- Pesaran, M. H., Shin, Y., & Smith, R. J. (2001). Bounds testing approaches to the analysis of level relationships. Journal of applied econometrics, 16(3), 289-326.
- Petkovski, M., Kjosevski, J. (2014) Does banking sector development promote economic growth? An empirical analysis for selected countries in Central and South Eastern Europe, Economic Research-Ekonomska Istraživanja, 27:1, 55-66, DOI: 10.1080/1331677X.2014.947107
- Pınar, A. (2003). Bankacılık Faaliyetleri Üzerindeki Vergi Ve Benzeri Yüklerin Ekonomik Etkileri: Türkiye İçin Nicel Bir Analiz. Bankacılar Dergisi, (45), 40-57.
- Pınar,A. Erdal, B. (2017). Para Banka Kredi Ve Para Politikası, Turhankitabevi, 11.Baskı, Ankara.
- Rachdi, H., Mbarek, H. (2011). The Causality Between Financial Development And Economic Growth: Panel Data Cointegration And GMM System Approaches. International Journal Of Economics And Finance, 3(1): 143-151.

- Robinson, Joan (1952); "The Generalization Of The General Theory", İçinde The Rate Of Interest, And Other Essays, London: Macmillan, S. 67-142.
- Robinson, J. (1952), The Rate Of Interest And Other Essays. Macmillan, London.
- Rousseau, P.L. Ve Vuthipadadorn, D. (2005), "Finance, Investment, And Growth: Time Series Evidence From 10 Asian Economies", Journal Of Macroeconomics, (27), 87–106
- Rioja, F. Ve Valev, N., (2004). "Does One Size Fit All ?: A Re-Examination Of The Finance And Growth Relationship", Journal Of Development Economics, 74(2), 429–447.
- Saldanlı, A. (2013). Türk Bankacılık Sektörüne Genel Bakış: 2000-2012 Yılları Arası Rasyo Analizi. Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. Yıl:5, Sayı: 10.
- Sanusi, N. A., Mo'osin, A. Z., Kusairi, (2012). Financial Development And Economic Growth: Panel Evidence From Asean Countries. Prosiding Perkem VII, Jilid, 2, 165-1610.
- Sarıllı, M. A. (2002). Türkiye'de Kayıt Dışı Ekonominin Boyutları, Nedenleri, Etkileri Ve Alınması Gereken Tedbirler. Bankacılar Dergisi, 41, 32-50.
- Sarısır, S. (2009). "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Yerel Bankacılık Girişimleri: Niğde Örneği." Türklük Bilimi Araştırmaları, 199-216.
- Schumpeter, J. A. (1912), The Theory Of Economic Development. Cambridge: Harvard University Press.
- Selçuk, B. (2016). Banka Türleri (Türkiye'de ve Dünyada Durum). Gündoğdu, A. (Ed.). *Küresel Kriz Sonrası Gelişmeler Işığında Bankacılığın Temelleri* (s. 175-203). Nobel Yayıncılık, 1. Baskı, Ankara.
- Selen, U. (2011). Maliye Politikası Aracı Olarak Teşvik Uygulamaları, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa.

- Seyidoğlu, H. (2002). Ekonomik Terimler Ansiklopedik Sözlük, Güzem Yayınları, Geliştirilmiş 3. Baskı, İstanbul.
- Seyidoğlu, H. (2006). İktisat Biliminin Temelleri, İstanbul, Güzem Can Yayınları No:21.
- Seyidoğlu, H. (2007). Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama, İstanbul, Geliştirilmiş 16. Baskı, Güzem Can Yayınları.
- Shahbaz, M., Mallick, H., Mahalik, M. K., & Hammoudeh, S. (2018). Is globalization detrimental to financial development? Further evidence from a very large emerging economy with significant orientation towards policies. *Applied Economics*, 50(6), 574-595.
- Shan, J., Morris, A. (2002), "Does Financial Development 'Lead' Economic Growth, *International Review Of Applied Economics*, C.16. S.2. Ss.153-168.
- Shan, J., Jianhong, Q. (2006). Does Financial Development Lead Economic Growth: The Case Of China. *Annals Of Economics And Finance*, 7(1), 197.
- Soytaş, U., Küçükkaya, E. (2011), "Economic Growth and Financial Development in Turkey: New Evidence", *Applied Economics Letters*, 18(6), 595-600.
- Sönmez, A., & Toksoy, A. (2014). Türkiye'de Girişimcilik Ve Türk Girişimci Profili Üzerine Bir Analiz. *Yönetim Ve Ekonomi*, 21(2), 41-58.
- Şahin, D. (2017). Farklı Gelir Gruplarındaki Ülkelerde Finansal Gelişme Ve Ekonomik Büyüme İlişkisinin Analizi. *International Review Of Economics And Management*, 4(4), 61-74.
- Şahin, H. (2007) Türkiye Ekonomisi, 9. Baskı, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa.
- Şen, A. (2006). Asimetrik Bilgi-Finansal Kriz İlişkisi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (14).
- Şener, O. (2014) Kamu Ekonomisi, 12. Baskı, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul,
- Taban, S. (2010), İçsel Büyüme Modelleri Ve Türkiye, Ekin Basım Dağıtım, Bursa.

- Taban, S.(2016) İktisadi Büyüme Kavram ve Modelleri, Ekin Basım Dağıtım, 4. Baskı, Bursa.
- Takan, M. (2002), Bankacılık Teori Uygulama Ve Yönetim, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2. Baskı.
- Tandoğan, D., & Özyurt, H. (2013). Bankacılık Sektörünün Ekonomik Büyüme Ve Sürdürülebilir Ekonomik Kalkınma Üzerine Etkisi: Türkiye Ekonomisi Üzerine Nedensellik Testleri (1981-2009).
- Tarlan, S. (1986). Tarihte Bankacılık, Ankara, Maliye ve Gümrük Bakanlığı Araştırma Planlama ve Koordinasyon Kurulu Yayın No:1986/283, Başbakanlık Basım Evi
- Tanrıverdi, S. (2010). Banka Muameleleri Vergisinin Bankacılık Sektöründe Rekabeti Bozucu Etkileri Ve Bir Model Önerisi. BDDK Kitapları, (7).
- Tarlan, S. (1992), “Tarihte Para”, Maliye Ve Gümrük Bakanlığı APK Kurulu Yayını No:323, Ankara.
- Toda, H.Y., Yamamoto, T. (1995), “Statistical Inference in Vector Autoregressions with Possibly Integrated Processes” Journal of Econometrics, Vol.66, pp.225-250.
- Toprak, Z.(1982) Türkiye’de Milli İktisat (1908-1918), İkinci Baskı, Ankara, Yurt Yayınları, S. 137-139.
- Tunay, K., B. (2001) Finans Sisteminde Yeni Yönelimler: Türk Finans Piyasalarının Bugünü Ve Geleceği. İstanbul, Beta Basım Yayım Dağıtım AŞ.
- Turan, T. (2008), İktisadi Büyüme Teorisine Giriş, Yalın Yayıncılık, İstanbul.
- Türedi, S. And Berber, M. (2010). “Finansal Kalkınma, Ticari Açıklık Ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Türkiye Üzerine Bir Analiz”, Erciyes Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 35: 301-316.
- Tüylüoğlu, Ş. (2007), Ekonomik Büyüme Ve Uluslararası Refah Düzeyi İktisada Giriş, (Editör, Çolak, Ö.F., Aktaran: Taban, S.) Gazi Kitabevi, Ankara.

- Uğurlu, E., Bayar, Y. (2014). Foreign Direct Investment And International Trade İn Turkey: Time-Series-Cross-Section Methods. *Ekonomik Yaklaşım*, 25(91), 69-84.
- Ülgener, S. (1986), Milli Gelir İstihdam ve İktisadi Büyüme, Filiz Kitabevi, İstanbul.
- Ünalnış, D. (2002) “The Causality Between Financial Development And Economic Growth: The Case Of Turkey”, Research Department Working Paper The Centralbank Of Therepublic Turkey, 3, S.1-11.
- Ünsal, E.,M. (2007). Makro İktisat, İmaj Yayıncılık, 7.Baskı, Ankara.
- Ünsal, E.M. (2016). İktisadi Büyüme, BB101 Yayınları, 2.Baskı, Ankara.
- Üzümcü, A. (2015). İktisadi Büyüme, Beta Yayınları, 2. Baskı, İstanbul.
- Vurucu, M. ,Ari, M. (2017). A’dan Z’ye Bankacılık Cilt1, Seçkin Yayıncılık, 2.Baskı, Ankara.
- Williamson, John- Mahar, Molly (2002). Finansal Liberalizasyon Üzerine Bir İnceleme, Ankara: Çeviren Güven Delice, Liberte Yayınları.
- Yağcılar, G., Türk,G. (2011).Bankacılık Sektörünün Rekabet Yapısının Analizi, BDDK Yayınları No:10, Ankara.
- Yazıcı, M. (2016). Bankacılığa Giriş, Beta Yayınları, 4. Baskı, İstanbul.
- Yeldan, E. (2011). İktisadi Büyüme ve Bölüşüm Teorileri, Efil Yayınevi, 2.Baskı, Ankara.
- Yıldırım, K., Kahraman,D., Taşdemir,M. (2016). Makroekonomi, Seçkin Yayıncılık, 13.Baskı, Eskişehir.
- Yıldırım, N.(2011) İktisadi Büyüme Teorisi, Barış Kitap, Ankara.
- Yıldırım, O. (2004). Türk Bankacılık Sektöründe Yaşanan Finansal Krizler (1980-2002):(Nedenleri, Sonuçları Ve Ekonomik Etkileri).
- Yılmaz, Ö., Kaya, V. (2006). “Finansal Kalkınma Ve İktisadi Büyüme Arasındaki Nedensellik”, İktisat, İşletme Ve Finans, 21(244): 120-131.

Yılmaz, Ö., Akıncı, M. (2012). İktisadi Büyüme ve Makroekonomik Belirleyicileri, Nobel Yayıncılık, 1.Baskı, Ankara.

Zivot, E., Andrews, D. (1992). Further Evidence On The Great Crash, The Oil Price Shock, and The Unit Root Hypothesis. Journal of Business & Economic Statistics, vol. 10, no. 3, pp.251-270.

İnternet :

<http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Banka+Hakkinda/Tarihce> (10/01/2018).

https://www.Tbb.Org.Tr/Modules/Bankabilgileri/Banka_Listesi.Asp?Tarih=7/4/2018 (07/04/2018).

<http://www.Tkbb.Org.Tr/Banka-Genel-Bilgileri> (07/04/2018).

<https://www.ziraatbank.com.tr/tr/bankamiz/hakkimizda/bankamiz-tarihcesi> (08/01/2018).

Lund, S., Daruvala, T., Dobbs, R., Härle, P., Kwek, J.H., Falcón, R. (2013). Financial globalization: Retreat or reset? <https://www.mckinsey.com/featured-insights/employment-and-growth/financial-globalization> (09.05.2018)

World Bank (2018a). Foreign direct investment, net inflows (BoP, current US\$), <https://data.worldbank.org/indicator/BX.KLT.DINV.CD.WD> (09.05.2018).

World Bank (2018b). Domestic credit to private sector by banks (% of GDP), <https://data.worldbank.org/indicator/FD.AST.PRVT.GD.ZS> (09.05.2018).

World Bank (2018c), GDP per capita growth (annual %) <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.KD.ZG> (09.05.2018).

World Bank (2018d), Domestic credit to private sector (% of GDP) <https://data.worldbank.org/indicator/FS.AST.PRVT.GD.ZS> (09.05.2018).

World Bank (2018e), Foreign direct investment, net inflows (% of GDP)

<https://data.worldbank.org/indicator/BX.KLT.DINV.WD.GD.ZS>

(09.05.2018).

